

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών

Τόμ. 8 (1990)

Έκθεση πεπραγμένων κέντρου μικρασιατικών σπουδών: 1986-1991

Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης

doi: [10.12681/deltiokms.246](https://doi.org/10.12681/deltiokms.246)

Copyright © 2015, Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης

Άδεια χρήσης [Creative Commons Attribution-NonCommercial-ShareAlike 4.0](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/).

Βιβλιογραφική αναφορά:

Κιτρομηλίδης Π. Μ. (1990). Έκθεση πεπραγμένων κέντρου μικρασιατικών σπουδών: 1986-1991. *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, 8, 281–325. <https://doi.org/10.12681/deltiokms.246>

XPONIKA

ΕΚΘΕΣΗ ΠΕΠΡΑΓΜΕΝΩΝ
ΚΕΝΤΡΟΥ ΜΙΚΡΑΣΙΑΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
1986-1991

Πρόλογος

Στις επόμενες σελίδες εκτίθενται συνοπτικά οι γενικές κατευθύνσεις της λειτουργίας του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, οι κυριότερες δραστηριότητες και τα σημαντικότερα προβλήματα που αντιμετωπίστηκαν κατά την περίοδο 1986-1991. Το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών έχει χαρακτηρη απόκλειστικά επιστημονικό και λειτουργεί ως επί το πλείστον ως κέντρο τεκμηρίωσης και ως εκδοτικός οργανισμός με αντικείμενο την ιστορία και τον πολιτισμό του ελληνισμού της Μικράς Ασίας. Η ιστορία του ιδρύματος και ο χαρακτήρας του υλικού που έχει αποθησαυριστεί σε αυτό τοποθετούν το επίκεντρο των επιστημονικών του ενδιαφερόντων στη μεταβυζαντινή και σύγχρονη περίοδο της ιστορίας του μικρασιατικού ελληνισμού, μέχρι του 1922 και της διασποράς του μικρασιατικού ελληνισμού. Η εξειδίκευση αυτή όμως δεν αποκλείει τη θεματολογική διεύρυνση και τον μεθοδολογικό εκσυγχρονισμό των επιστημονικών προσανατολισμών του ιδρύματος, πράγμα που εγγράφεται στην ίδια τη λογική της επιστημονικής ανάπτυξης. Το έργο της διεύθυνσης του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών πέρα από την αντιμετώπιση των πρακτικών, οργανωτικών και τεχνικών προβλημάτων που ενυπάρχουν στη λειτουργία κάθε επιστημονικής μονάδας, συνίσταται άκριβως στην προώθηση του αιτήματος της επιστημονικής ανάπτυξης, της προαγωγής δηλαδή της γνώσης και της αποτελεσματικότερης κοινωνικής της λειτουργίας. Η προσήλωση στο στόχο αυτό διασφαλίζει την αξιοπιστία του ίδιου του έργου των επιστημονικών ιδρυμάτων. Για να προσπελαστεί το ζητούμενο αυτό έντοτοις απαιτείται να αντιμετωπιστούν πλείστα προβλήματα και προσκόμματα, πολλά από τα όποια σχετίζονται με την αδυναμία της ίδιας της ευρύτερης κοινωνίας να κατανοήσει την σκοπιμότητα της έρευνας και της προαγωγής της γνώσης ως στοιχείου του αυτοπροσδιορισμού, της σοβαρότητας και τελικά της ίδιας βιωσιμότητάς της.

Όσα εκτίθενται στον παρόντα απόλογοισμό μπορούν να θεωρηθούν ότι εικονογραφούν εμπειρικά ως επί μέρους περίπτωση το πρόβλημα ακριβώς των κοινωνικών προϋποθέσεων της επιστημονικής γνώσης και της ικανότητας του συλλογικού σώματος να αποσαφηνίσει και να ιεραρχήσει τις προτεραιότητές του σε συνάρτηση προς θεμελιωμένα ποιοτικά κριτήρια και σοβαρές προδιαγραφές, πέρα από τις ευκαιριακές σκοπιμότητες, τις ποικίλες

ιδιοτέλειες, τούς παροδικούς συρμούς και τη θλιβερή λογική τῶν κοντόφθαλμων ἐντυπωσιασμῶν.

Ι. Διοικητικό Συμβούλιο

Ἡ περίοδος 1986-1991 συνιστᾷ σημαντική καμπή στήν ἱστορία τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν διότι συμπίπτει μέ τή ριζική ἀνανέωση τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ ἰδρύματος. Τό Διοικητικό Συμβούλιο ἀποτελεῖ τόν φορέα τῆς νομικῆς προσωπικότητας τοῦ Κέντρου καί ἀνάδοχο τῆς εὐθύνης πού πηγάζει ἀπό τό κληροδότημα τῶν ἰδρυτῶν. Γιά τό λόγο αὐτό ἡ σύνθεση τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου ἀποτελεῖ τόν κρισιμότερο παράγοντα στήν πορεία τοῦ ἰδρύματος.

Κατά τήν περίοδο 1986-1991 τό Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν δέχθηκε δεινά πλήγματα λόγω τῆς ἀπώλειας ἐγκρίτων μελῶν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, πού ὑπῆρξαν στυλοβάτες τῆς λειτουργίας του ἐπί μακρά σειρά ἐτῶν. Στίς 24 Ὀκτωβρίου 1987 ἀπεβίωσε ἡ Γενική Γραμματεὺς τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου Θάλεια Βασιλείου Βοῖλα, ἡ ὁποία ὑπηρετήσε ἀπό τή θέση αὐτή τό ἴδρυμα συνεχῶς ἀπό τῆς συστάσεώς του ὡς νομικοῦ προσώπου ἰδιωτικοῦ δικαίου. Ἡ Θάλεια Βοῖλα ὑπῆρξε τό τελευταῖο ἀπό τὰ ἰδρυτικά μέλη τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καί ἡ ἐκδημία τῆς ἀντιπροσωπεύει τό τέλος μιᾶς ἐποχῆς γιά τό Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν. Πρώτη ἐξαδέλφη ἐκ μητρὸς τῆς ἰδρυτριάς τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν Μέλπως Λογοθέτη-Μερλιέ ἀγάπησε τό ἴδρυμα σάν πνευματικό τέκνο τοῦ ζεύγους Μερλιέ καί τό ὑπηρετήσε μέ ἀφοσίωση, γενναιοδωρία καί σπάνια ἀξιοπρέπεια. Τό ἦθος πού τήν διέκρινε συμπύκνωνε τίς ἀρετὲς τῆς ρωμιοσύνης καί ἐκδηλώθηκε ποικιλότροπα σέ μιὰ ἐντυπωσιακὴ πορεία κοινωνικῆς καί ἐθνικῆς εὐποιΐας σέ ὄλο τῆς τὸν βίο. Ἡ προσφορά τῆς στὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν κατοπτρίζει αὐτὸ τό εὐρύτερο κοινωνικὸ ἦθος, κορυφαία στιγμή τοῦ ὁποίου ὑπῆρξε ἡ δωρεὰ τό 1980 πρὸς τό Κέντρο τοῦ μεριδίου τό ὁποῖο ἡ Θάλεια Βοῖλα ἐκληρονόμησε ἀπό τήν περιουσία τῆς ἐξαδέλφης τῆς Μέλπως Μερλιέ. Τῆ μεγάλη Ἑστιάδα τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν ἀποχαιρέτησε στίς 26 Ὀκτωβρίου 1987 ἐκ μέρους τοῦ ἰδρύματος ὁ Διευθυντής, ὁ ὁποῖος διατηρεῖ ζωερῆ τὴν ἀνάμνηση τῆς προσωπικῆς ὀφειλῆς του πρὸς τὴ Θάλεια Βοῖλα γιά τούς τρόπους μέ τούς ὁποίους τὸν ἐστήριξε καί τὸν ἐμόησε στήν πνευματικὴ παράδοση τοῦ Κέντρου κατὰ τὰ πρῶτα ἔτη τῆς ὑπηρεσίας του σέ αὐτό (βλ. *Νέα Ἑστία*, 15.11.1987, σ. 1510).

Στίς 10 Αὐγούστου 1987 ἀπεβίωσε ὁ Ἀκαδημαϊκὸς Γεώργιος Ἀθανασιάδης-Νόβας, ὁ ὁποῖος ὑπῆρξε ὁ πρῶτος πρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου μετὰ τὴν ἀποχώρηση τῆς Μέλπως Μερλιέ ἀπὸ τὴν προεδρία τοῦ Ἰδρύματος. Στίς 16 Ἀπριλίου 1988 ἀπεβίωσε ὁ Σμυρναῖος Ἀκαδημαϊκὸς Γεώργιος Μυλωνᾶς, κορυφαῖος μελετητῆς τοῦ Μυκηναϊκοῦ πολιτισμοῦ, μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου ἀπὸ τό 1979. Στίς 9 Ὀκτωβρίου 1989 ἀπεβίωσε ὁ Ἀντιπρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου Γεώργιος Π. Κουρνοῦτος, φιλό-

λογος και έπιτιμος Γενικός Διευθυντής του 'Υπουργείου Πολιτισμού. 'Ο Γεώργιος Κουρνούτος, μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου από τὸ 1968 και 'Αντιπρόεδρος από τὸ 1980 προσέφερε οὐσιαστικές ὑπηρεσίες στὸ Κέντρο ὡς Πρόεδρος τῆς 'Εκτελεστικῆς 'Επιτροπῆς ἀπὸ τὸ 1983 και ἔξῃς. 'Υπὸ τὴν ιδιότητα αὐτὴ ἐπωμίσθηκε τὴν εὐθύνη γιὰ τὴ διοικητικὴ λειτουργία τοῦ ἰδρύματος και ἀντιμετώπισε μὲ τὴ σοφία τῆς μεγάλης του πείρας πλείστα προβλήματα. 'Αλλὰ και ἡ ἐπιστημονικὴ του ἐμπειρία, ἰδίως ἡ βαθεῖα γνώση του τῆς πνευματικῆς ἱστορίας τοῦ μεταγενέστερου ἑλληνισμοῦ ἀπέτελεσαν πολὺτιμο κεφάλαιο γιὰ τὸ ἴδρυμα. 'Ο Διευθυντὴς αἰσθάνεται βαθύτατο προσωπικὸ χρέος πρὸς τὸν ἀείμνηστο Γεώργιο Π. Κουρνούτο γιὰ τὶς πολὺτιμες συμβουλές και τὴν καθοδήγηση σὲ διοικητικὰ και ἐπιστημονικὰ θέματα, τὴν ὀριμότητα τῆς κρίσης και τὴν ἐμπιστοσύνη μὲ τὴν ὁποία τὸν περιέβαλε ἀπὸ τὴν πρώτη στιγμή τῆς ἀναλήψεως τῆς εὐθύνῃς τῆς διευθύνσεως τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν Σπουδῶν. 'Αλλὰ και οἱ συνεργάτες τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν διατηροῦν ζοηρὴ τὴν ἀνάμνηση τοῦ ἐνδιαφέροντός του και τῆς προσηϊνείας του κατὰ τὶς συχνές ἐπισκέψεις του στὰ γραφεῖα τοῦ ἰδρύματος. 'Εκ μέρους τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν ἀποχαιρέτησε τὸν Γεώργιο Π. Κουρνούτο ὁ 'Αντιπρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου καθηγητὴς Βασίλειος Βλ. Σφυρόερας στὶς 16 'Οκτωβρίου 1989 (βλ. *Δελτίο ΚΜΣ*, τόμ. Ζ', σσ. 361-364).

Στὶς 9 'Οκτωβρίου 1990 ἀπεβίωσε ὁ Πρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου 'Ακαδημαϊκὸς Γεώργιος Τενεκίδης. Πρύτανης τῶν 'Ελλήνων διεθνολόγων, ὁ Συμρναῖος 'Ακαδημαϊκὸς ὑπῆρξε σέμνωμα τοῦ Μικρασιατικοῦ κόσμου και ἡ παρουσία του στὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν ἀπὸ τὸ 1976 συνέτεινε τὰ μέγιστα στὴν προαγωγή τῶν στόχων τοῦ ἰδρύματος. 'Ιδιαίτερης σημασίας ὑπῆρξε ἡ προσφορά του στὸ ἐπιστημονικὸ ἔργο τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν μὲ τὴ συγγραφὴ τοῦ μνημειώδους προλόγου τῆς *Ἐξόδου* (τόμ. Α', 'Αθήνα 1980, σσ. ιζ'-λς'). 'Ὡς πρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου περιέβαλε τὸ ἴδρυμα μὲ ἀμέριστη ἀγάπη, ἡ ὁποία ἐκδηλώθηκε ἔμπρακτα και μὲ τὴ μεγάλη δωρεὰ τοῦ ἰδίου και τῆς κυρίας Αἰκατερίνης Τενεκίδου πρὸς τὸ Κέντρο εἰς μνήμη τῶν γονέων του Κυριάκου και Μαρίας και εἰς μνήμη τῶν γονέων τῆς συζύγου του και τῆς ἀδελφῆς τῆς Εὐγενίας στὶς 30 Μαρτίου 1989. 'Εκ μέρους τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου ἀπεχαιρέτησε τὸν ἀπελθόντα πρόεδρο ὁ 'Αντιπρόεδρος 'Ακαδημαϊκὸς Μιχαὴλ Β. Σακελλαρίου, ὁ ὁποῖος ἀνέγινωσε σχετικὸ ψήφισμα (βλ. *Τὸ Βῆμα*, 9.11.1990, σ. 36). Εἰς ἀντικατάσταση τοῦ Γεωργίου Τενεκίδη στὴν προεδρία τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου ἐξελέγη στὶς 4 Δεκεμβρίου 1990 ὁ 'Ακαδημαϊκὸς Μ. Β. Σακελλαρίου, παλαιὸς Διευθυντὴς Σπουδῶν τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν.

Οἱ μεγάλες ἀλώλειες παλαιότερων μελῶν τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου ἀντισταθμίστηκαν μὲ τὴν εἴσοδο νέων μελῶν, τὰ ὁποῖα ἐπλούτισαν και ἀνανέωσαν τὸ σῶμα. Στὶς 7 Δεκεμβρίου 1987 ἐξελέγη ὁ Καθηγητὴς τῆς 'Ιστορί-

ας στο Πανεπιστήμιο 'Αθηνών κ. Θάνος Βερέμης. Στις 7 Δεκεμβρίου 1987 επίσης εξελέγη ὁ Καθηγητὴς τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου στο Πανεπιστήμιο 'Αθηνών κ. Νίκος Κ. 'Αλιβιζάτος, διαδεχόμενος κατὰ κάποιο τρόπο ἐμμέσως τὸν ἐκ μητρὸς θεῖο τοῦ Γιώργου Θεοτοκά, ἰδρυτικὸ μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου. Στις 7 Δεκεμβρίου 1987 ἐξελέγη καὶ ἡ κυρία 'Ελισάβετ Ζαχαριάδου, Καθηγήτρια Τουρκολογίας στο Πανεπιστήμιο Κρήτης. Στις 24 'Οκτωβρίου 1989 ἐξελέγη ὁ κ. Γεώργιος Δαυῖδ, ἐπιχειρηματίας καὶ μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ κοινωφελοῦς ἰδρύματος Α. Γ. Λεβέντη. 'Ο κ. 'Αριστόβουλος Μάνεσης, ὁμότιμος καθηγητὴς τοῦ Συνταγματικοῦ Δικαίου στο Πανεπιστήμιο 'Αθηνών ἐξελέγη μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου στις 6 'Ιουνίου 1990. 'Ο κ. Θεόδωρος Α. Κουλουμπής, Καθηγητὴς Διεθνῶν Σχέσεων στο Πανεπιστήμιο 'Αθηνών ἐξελέγη μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου στις 18 Μαρτίου 1991. Τέλος κατὰ τὴν ἀνανέωση τῆς θητείας τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου γιὰ τὴν τριετία 1992-1994 στις 25 Νοεμβρίου 1991 νέο μέλος ἐξελέγη ὁ Καθηγητὴς τῆς 'Ιστορίας στο 'Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης κ. Χρῆστος Γ. Πατρινέλης.

'Ο κ. Λάζαρος 'Εφραίμογλου 'Επίτιμος Πρόεδρος τοῦ 'Εμπορικοῦ καὶ Βιομηχανικοῦ 'Επιμελητηρίου 'Αθηνῶν ἀπεχώρησε ἀπὸ τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο τὴν 1.1.1990 λόγω τῆς ἐκλογῆς του στὴ Βουλὴ τῶν 'Ελλήνων. 'Η παρουσία του στο Διοικητικὸ Συμβούλιο ὑπῆρξε ἄκρω ἐπικοδομητικὴ καὶ ἡ συμβολὴ του στὴν προαγωγὴ τῶν σκοπῶν τοῦ ἰδρύματος διακρίθηκε ἀπὸ τὸ πρακτικὸ πνεῦμα τὸ ὁποῖο ἔφερε πάντοτε θετικὰ ἀποτελέσματα. 'Ο Διευθυντὴς διατηρεῖ ζωντὴ τὴν αἴσθησι τῆς ἐκτίμησης γιὰ τὴν κατανόηση μετὴν ὁποῖα ὁ κ. Λάζαρος 'Εφραίμογλου ἀντιμετώπισε τὶς ἀνάγκες τοῦ ἰδρύματος καὶ τὴν ἀνταπόκριση ποὺ πάντοτε ἔδειχνε πρὸς τὰ αἰτήματα ποὺ τοῦ ἐξέθετε. 'Η ἀποχώρησι τοῦ κ. 'Εφραίμογλου ἀπὸ τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο γιὰ τυπικοὺς λόγους δὲν διακόπτει τὴ σχέση του μετὸ ἴδρυμα καὶ τὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν προσβλέπει στὴ συνέχισι τοῦ ἐνδιαφέροντος καὶ τῆς μερίμνης του γιὰ τὴν προαγωγὴ τοῦ ἔργου του.

Τὸ μέλος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου κ. Ν. Κουτούζης, σύμβουλος τοῦ Γαλλικοῦ 'Ινστιτούτου καὶ στενὸς συνεργάτης τοῦ Octave Merlier, ἀπεχώρησε ἀπὸ τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο στις 31 Δεκεμβρίου 1991. 'Η συμβολὴ του στο ἔργο τοῦ Κέντρου ὑπῆρξε πολὺ χρήσιμη, ἰδίως σὲ σχέση μετὴν δημιουργία τῆς νέας ἐκδοτικῆς σειρᾶς, τῶν *Δημοσιευμάτων τοῦ 'Αρχείου Μέλπωσ καὶ 'Οκταβίου Μερλιέ*.

'Η σύνθεσι τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τὴν 31 Δεκεμβρίου 1991 παρουσιάζεται ὡς ἐξῆς:

ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Μ. Β. Σακελλαρίου, 'Ακαδημαϊκός

ΑΝΤΙΠΡΟΕΔΡΟΙ

Βασίλειος Σφυρόερας, 'Ομότιμος Καθηγητής Πανεπιμίου 'Αθηνῶν

'Οδυσσεὺς Λαμψίδης, δ.φ., Φιλολόγος

Γ. ΓΡΑΜΜΑΤΕΑΣ

'Αγλαΐα Α. 'Αγιουάντη, δ.φ., Μουσικολόγος, τ. 'Υποδιευθύντρια ΚΜΣ

ΤΑΜΙΑΣ

Νίκος 'Αλιβιζάτος, Καθηγητής Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν

ΜΕΛΗ

Θάνος Βερέμης, Καθηγητής Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν

Γεώργιος Δαβίδ, Διευθυντής 'Επιχειρήσεων

Δ. Α. Ζακυθινός, 'Ακαδημαϊκός

'Ελισάβετ Ζαχαριάδου, Καθηγήτρια Πανεπιστημίου Κρήτης

Θεόδωρος Α. Κουλουμπής, Καθηγητής Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν

'Αριστόβουλος Μάνεσης, 'Ομότιμος Καθηγητής Πανεπιστημίου 'Αθηνῶν

Χρήστος Πατρινέλης, Καθηγητής Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης

II. Οἶκημα

'Η στέγαση τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν στὸ ὄραιο νεοκλασικὸ οἶκημα τῆς ὁδοῦ Κυδαθηναίων 11-13 ποὺ ἔχει παραχωρήσει στὸ ἴδρυμα τὸ 'Υπουργεῖο Πολιτισμοῦ καὶ 'Επιστημῶν (ἀρ. πρωτ. Φ242/70961/30.12.1977· βλ. *Δελτίο ΚΜΣ*, τόμ. Ε', σ. 553) ἔχει κάνει δυνατὴ τὴν ἀνετότερη λειτουργία καὶ τὴν πλήρη ἀνάπτυξη τοῦ πλουσίου ὑλικοῦ ποὺ ἔχει ἀποθησαυριστεῖ στὸ Κέντρο καὶ στὰ ἐπὶ μέρους τμήματά του. 'Επιπλέον ἡ στέγαση τοῦ Κέντρου σὲ ἕνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα διατηρητέα οἰκήματα τῆς Πλάκας ἔχει προσδώσει στὸ ἴδρυμα καὶ τὴν ἐξωτερικὴ ἐκείνη ἐμφάνιση ποὺ ἐπιβάλλει ἡ ἱστορία του καὶ ἡ σπουδαιότητα τῆς ἀποστολῆς ποὺ ἐπιτελεῖ. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ ἐκφράζονται καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴ θέση οἱ εὐγνώμονες εὐχαριστίες τοῦ ιδρύματος πρὸς τὸ 'Υπουργεῖο Πολιτισμοῦ καὶ 'Επιστημῶν, τὴν κατὰ καιρὸς πολιτικὴ ἡγεσία τοῦ 'Υπουργείου Πολιτισμοῦ καὶ 'Επιστημῶν καὶ τοὺς ὑπηρεσιακοὺς ἀρμοδίους γιὰ τὴν ἐμπρακτὴ αὐτὴ ἀναγνώριση τῆς σημασίας τοῦ ἔργου τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν. 'Ο ἐξοπλισμὸς καὶ ἡ λειτουργία τῶν δύο κάτω ὀρόφων τοῦ οἰκήματος, ποὺ πραγματοποιήθηκε τὸ 1985 δαπάναις τοῦ Ἰδρύματος Α. Γ. Λεβέντη προσέδωσε σὲ ὀλόκληρο τὸ οἶκημα πλήρη λειτουργικότητα. Οἱ χώροι ἄν καὶ ἐκτεταμένοι μόλις ἐπαρκοῦν γιὰ τὴ στέγαση καὶ τακτοποίηση τοῦ ὑλικοῦ τοῦ Κέντρου, τὸ ὅποιο ἐμπλουτίζεται διαρκῶς καὶ μὲ ταχὺ ρυθμὸ. Αὐτὸ ἰσχύει ἰδίως γιὰ τὴ βιβλιοθήκη καὶ τὸ ἀπόθεμα τῶν ἐκδόσεων. 'Ως ἐκ τούτου ἐπιβάλλεται ἡ ὀρθολογικότερη δυνατὴ ἀξιοποίηση τῶν διαθέσιμων χώρων, μὲ ἀποτέλεσμα τὴν περιοδικὴ ἀναδιάταξη τμημάτων τοῦ ὑλικοῦ.

'Ο χαρακτήρας τοῦ οἰκήματος ὡς διατηρητέου καὶ ἡ παλαιότητα τῆς

κατασκευής ή όποια χρονολογείται πρὸ τοῦ ἔτους 1844, καθιστοῦν ἀναγκαῖα τὴ συνεχῆ συντήρηση τῶν χώρων. Οἱ ἐξωτερικὲς ὄψεις τοῦ οἰκήματος ἐμπύπτουν στὴν εὐθύνη καὶ τὴν ἀρμοδιότητα τῆς Διεύθυνσης Νεοτέρων Μνημείων τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν, τὴν ὁποία ἐνημερώνουμε τακτικὰ εἴτε μὲ ἔγγραφα εἴτε τηλεφωνικῶς γιὰ τὴν κατάσταση καὶ τὶς ἀνάγκες συντήρησης ποῦ διαπιστώνουμε. Περιοδικὰ ζητοῦμε τὴν ἐπιθεώρηση τῶν χώρων τοῦ οἰκήματος ἀπὸ ἀρμοδίους ἐπιστήμονες καὶ τεχνικούς τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν γιὰ νὰ ἐλέγχεται ἡ κατάσταση καὶ νὰ προγραμματίζονται σχετικὲς ἐργασίες συντήρησης. Ἡ συντήρηση τῶν ἐσωτερικῶν χώρων ὅταν δὲν ἄπτεται ζητημάτων στατικῆς τοῦ οἰκήματος συνήθως πραγματοποιεῖται ἀπὸ τὸ Κέντρο δι' ἰδίων πόρων. Αὐτὸ ἀποτελεῖ μεγάλη ἐπιβάρυνση τῶν καχεκτικῶν οικονομικῶν τοῦ ἰδρύματος, διότι οἱ σχετικὲς δαπάνες εἶναι ὑψηλές καὶ γίνονται πάντοτε μὲ τὶς προδιαγραφές ποῦ ἐπιβάλλουν οἱ τεχνικὲς ὑπηρεσίες τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν καὶ σὲ συνεννόηση καὶ ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψη τῶν ἀρμοδίων τεχνικῶν.

Οἱ ἐργασίες ἐπισκευῆς καὶ συντήρησης δὲν ἐξαντλοῦν τὴ μέριμνα γιὰ τὸ οἶκημα τοῦ Κέντρου. Μᾶς ἔχει ἀπασχολήσει καὶ ἡ ἀποτελεσματικότερη φύλαξή του καὶ πρὸς τοῦτο ἔχει ἐγκατασταθεῖ σύστημα συναγερμοῦ τὸ ὁποῖο λειτουργεῖ κατὰ τὶς ὥρες ποῦ εἶναι κλειστὰ τὰ γραφεῖα τοῦ Κέντρου. Ἡ ἐπιτήρηση τοῦ συστήματος καὶ ἡ παρακολούθηση καὶ συντήρηση τῆς λειτουργίας τοῦ συναγερμοῦ ἔχει ἀνατεθεῖ στὴν ἑταιρεία «Ἐρμηξ».

Ἀπὸ τὸ ἔτος 1986 καὶ ἐξῆς ἔχουν συντελεστεῖ οἱ ἐξῆς ἐργασίες στοῦ οἴκημα τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν:

1986 Τὸ 1986 ἔγινε συντήρηση τῶν δύο ἐξωθυρῶν τοῦ οἰκήματος καθὼς καὶ ξυλουργικὲς ἐργασίες στοὺς ἐσωτερικοὺς χώρους τοῦ Κέντρου ἀντὶ δαπάνης 154.985 δρχ. Ποσὸν 113.960 δρχ. διατέθηκε γιὰ ἠλεκτρικὲς ἐργασίες καὶ 233.100 δρχ. γιὰ ἐλαιοχρωματισμούς.

1987 Μιὰ καλοκαιρινὴ καταγίδα τὸν Αὐγούστο τοῦ 1987 μᾶς θύμισε ὅτι χρειαζόταν ἐπισκευὴς ἡ στέγη τοῦ οἰκήματος, ἡ ὁποία δὲν εἶχε συντηρηθεῖ ἀφότου μεταφέρθηκε σὲ αὐτὸ τὸ Κέντρο τὸ 1982. Ἀναζητήθηκε συνεργεῖο μὲ πείρα στὴν ἐπισκευὴ καὶ συντήρηση παραδοσιακῶν οἰκημάτων καὶ ἀνατέθηκαν οἱ ἐργασίες ἐπισκευῆς τῆς στέγης. Συντηρήθηκε τὸ ξυλότυπο τῆς στέγης καὶ τὰ κεραμίδια τῆς ὀροφῆς ἀντὶ δαπάνης 141.600 δρχ. Οἱ ἐργασίες ἀποδείχθηκαν ἀπολύτως ἀποτελεσματικὲς ἀφοῦ ἡ στέγη τοῦ οἰκήματος δὲν ἔχει ἔκτοτε παρουσιάσει προβλήματα. Τὸ 1987 ἐπίσης ἔγινε γενικὴ ἐπισκευὴ τῶν ξύλινων κουφωμάτων τοῦ οἰκήματος καὶ τῶν ἐπίπλων τοῦ Κέντρου ἀντὶ δαπάνης 152.025 δρχ.

1988 Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἔτους 1988 τὸ οἶκημα δὲν παρουσίασε ἀνάγκες ἐπισκευῆς. Ἔγιναν μόνον ἐργασίες συντήρησης καὶ ἐλέγχου τῶν ἠλεκτρικῶν ἐγκαταστάσεων ἀντὶ δαπάνης 113.320 δρχ. Ἐπίσης γιὰ τὴν καλύτερη τακτοποίηση τοῦ ἀποθέματος τῶν ἐκδόσεων τοῦ Κέντρου καὶ τῶν διπλῶν

ἀντιτύπων τῆς βιβλιοθήκης κατασκευάστηκαν συγκροτήματα ραφῶν στὸν ἡμιπύργειο ὄροφο τοῦ οἰκήματος ἀντὶ δαπάνης 273.600 δρχ.

1989 Κατὰ τὸ ἔτος 1989 μᾶς ἀπασχόλησε σοβαρὰ ἡ ἐγκατάσταση συστήματος πυρανίχνευσης καὶ πυρασφαλείας σὲ ὄλους τοὺς χώρους τοῦ οἰκήματος, ὥστε καὶ οἱ τρεῖς ὄροφοι νὰ καλυφθοῦν ἀποτελεσματικὰ ἀπὸ τὸ ἐνδεχόμενο πυρκαϊᾶς. Πρὸς τὸ σκοπὸ αὐτὸ εἴχαμε ἐπανεπιλημμένες συσκέψεις μὲ τὸν τεχνικὸ σύμβουλο τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν πολιτικὸ μηχανικὸ κ. Αἰμίλιο Σκέπερς καὶ καταλήξαμε στὴν ἀνάθεση τῆς σχετικῆς μελέτης στὸν εἰδικὸ κ. Χρῦσανθο Νεοκλέους. Ἡ σχετικὴ μελέτη ποὺ ἐκπονήθηκε ὑποβλήθηκε μὲ τὸ ὑπ' ἀριθμὸ πρωτοκόλλου 284/31.8.1987 ἔγγραφο μᾶς στὴν Πυροσβεστικὴ Ὑπηρεσία Ἀθηνῶν πρὸς ἔγκριση.

Ἀφοῦ λήφθηκε ἡ ἔγκριση μὲ ἔγγραφο τῆς Πυροσβεστικῆς, ἀρ. πρωτ. 13212/15.6.1988, προχωρήσαμε στὴν ἐκτέλεση τῶν προβλεφθεισῶν ἐργασιῶν. Ἐγκαταστάθηκε σύστημα πυρανίχνευσης σὲ ὄλους τοὺς χώρους τοῦ οἰκήματος καὶ κατασβεστικὲς ξηρῆς σκόνης σὲ ὄλα τὰ σημεῖα ποὺ προέβλεπε ἡ μελέτη. Ἡ παρακολούθηση καὶ συντήρηση τοῦ συστήματος καθὼς καὶ ἡ ἀναγώωση τῶν πυροσβεστήρων ἀνατέθηκε στὴν ἐταιρεία ATOM/Χρ. Νεοκλέους Ε.Ε. τοῦ κ. Χρ. Νεοκλέους. Τὸ σύστημα συναγερμὸ τῆς πυρανίχνευσης, συνδέθηκε μὲ τοὺς μηχανισμοὺς παρακολούθησης τῆς Ἐταιρείας Ἑρμῆς ποὺ εἶναι ἐπιφορτισμένη καὶ μὲ τὴν παρακολούθηση τοῦ συστήματος ἀσφαλείας τοῦ Κέντρου. Τὸ ὅλο σύστημα ἐπιθεωρήθηκε καὶ ἐγκρίθηκε ἀπὸ τὴν Πυροσβεστικὴ μὲ τὸ ἔγγραφο ὑπ' ἀρ. πρωτ. 27386/11.10.1990. Ἡ συνολικὴ δαπάνη τῶν ἐργασιῶν γιὰ τὴν ἐγκατάσταση τοῦ συστήματος πυρανίχνευσης καὶ πυρασφαλείας ἀνῆλθε στὸ ποσὸν τῶν 983.000 δρχ.

1990 Κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἔτους 1990 οἱ ἐργασίες συντήρησης τοῦ οἰκήματος περιέλαβαν ἐλαιοχρωματισμὸ τοῦ γραφείου τοῦ Διευθυντῆ, τὸ ὅποιο ἦταν τὸ μόνον δωμάτιο τοῦ οἰκήματος ποὺ εἶχε ἐπισκευαστεῖ ἀπὸ τὰ συνεργεῖα τοῦ Ὑπουργείου Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν πρὶν ἀπὸ τὴν ἐγκατάσταση τοῦ Κέντρου στὸ οἶκημα. Ὁ χώρος παρουσίαζε ἰδιαίτερα ἀνταισθητικὲς ρωγμὲς στὰ ἐπιχρίσματα τῶν τοίχων καὶ τῆς ὀροφῆς καὶ μαύρισμα στὰ χρώματα. Οἱ φθορὲς αὐτὲς ἀποκαταστάθηκαν μὲ τὶς ἐργασίες ἐπισκευῆς ἀντὶ ποσοῦ 424.800 δρχ. Ἐπίσης τὸ 1990 ἐγκαταστάθηκαν τέντες στὶς δύο βεράντες τῆς ὀπίσθιας ὄψης τοῦ ἄνω ὀρόφου πρὸς τὸν κῆπο, ἀντὶ ποσοῦ 88.500 δρχ. Ἐτεῖ ἐγίνετο δυνατόν νὰ μετριάσθῃ κάπως ἡ ὑπερβολικὴ ζέστη, ποὺ ἐπιτείνεται ἀπὸ τὴν ἀκτινοβολία τοῦ λευκοῦ μαρμάρου τῆς ἐπίστρωσης τῶν βεραντῶν, πράγμα ποὺ κάνει δύσχρηστα τὰ γραφεῖα τοῦ Διευθυντῆ καὶ τοῦ Προϊσταμένου τοῦ Μουσικοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου κατὰ τοὺς καλοκαιρινούς μῆνες. Ποσὸν 41.600 δρχ. διατέθηκε γιὰ ἠλεκτρικὲς ἐργασίες κατὰ τὸ 1990.

Τέλος κατὰ τὸ ἔτος 1990 ἐγίνετο δυνατὴ ἡ ἀνάρτηση στὴν αἴθουσα διαλέξεων τοῦ Κέντρου τῶν ὀρειχάλκινων μεταλλίων μὲ τὶς προσωπογραφίες τῶν ἰδρυτῶν. Σχετικὰ μὲ τὸ ἔργο αὐτὸ σημειῶνω τὰ ἑξῆς: Στὸ Ἀρχεῖο Merlier

εφυλάσσετε από χρόνια ορειχάλκινο μετάλλιο του 'Οκταβίου Μερλιέ, έργο του γλύπτη Θανάση 'Απάρτη. Για να συμπληρωθεί ή σύνθεση ανατέθηκε ή εκπόνηση αντίστοιχου μεταλλίου της Μέλπως Μερλιέ στον παλαιό φίλο του ζεύγους γλύπτη Κλέαρχο Λουκόπουλο, υιό του πρωτοπόρου συνεργάτη της Μέλπως Μερλιέ λαογράφου Δημήτρη Λουκόπουλου. 'Αφού ολοκληρώθηκε τó καλλιτέχνημα του Κλέαρχου Λουκόπουλου τά δύο μετάλλια τοποθετήθηκαν σέ ώραίο συμπαγές ξύλινο υπόστρωμα και αναρτήθηκαν στήν αίθουσα διαλέξεων ώς σεμνό μνημείο τιμής και άγάπης πρós τούς ίδρυτες τού Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν. 'Η δαπάνη τού έργου ανήλθε στό ποσόν τῶν 270.000 δρχ.

1991 'Εργασίες συντήρησης έγιναν και κατά τó έτος 1991 σέ περιορισμένη όμως κλίμακα στό έσωτερικό τού οικήματος. Πραγματοποιήθηκαν ξυλουργικές εργασίες άντί δαπάνης 106.200 δρχ.

'Εκτός από τίς άνωτέρω εργασίες οί όποιες έγιναν μέ δαπάνη τού Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, τó έτος 1986 έγιναν έκτεταμένες εργασίες έπισκευής τής τοιχοδομίας και τῶν έπιχρισμάτων και έλαιοχρωματισμοί τής μεγάλης αίθουσας τού άρχείου, τού γραφείου τής γραμματείας και τού μεταξυ τῶν δύο αίθουσῶν διαδρόμου στόν άνω όροφο τού οικήματος από συνεργεία τού 'Υπουργείου Πολιτισμοῦ και 'Επιστημῶν. Τό έργο αυτό αναλήφθηκε ύστερα από σχετικά διαβήματα τού Διευθυντή τού Κέντρου διότι οί αναγκαίες εργασίες άπτονταν και ζητημάτων στατικής τού οικήματος. 'Η συντήρηση υπήρξε άριστη και οί έπισκευασθέντες χώροι δέν έχουν έκτοτε παρουσιάσει προβλήματα. Εύχαριστίες όφείλονται στους ύπηρεσιακούς άρμοδίους τού 'Υπουργείου Πολιτισμοῦ και 'Επιστημῶν τόσο τής Διεύθυνσης Λαϊκοῦ Πολιτισμοῦ όσο και τής Διεύθυνσης Νεοτέρων Μνημείων γιά τήν άνταπόκρισή τους στό αίτήματα τού κέντρου. Τήν έποπτεία τῶν εργασιῶν είχε ή άρχιτέκτων τού 'Υπουργείου Πολιτισμοῦ κυρία Μ. Φιλήντρα.

Τό μέγα έργο συντήρησης τού οικήματος τῶν τελευταίων ετῶν υπήρξε εκείνο τó όποιο δρομολογήθηκε τó έτος 1991 μέ τήν έναρξη τῶν εργασιῶν άποκατάστασης τῶν έξωτερικῶν όψεων από συνεργεία τού 'Υπουργείου Πολιτισμοῦ και 'Επιστημῶν. Τό έργο ζητήθηκε μέ έπίμονα διαβήματα τού Διευθυντή τού Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, τά όποια κατέληξαν στήν ύποβολή στή Διεύθυνση 'Αναστηλώσεως Νεοτέρων Μνημείων λεπτομεροῦς εγγράφου γιά τίς έπιβαλλόμενες εργασίες, μέ άριθμούς πρωτοκόλλου ΚΜΣ 767/28.9.90 και 900/24.6.91 (άρ. πρωτ. ύποβολής στό ΥΠΠΕ 29034/26.6.91 αντίστοιχα). Κατόπιν τῶν ενεργειῶν αὐτῶν και σχετικής αὐτοψίας τῶν τεχνικῶν άρμοδίων τού 'Υπουργείου Πολιτισμοῦ και 'Επιστημῶν έγκαταστάθηκαν κριώματα και άρχισε ή άποτοίχιση τῶν σοβάδων τής προσόψεως μέ προοπτική τήν πλήρη άνανέωση τῶν έπιχρισμάτων. Οί εργασίες συνεχίζονται και κατά τó 1992 και έλπίζεται ότι θα ολοκληρωθοῦν και μέ τή συντήρηση τής όπίσθιας όψης τού οικήματος.

Στό έργο τής επίβλεψης και συντήρησης του οικήματος κατά την περίοδο 1986-1991 είχαμε την τύχη νά έχουμε την συμπαράσταση του κ. Αϊμίλιου Σκέπερς, πολιτικού μηχανικού, ό όποιος με άκρα προθυμία και καλή διάθεση και τελείως άφιλοκερδώς προσέφερε πάντα τη γνώμη και τη συμβουλή του στα τεχνικά έργα που αναλαμβάναμε. Τόν ευχαριστώ και από αυτή τη θέση για την ποικιλόμορφη και άποτελεσματική συμπαράστασή του στο έργο μας. Ευχαριστίες όφείλονται και στο μέλος του Διοικητικού Συμβουλίου κ. Θάνο Βερέμη, ό όποιος έσύστησε τόν κ. Αϊμίλιο Σκέπερς στο Κέντρο και έγκαινιάσε την τόσο έπωφελή για τό ίδρυμα συνεργασία. Ευχαριστίες έπίσης εκφράζονται στον 'Ακαδημαϊκό κ. Σόλωνα Κυδωνιάτη και στον Καθηγητή του 'Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου κ. Χαράλαμπο Μπούρα οί όποιοι μετά από παράκλησή μου πολύ πρόθυμα έπισκέφθηκαν και έπιθεώρησαν τό οίκημα και τις εργασίες που έγιναν για τη συντήρησή του και προέβησαν σε ύποδείξεις για την τελειότερη εκτέλεση των έργων. 'Η ήθική τους συμπαράσταση και οί συμβουλές τους ύπῆρξαν πολυτιμότητα στοιχεία στην επίτευξη του έργου τής διεύθυνσης.

Μιά ιδιαίτερα ευχάριστη πλευρά τής ένασχόλησής μας με τη συντήρηση του οικήματος του Κέντρου ύπῆρξε ή προσπάθεια νά καλλιεργηθεί ό άνοιχτός χώρος τής έσωτερικής αλής του οικήματος και νά αναπτυχθεί ένας μικρός κήπος. Φυτεύθηκαν φυτά και έγιναν οί αναγκαίες κηπουρικές εργασίες, συνήθως με έθελοντική εργασία των συνεργατών του Κέντρου. Οί σχετικές δαπάνες διατηρούνταν γενικώς σε πολύ χαμηλά επίπεδα και εκάλυπτονταν από την τρέχουσα μηνιαία διαχείριση του Κέντρου. Τό άποτέλεσμα τής προσπάθειας αυτής ύπῆρξε ή δημιουργία ενός συμπαθητικού πνεύμονα πρασίνου, ιδιαίτερα θαλερού τούς καλοκαιρινούς μήνες, που εκπλήττει ευχάριστα τούς έπισκέπτες και τέρπει με μία άναπνοή φυσικής όμορφιάς τούς εργαζόμενους στο ίδρυμα. Τόσο ή ανάπτυξη του κήπου μας όσο και ή συνεχής μέριμνα για τη συντήρηση και τόν γενικότερο εύπρεπισμό του οικήματος έπαναφέρουν συχνά στη μνήμη την παρατήρηση του άειμνήστου 'Αντιπροέδρου του Διοικητικού Συμβουλίου Γεωργίου Κουρνούτου, ό όποιος όταν όλοκληρώσαμε την έγκατάσταση του Κέντρου στο οίκημα τής όδου Κυδαθηναίων μās συνεχάρη λέγοντας ότι τό έργο τής διεύθυνσης του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών εκτός από τά έπιστημονικά έπιτεύγματα θά παρείχε πλέον και την ίκανοποίηση τής άπτης άποτύπωσης των μόχθων μας σε ύλικά άποτελέσματα όπως είναι ή διαμόρφωση χώρων άντάξιων του έργου του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών.

III. Οικονομικά

Τό χρόνιο οικονομικό πρόβλημα του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, ή διασφάλιση δηλαδή έπαρκούς και μόνιμης χρηματοδότησης για την κάλυψη των άναγκών τής λειτουργίας του, παρέμεινε άλυτο και κατά την διαρ-

ρεύσασα από το 1986 περίοδο. "Αν και κατεβλήθησαν πολλές προσπάθειες προς την κατεύθυνση αυτή, οι γενικότερες διαπιστώσεις για τα οικονομικά του Κέντρου που παρατίθενται στο οικείο τμήμα του "Απολογισμού της πενταετίας 1980-1985 (βλ. *Δελτίο ΚΜΣ*, τόμ. Ε', σ. 559) εξακολουθούν να ισχύουν. "Η επιβίωση του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών εξαρτάται από την επιχορήγηση του "Υπουργείου Πολιτισμού και "Επιστημών, ή οποία καταβάλλεται μὲν τακτικά ἀλλὰ κυμαίνεται σὲ χαμηλὰ ἐπίπεδα πὸ εἶναι ἀπαγορευτικά σὲ σχέση μετὴν ἀνάληψη μιᾶς τελεσφόρου προσπάθειας γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν πρὸς τὶς ἐπιβεβλημένες κατευθύνσεις. Τὸ σημαντικότερο στοιχεῖο πὸ χαρακτηρίζει τὴν προσπάθειά μας στὸν οικονομικὸ τομέα κατὰ τὴν περίοδο 1986-1991 ὑπῆρξε ἡ συστηματικὴ προώθηση τοῦ στόχου νὰ διευρυνθοῦν οἱ πηγὲς χρηματοδότησης τοῦ Κέντρου ἀπὸ τὸν ἰδιωτικὸ τομέα. Τὰ ἀποτελέσματα δὲν ἦταν σὲ ὅλες τὶς περιπτώσεις θετικά ἀλλὰ σὲ γενικὲς γραμμὲς μποροῦν νὰ κριθοῦν ἱκανοποιητικά. "Αν μάλιστα ληφθεῖ ὑπόψη ὅτι τὸ 1980 τὸ σύνολο τῆς χρηματοδότησης μετὴν ἐξαίρεση τῆς ἐπιδότησης τῆς Μπαγκείου "Επιτροπῆς, προερχόταν ἀπὸ τὴν ἐπιχορήγηση τοῦ δημοσίου, ἐνῶ πῶ πρόσφατα ὅπως δείχνουν οἱ ἐτήσιοι ἀπολογισμοὶ τοῦ λογιστικοῦ τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, μέχρι καὶ τὸ ἥμισυ τῆς χρηματοδότησης προέρχεται ἀπὸ πηγὲς τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα, θὰ ἐκτιμηθεῖ τὸ μέγεθος τῆς προσπάθειας γιὰ διαφοροποίηση τῆς προέλευσης τῶν ἐσόδων τοῦ Κέντρου. "Ο προσανατολισμὸς αὐτὸς τῆς οικονομικῆς διαχείρισης τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν εἶναι ἐπιθυμητὸς γιὰ πολλοὺς λόγους καὶ ἰδίως διότι ἐδραιώνει τὴν ἀνεξαρτησία καὶ αὐτοτέλεια τοῦ ἰδρύματος ὡς νομικοῦ προσώπου τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα καὶ ἀπαλλάσσει τὴ λειτουργία καὶ τὴν ἀνάπτυξή του ἀπὸ τὴν τροχοπέδη στὴν ὅποια συχνὰ μεταβάλλεται ἡ ἐξάρτηση ἀπὸ δημόσιες χορηγίες, ἰδίως ὅταν τὰ γενικότερα οικονομικὰ τοῦ κράτους ἐπιβάλλουν περικοπὲς καὶ φειδῶ στὴ διάθεση τῶν δημοσίων πόρων. Πάντως ἐπιβάλλεται καὶ ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ νὰ ἐκφραστοῦν καὶ δημόσια οἱ εὐχαριστίες τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν πρὸς τὴν κατὰ καιροὺς πολιτικὴ ἡγεσία τοῦ "Υπουργείου Πολιτισμοῦ καὶ "Επιστημῶν καὶ τοὺς ὑπηρεσιακοὺς ἀρμοδίους τῆς Διεύθυνσης Λαϊκοῦ Πολιτισμοῦ καὶ τῆς Διεύθυνσης Οἰκονομικῶν τοῦ ΥΠΠΕ γιὰ τὸ θετικὸ πνεῦμα μετὸ ὅποιο ἀντιμετώπισαν τὰ αἰτήματα τοῦ ἰδρύματος.

"Αναλυτικότερα κατὰ τὴν περίοδο 1986-1991 ἡ ἐπιχορήγηση τοῦ ἐλληνικοῦ δημοσίου πρὸς τὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν κυμάνθηκε στὰ ἐπίπεδα πὸ ἐμφανίζονται στὸν Πίνακα Α'.

ΠΙΝΑΚΑΣ Α'

ΔΙΑΚΥΜΑΝΣΕΙΣ ΕΠΙΧΟΡΗΓΗΣΕΩΣ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΔΗΜΟΣΙΟΥ

1986	8.400.000
1987	8.400.000
1988	11.000.000
1989	11.200.000

1990	10.399.400
1991	9.800.000

Θά πρέπει νά σημειωθεί ότι τὰ ποσὰ αὐτὰ δὲν ἀντιπροσωπεύουν τὸ ὀνομαστικὸ ὕψος τῆς ἐπιχορήγησης ποὺ ἐγγράφεται ἐτησίως στὸν κρατικὸ προϋπολογισμὸ καὶ ἐγκρίνεται ἀπὸ τὴ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων, ἀλλὰ ἀποτελοῦν τὸ ποσὸν τὸ ὁποῖο τελικὰ χορηγεῖται στὸ Κέντρο μετὰ τὶς περικοπὲς τῶν δημοσίων δαπανῶν ποὺ ἐπιβάλλουν τὰ κατὰ καιροὺς προγράμματα οἰκονομικῆς λιτότητας. Τὸ σύνολο τῆς ἐπιχορήγησης ἀπορροφᾶται ἀπὸ τὴν ἀνελαστικὴ δαπάνη τῆς μισθοδοσίας τοῦ προσωπικοῦ ἢ ὁποῖα ἀπὸ τοῦ 1983 καὶ ἐξῆς καὶ καθόλη τὴν ὑπὸ ἀνασκόπηση περίοδο (1986-1991) δὲν ἔτυχε καμμίας αὐξήσεως πέραν τῆς χορηγήσεως τῆς Αυτόματης Τιμαριθμικῆς Ἀναπροσαρμογῆς, ποὺ ἐδίεδο νομοθετικὰ στοὺς ἐργαζομένους τοῦ ἰδιωτικοῦ τομέα. Ὡς πρὸς τὸ ζήτημα αὐτὸ διευκρινίζεται ὅτι τὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν ἀκολουθεῖ τὸ μισθολόγιο τῶν μὴ κερδοσκοπικῶν νομικῶν προσώπων ἰδιωτικοῦ δικαίου ποὺ δὲν ἀσκοῦν ἐπιχείρηση καὶ ἐφαρμόζει τὶς ἐκάστοτε νομοθετικὲς ρυθμίσεις καὶ ὑπουργικὲς ἀποφάσεις ποὺ ἀναφέρονται στοὺς ἐν λόγω ὀργανισμοὺς.

Κατὰ τὴν περίοδο 1986-1991 συνεχίστηκε ἡ τακτικὴ ἐπιδότηση τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν ἀπὸ τὸ κληροδότημα τῆς Μπαγκείου Ἐπιτροπῆς. Ἡ ἐπιδότηση τῆς Μπαγκείου Ἐπιτροπῆς, ἂν καὶ αἰσθητὰ μικρότερη σὲ ἀπόλυτους ἀριθμοὺς ἀπὸ τὴν κρατικὴ ἐπιχορήγηση, ἀποτελεῖ ἐξίσου ζωτικῆς σημασίας πηγὴ γιὰ τὴ διασφάλιση τῆς συνέχισης τῆς λειτουργίας τοῦ Κέντρου. Ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὸν Πίνακα Β' ἡ ἐπιδότηση τῆς Μπαγκείου Ἐπιτροπῆς ἀκολούθησε ἀνοδικὴ πορεία κατὰ τὴν περίοδο 1986-1991 καὶ ἐλπίζεται ὅτι ἡ ἀνοδικὴ αὐτὴ τάση θὰ συνεχιστεῖ καὶ στὸ μέλλον.

ΠΙΝΑΚΑΣ Β'.
ΕΠΙΔΟΤΗΣΗ ΜΠΑΓΚΕΙΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΗΣ

1986	1.200.000
1987	2.200.000
1988	2.250.000
1989	2.000.000
1990	2.000.000
1991	3.000.000

Θά ἤθελα ἀπὸ τὴ θέση αὐτὴ νὰ ἐκφράσω τὶς εὐχαριστίες τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν πρὸς τὴν Μπάγκειο Ἐπιτροπὴ γιὰ τὴν κατανόηση τῶν ἀναγκῶν τοῦ Κέντρου καὶ τὴν προθυμία μὲ τὴν ὁποῖα ἐνισχύει τὸ ἔργο τοῦ ἰδρύματος, ἐντάσσοντας τὴν προσπάθειά μας στὸ γενικότερο πλαίσιο τῆς ἐνίσχυσης δραστηριοτήτων ἐθνικῆς σημασίας ὅπως ἐπιβάλλει ἡ θέληση τοῦ διαθέτη τοῦ κληροδοτήματος Ἰωάννη Μπάγκα.

Ὅπως ἐσημείωσα καὶ στὸν ἀπολογισμὸ τῆς περιόδου 1986-1991 ἡ ἐνί-

σχυση του Κέντρου από το Ταμείο 'Ανταλλαξιμων Περιουσιων και 'Αποκαταστάσεως Προσφύγων (ΤΑΠΑΠ) όχι μόνο δεν κυμάνθηκε στα επιθυμητά επίπεδα αλλά ουσιαστικά έχει διακοπεί. Το συμβολικό ποσόν των 70.000 δραχμών που χορηγήθηκε το 1988 αποτελεί έμπαιγμό μάλλον παρά χειρονομία καλής θελήσεως. 'Επανελημμένα έγγραφα του Κέντρου Μικρασιατικων Σπουδων που υπογράφουν οι Πρόεδροι του Διοικητικού Συμβουλίου Γ. Κ. Τενεκίδης και Μ. Β. Σακελλαρίου δεν έτυχαν οποιασδήποτε ανταποκρίσεως.

Σημαντική πηγή αυτοχρηματοδότησης για το Κέντρο Μικρασιατικων Σπουδων είναι τα έσοδα από την πώληση των εκδόσεων (βιβλίων και δίσκων). Οι σχετικές εισπράξεις από τη διάθεση των εκδόσεων εμφανίζεται στον κατωτέρω πίνακα Γ'.

ΠΙΝΑΚΑΣ Γ'
ΕΙΣΠΡΑΞΕΙΣ ΕΚΔΟΣΕΩΝ

1986	449.900
1987	426.070
1988	586.850
1989	1.077.167
1990	1.133.835
1991	1.393.650

'Επίσης κατά το 1991 πραγματοποιήθηκαν εισπράξεις από δικαιώματα φωτογράφησης 57.000 δρχ.

'Από τα έσοδα των εκδόσεων καλύπτεται μεγάλο μέρος της τρέχουσας διαχείρισης του Κέντρου όπως και οι δαπάνες του έμπλουτισμού της βιβλιοθήκης. Για το λόγο αυτό καταβάλλεται κάθε δυνατή προσπάθεια για την προώθησή τους με προβολή στον τύπο και χορήγηση σε πρόσωπα που μπορούν να συμβάλουν στην ευρύτερη διάδοσή τους.

Το σημαντικότερο στοιχείο ως προς τα οικονομικά του Κέντρου Μικρασιατικων Σπουδων κατά την υπό ανασκόπηση περίοδο υπήρξε ή προσπάθεια να διαφοροποιηθούν οι πηγές εσόδων του Κέντρου με την ενεργότερη αναζήτηση χρηματοδοτήσεων από τον ιδιωτικό τομέα, ιδίως με τη μορφή δωρεων ιδιωτων ή την προσέλευση χορηγιων από οργανισμούς του ιδιωτικού τομέα (κοινοφελή ιδρύματα, τράπεζες κλπ.). 'Η προσπάθεια αυτή απέδωσε ικανοποιητικά αποτελέσματα. Το ύψος των δωρεων προς το Κέντρο Μικρασιατικων Σπουδων κατά την υπό ανασκόπηση περίοδο φαίνεται στον Πίνακα Δ'.

ΠΙΝΑΚΑΣ Δ'
ΔΩΡΕΕΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΚΜΣ

Ποσόν	Πηγή Δωρεᾶς
	1987
500.000	κ. 'Αρσ. Κεσίσογλου

591.896	"Ίδρυμα Ουράνη
500.000	Διάφοροι
	1988
5.000.000	* Υπουργείο Βιομηχανίας
150.000	* Εμπορική Τράπεζα τής * Ελλάδος
250.000	Τράπεζα * Εργασίας
22.400	Διάφοροι
	1989
500.000	Τράπεζα * Εργασίας
1.000.000	Γεώργιος Κ. Τενεκίδης
100.000	Αφοί Μιμίκου
600.000	* Ένωση Συμρναίων
50.000	* Ορθόδοξη * Ακαδημία Κρήτης
	1990
1.500.000	Αίκατερίνη Γ. Τενεκίδου
75.000	Διάφορες δωρεές εις μνήμη Γ. Κ. Τενεκίδη
	1991
10.000.000	ΟΠΑΠ
1.500.000	Αίκατερίνη Γ. Τενεκίδου
300.000	Διάφοροι
250.000	Τράπεζα * Εργασίας
35.000	Σγούρος

Μεταξύ τῶν δωρεῶν ιδιωτῶν θὰ πρέπει νὰ μνημονευθοῦν ιδιαίτερα ἡ δωρεὰ ποσοῦ 500.000 δρχ. τοῦ κυρίου καὶ τῆς κυρίας Ἀρσενίου Κεσίσογλου τὸν Σεπτέμβριο τοῦ 1987 ὡς ἔνδειξη ἐκτίμησης γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν καὶ εἰς ἀνάμνησιν τοῦ φίλου τους ἀειμνήστου προκατόχου μου Διευθυντοῦ τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν Φ. Α. Ἀποστολόπουλου. Σὲ μεγάλη δωρεὰ 1.000.000 πρὸς τὸ Κέντρο προέβησαν τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1989 ὁ Πρόεδρος καὶ ἡ κυρία Γ. Κ. Τενεκίδη εἰς μνήμην τῶν γονέων του καὶ εἰς μνήμη τῶν γονέων τῆς συζύγου του καὶ τῆς ἀδελφῆς τῆς Εὐγενίας. Ἡ χειρονομία αὐτὴ καταδεικνύει μὲ ἀπτό τρόπο τὴν ἀγάπη καὶ τὴ διαρκὴ φροντίδα τοῦ ἀειμνήστου Προέδρου γιὰ τὸ ἴδρυμα. Εἰς μνήμην τοῦ συζύγου τῆς καὶ τῶν γονέων του ἡ κυρία Αἰκατερίνη Τενεκίδου προέβη σὲ ἔτι μεγαλύτερη δωρεὰ 3.000.000 δραχμῶν πρὸς τὸ ἴδρυμα κατὰ τὰ ἔτη 1990 καὶ 1991.

* Ἐνισχύσεις πρὸς τὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν κατὰ τὴν ὑπὸ ἀνασκόπηση περίοδο προσέφεραν ἐπίσης ἡ Τράπεζα * Εργασίας κατὰ τὰ ἔτη 1988 250.000 δρχ. καὶ 1989 500.000 δρχ. κατόπιν ἐνεργειῶν τοῦ μέλους τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου κ. Λάζαρου Ἐφραίμογλου.

Τὸ Ἴδρυμα Κώστα καὶ Ἑλένης Οὐράνη τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἐνίσχυσε τὸ Κέντρο γιὰ τὴν ἔκδοση τοῦ ἔργου τοῦ Octave Merlier, *Solomos, La vision prophétique du moine Dionysios ou La Femme de Zante. Essai d'analyse de l'oeuvre*, μὲ τὸ ποσὸν 591.896 δρχ. τὸ 1987.

Οὐσιαστικὴ γιὰ τὸν ἐκσυγχρονισμό τῆς ἐπιστημονικῆς ὑποδομῆς τοῦ Κέντρου ὑπῆρξε ἡ χορηγία ποσοῦ 5.000.000 δρχ. ἀπὸ τὸ Ὑπουργεῖο Βιομηχανίας, Ἐρευνας καὶ Τεχνολογίας/Γενικὴ Γραμματεία Ἐρευνας καὶ Τεχνολογίας τὸ 1988. Μὲ τὸ ποσὸν αὐτὸ κατέστη δυνατὴ ἡ χρηματοδότηση τῆς μηχανοργάνωσης τοῦ ἀρχείου καὶ τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν. Λεπτομέρειες γιὰ τὸ πρόγραμμα αὐτὸ ἐκτίθενται στὸ οἰκεῖο τμῆμα τοῦ παρόντος ἀπολογισμοῦ.

Μὲ ἰδιαίτερη ἱκανοποίηση μνημονεύουμε ἐπίσης τὴν ἀπόφαση τῆς Ἐνώσεως Σμυρναίων νὰ ἔλθει ἀρωγὸς πρὸς τὸ ἐπιστημονικὸ ἔργο τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν μὲ τὴν ἀπονομὴ πρὸς τὸ ἴδρυμά μας τοῦ ἐπάθλου ποῦ ἀθλοθέτησαν ὁ κύριος Κίμων Δούκας καὶ ἡ ἀδελφὴ του κυρία Ἀθανασία Χρήστου εἰς μνήμην τῶν γονέων τους γιὰ τὴ χρηματοδότηση ἐπιστημονικῆς ἐκδόσεως ποῦ νὰ ἀναφέρεται στὴ γενέτειρά τους Σμύρνη. Τὸ ἔπαθλο διατέθηκε ἀπὸ τὴν Ἐνωσιὴ Σμυρναίων πρὸς τὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν γιὰ τὴν κάλυψη τοῦ μεγαλύτερου μέρους τῆς δαπάνης τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἔργου τῆς κυρίας Ἑλένης Φραγκάκη-Syrett, *The Commerce of Smyrna in the Eighteenth Century (1700-1820)*. Ἀπὸ τὸ κεφάλαιο τοῦ ἐπάθλου ἡ Ἐνωσις Σμυρναίων διέθεσε στὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν ποσὸν 600.000 δραχμῶν κατὰ τὸ ἔτος 1989. Τὸ ὑπόλοιπο τοῦ ποσοῦ θὰ διατεθεῖ πρὸς τὸ Κέντρο μὲ τὴν ἐπικείμενη ὀλοκλήρωση τῆς ἔκδοσης. Ἡ χειρονομία αὐτὴ τῆς Ἐνώσεως Σμυρναίων ἐκτὸς ἀπὸ τὴν οὐσιαστικὴ ὕλικὴ σημασία της ἐνέχει γιὰ μᾶς καὶ μέγιστὴ ἠθικὴ σημασία διότι ἀντιπροσωπεύει ἀκριβῶς τὸ εἶδος τῆς ἐνίσχυσης ποῦ ἀναμένει τὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν ἀπὸ τὸν Μικρασιατικὸ κόσμον τῆς χώρας ὡς ἐνθάρρυνση τοῦ ἔργου του.

Ἡ οὐσιαστικότερη ἐξέλιξη ὡς πρὸς τὴ χρηματοδότηση τῶν προγραμμάτων τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν κατὰ τὴν ὑπὸ ἀνασκόπηση περίοδο ὑπῆρξε ἡ προσέλκυση τοῦ ἐνδιαφέροντος δύο σημαντικῶν κοινωφελῶν ἰδρυμάτων τῆς ἑλληνικῆς διασποράς, τὰ ὁποῖα ἐκτιμώντας τὸ ἔργο τοῦ Κέντρου καὶ κατόπιν σχετικῶν αἰτήσεων καὶ συστάσεων προέβησαν σὲ γενναιοδωρῆς πρὸς αὐτὸ χορηγίες. Πρόκειται γιὰ τὸ Ἴδρυμα Α. Γ. Λεβέντη καὶ τὸ Ν. Demos Foundation. Ἦδη στὸν ἀπολογισμό τῆς προηγούμενης περιόδου (1980-1985) ἀναφέρθηκε ἡ εὐεργετικὴ συμβολὴ τοῦ Ἰδρύματος Λεβέντη στὴ διαμόρφωση τῶν ἐσωτερικῶν χώρων τοῦ οἰκήματος τοῦ Κέντρου (βλ. *Δελτίο ΚΜΣ, Ε'*, σ. 563). Ἀπὸ τοῦ 1986 καὶ ἐξῆς ἡ ἀρωγὴ τοῦ Ἰδρύματος Λεβέντη πρὸς τὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν συνεχίστηκε ποικιλότροπα καὶ μὲ μεγάλη γενναιοδωρία χάρις στὸ ἀδιάπτωτο ἐνδιαφέρον τοῦ Προέδρου τοῦ

Διοικητικού Συμβουλίου του Ίδρύματος κ. Κωνσταντίνου Λεβέντη, του μέλους του Διοικητικού Συμβουλίου και μέλους του Διοικητικού Συμβουλίου του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών κ. Γ. Δαβίδ και του εκπροσώπου του Ίδρύματος Λεβέντη στην Αθήνα πρέσβευς έ.τ. κ. Άχ. Ξεάρχου. Η εκτίμηση του Διευθυντή του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών προς το Ίδρυμα Λεβέντη και τους εκπροσώπους του δεν έχει άπλως το συμβατικό περιεχόμενο της τυπικής ευχαριστίας εκ μέρους του Κέντρου αλλά έμφορεται από βαθύτατο αίσθημα προσωπικής εύγνωμοσύνης για την ήθικη στήριξη που ή στάση του Ίδρύματος πρόσφερε προς το δύσκολο έργο της διεύθυνσης ενός από τα ιστορικότερα έπιστημονικά κέντρα της χώρας. Οί χορηγίες του Ίδρύματος Λεβέντη προς το Κέντρο διατέθηκαν κατευθείαν από το Ίδρυμα για την κάλυψη της δαπάνης του μακρόπνοου προγράμματος μικροφωτογράφησης του αρχείου προφορικής παράδοσης του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών. Λεπτομέρειες για το έργο αυτό το οποίο άρχισε το 1989 και συνεχίζεται εκτίθενται στο οικείο τμήμα του παρόντος άπολογισμού (βλ. Βιβλιοθήκη - Άρχείο).

Άπό του έτους 1989 ένα ακόμη κοινωφελές Ίδρυμα της ελληνικής διασποράς εντάχθηκε στους άρωγούς του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών. Πρόκειται για το N. Demos Foundation του Σικάγου, το οποίο ιδρύθηκε με κληροδότημα του όμογενούς Νικολάου Δήμου για ενίσχυση εκπαιδευτικών και φιλανθρωπικών προγραμμάτων στην Ελλάδα. Κατόπιν αίτησεώς μας και σχετικής συστάσεως ύπέρ του Κέντρου του διακεκριμένου ελληνιστή και ενθέρμου φίλου του Ίδρύματος Καθηγητή George L. Huxley από του 1989 και έξής το N. Demos Foundation χρηματοδότησε σειρά προγραμμάτων στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών με έτήσιες χορηγίες το ύψος τών όποιων παρουσιάζεται στον Πίνακα Ε΄.

ΠΙΝΑΚΑΣ Ε΄.
ΔΩΡΕΕΣ ΙΔΡΥΜΑΤΟΣ N. DEMOS

1989	894.600
1990	1.558.492
1991	1.682.812

Χάρη στις δωρεές του N. Demos Foundation εμπλουτίστηκε σοβαρά και συντηρήθηκε και καταλογογραφήθηκε ή συλλογή ελληνικών εκδόσεων και έφημερίδων τυπωμένων στην Τουρκία που φυλάσσονται στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, πραγματοποιήθηκαν προγράμματα εκπαίδευσης προσωπικού με άντικείμενο την έξοικείωση με το υλικό του Κέντρου και προωθήθηκε το πρόγραμμα συγκρότησης της Έξόδου του Πόντου. Το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών υποβάλλει λεπτομερείς έτήσιους άπολογισμούς προς το Ίδρυμα N. Demos βάσει τών όποιων έχει έπιτευχθεί ή μέχρι τώρα συνεχής ανανέωση της χορηγίας που άποτελεί πηγή άναπνοής και μεγάλης ήθικής έγκαρδίωσης προς το έργο μας. Με αισθήματα ιδιαίτερης

τιμῆς και εὐγνωμοσύνης σημειώνουμε τὴν ἐπίσκεψη τὴν ὁποία πραγματοποίησε στὸ Κέντρο στὶς 6.9.1991 ἐκ μέρους τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Ἰδρύματος Ν. Demos ὁ Θεοφιλέστατος Ἐπίσκοπος Σικάγου κ.κ. Ἰάκωβος, ὁ ὁποῖος ἐν συνεχείᾳ προέβη σὲ θετικότερη ἀξιολόγηση τόσο τοῦ γενικότερου ἔργου τοῦ Κέντρου ὅσο και τῶν συγκεκριμένων προγραμμάτων πού ἔχουν ἐκπονηθεῖ ὑπὸ τὴν αἰγίδα τοῦ Ἰδρύματος Ν. Demos. Σημειώνουμε με ἱκανοποίηση τὸ γεγονός ὅτι κατὰ τὴν ἐπίσκεψή του ὁ Θεοφιλέστατος ἀνέτρεξε και στὸ ὕλικο τοῦ Ἀρχείου Προφορικῆς Παράδοσης, ὅπου ἐντόπισε και μαρτυρία τοῦ πατέρα του Ἰωάννη Γκαρμάτη στὸ Φάκελο τῶν Ἀλατσάτων τῆς Ἰωνίας.

IV. Μεταβολές Προσωπικοῦ

Κατὰ τὴν ἐξαιτία 1986-1991 ἀπασχολήθηκαν στὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν οἱ ἀκόλουθοι τακτικοὶ συνεργάτες:

Πασχάλης Μ. Κιτρομηλίδης, διδάκτωρ φιλοσοφίας τοῦ Πανεπιστημίου Harvard, διευθυντής.

Μάρκος Φ. Δραγοῦμης, μουσικολόγος, προϊστάμενος τοῦ Μουσικοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου.

Στέφανος Παπαγεωργίου, διδάκτωρ Ἱστορίας, ὑποδιευθυντής ἀπὸ 1.12.1991.

Ματούλα Κουρουπού, φιλόλογος, ἐρευνήτρια.

Ἰωάννα Πετροπούλου, φιλόλογος, Maitrise Πανεπιστημίου Παρισίων, ἐρευνήτρια.

Εὐαγγελία Μπαλτᾶ, τουρκολόγος, διδάκτωρ ἱστορίας Πανεπιστημίου Παρισίων, ἐρευνήτρια, μέχρι 30 Σεπτεμβρίου 1987.

Γιῶργος Γιαννακόπουλος, πτυχιούχος βιβλιοθηκονομίας Τ.Ε.Ι. Ἀθηνῶν και πτυχιούχος Πολιτικῆς Ἐπιστήμης τῆς Παντείου ΑΣΠΕ, βιβλιοθηκάριος-ἀρχειοφύλαξ, ἀπὸ 1 Ἰουλίου 1986.

Μαρία Ἀσβέστη, δακτυλογράφος.

Λουκία Βασιλείου, γραμματεὺς.

Θεολογία Κουτούζου-Μπίρη, βοηθὸς δακτυλογράφος. Ἡ κυρία Μπίρη εἶναι ἐπίσης ἐπιφορτισμένη με τὴν τρέχουσα οἰκονομικὴ διαχείριση και τὴ διεκπεραίωση τῶν ἐξωτερικῶν ἐργασιῶν τοῦ Κέντρου.

Θεοφανὸ Βίγλιαρη, λογίστρια, μερικῆς ἀπασχόλησης, ὑπεύθυνη τῆς τήρησης τῶν λογιστικῶν βιβλίων τοῦ Κέντρου.

Μαρίκα Δημητράκη, καθαρίστρια, μερικῆς ἀπασχόλησης.

Ὡς ἔκτακτοι συνεργάτες με ἀνάθεση ἔργου συνεργάστηκαν στὸ Κέντρο οἱ ἑξῆς:

Μιράντα Τερζοπούλου, λαογράφος, συνεργάτρια τοῦ Κέντρου Ἐρεῦνης τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, ἀπὸ 2.12.1983 γιὰ τὴν ἐπιλογή τοῦ ὕλικου και ἐπιμέλεια τοῦ Γ' τόμου τῆς Ἐξόδου.

Θεοδώρα Τσούρη, πτυχιούχος αγγλικής φιλολογίας, προσέφερε βοηθητική εργασία στην κυρία Άγλαφα Α. Άγιουτάντη στην τακτοποίηση του Άρχείου Merlier από 1.1.1989-31.12.1989.

Ιωάννης Σαμαρτζής, πτυχιούχος πολιτικής επιστήμης Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν, βοηθός ἀρχείου ἀπὸ 1 Νοεμβρίου 1990 ἕως 1 Νοεμβρίου 1991, γὰ τὴ διεκπεραίωση τῶν προγραμμάτων πὺ χρηματοδότησε τὸ Ἴδρυμα Ν. Demos.

V. Διοικητική Λειτουργία

Τὸ διοικητικὸ ἔργο ἀποτελεῖ τὴν ἀναγκαία ὑποδομὴ γὰ τὴν εὐτακτὴ καὶ ἀποτελεσματικὴ ἐπιτέλεση τοῦ πρωταρχικοῦ ἔργου ἐνὸς ἐρευνητικοῦ ἰδρύματος, πὺ εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ παραγωγή. Ἡ ὀργανωτικὴ ὑποδομὴ ἀποτελεῖ κατὰ κανόνα τὴν κρίσιμη προϋπόθεση γὰ τὴν ἐπιστημονικὴ ἀπόδοση, δὲν πρέπει ὅμως νὰ γίνεται αὐτοσκοπός, οὔτε νὰ ἐκτοπίζει τὴν ἐπιστημονικὴ στόχευση ἀπὸ τὴν ἀξιωματικὴ προτεραιότητα πὺ πρέπει νὰ κατέχει. Γὰ τὸν λόγο αὐτὸ ἡ μὴ κάλυψη τῶν δύο βασικῶν διοικητικῶν θέσεων τοῦ ἐσωτερικοῦ κανονισμοῦ τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, ἐκείνων τοῦ ὑποδιευθυντῆ καὶ τοῦ προϊσταμένου γραμματείας, γὰ λόγους οἰκονομικούς, ἔτεινε καὶ στὴν περίοδο 1986-1991 νὰ διαιωνίζει δυσλειτουργίες πὺ εἶχαν ἤδη ἐπισημανθεῖ στὸν προηγούμενο Ἀπολογισμὸ (βλ. *Δελτίο ΚΜΣ, Ε΄*, σ. 565).

Ὅπως συχνὰ εἶχα τὴν εὐκαιρία νὰ ὑπογραμμίσω τόσο στὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο καὶ τὴν Ἐκτελεστικὴ Ἐπιτροπὴ ὅσο καὶ σὲ συγκεντρώσεις τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Κέντρου, τὸ ἔργο τῆς διεύθυνσης τοῦ ἰδρύματος δὲν μπορεῖ νὰ νοηθεῖ ὡς ἀστυνόμευση τοῦ προσωπικοῦ ἢ ἀπλὴ ἐπιστάσια τοῦ κτιρίου. Ἐνασχόληση τοῦ διευθυντῆ μὲ τὰ ἔργα αὐτὰ ἀποτελεῖ περισπασμὸ ὁ ὁποῖος μὲ βεβαιότητα ὀδηγεῖ στὸν ἐπιστημονικὸ μαρασμὸ τοῦ ἰδρύματος. Μερικότερης σημασίας δυσλειτουργίες στὴν τρέχουσα ἐργασία τοῦ Κέντρου κατὰ τὴν ὑπὸ ἀνασκόπηση περίοδο παρουσιάστηκαν κατὰ καιροὺς σὲ σχέση μὲ τὴν τήρηση τοῦ ὥραριου ἀπὸ τὸ προσωπικὸ καὶ σὲ σχέση μὲ τὴν ἐπιβεβλημένη διεκπεραίωση τοῦ ἔργου καθαρισμοῦ καὶ εὐπρεπισμοῦ τοῦ οἰκήματος. Πρὸς τὶς κατευθύνσεις αὐτὲς ἐγίνονταν πάντοτε οἱ ἀναγκαῖες συστάσεις καὶ παρατηρήσεις, μὲ ἀπαρέγκλιτη πάντοτε τὴν πεποίθηση ὅτι μόνον μὲ τὴν καλὴ διάθεση συνεργασίας ὄλων μπορεῖ νὰ λειτουργήσει ἀποτελεσματικὰ τὸ Ἴδρυμα. Ἐπίσης κατὰ καιροὺς παρουσιάζονται καθυστερήσεις στὴ διεκπεραίωση ἄλλων ἐργασιῶν, ὅπως στὶς παραγγελίες τῆς βιβλιοθήκης λόγῳ στενότητος προσωπικοῦ.

Σημαντικὸ βῆμα γὰ τὴν ἀποτελεσματικότερη διοικητικὴ λειτουργία τοῦ Κέντρου συντελέστηκε μὲ τὴν ἀνάθεση ἀπὸ 1 Δεκεμβρίου 1991 τῶν καθηκόντων τοῦ ὑποδιευθυντῆ τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν στὸν κύριο Στέφανο Παπαγεωργίου, ἀναπληρωτὴ καθηγητῆ τῆς νεότερας ἱστορίας στὸ Πάντειο Πανεπιστήμιο. Ἡ σχετικὴ ἀπόφαση λήφθηκε ἀπὸ τὸ Διοικητικὸ

Συμβούλιο κατά τη συνεδρία της 25 Νοεμβρίου 1991 ύστερα από πρόταση του μέλους κ. Θάνου Βερέμη. Ίκανοποιήθηκε με την απόφαση αυτή ή από πολλοὺ ἐκκρεμοῦσα παράκληση τοῦ Διευθυντῆ γιὰ τὴν πλήρωση τῆς θέσεως τοῦ ὑποδιευθυντῆ γιὰ νὰ βοηθηθεῖ στὸ ἔργο τῆς διευθύνσεως τοῦ Κέντρου.

VI. Βιβλιοθήκη - Ἀρχεῖο

Βιβλιοθήκη

Ἡ λειτουργία τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν κατὰ τὴν περίοδο 1986-1991 σηματοῦτηκε ἀπὸ τὴν προσπάθεια γιὰ ριζικὴ ἀναδιοργάνωσή της μὲ ἀφετηρία τὴν πρόσληψη στὸ προσωπικὸ τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν τοῦ βιβλιοθηκονόμου κ. Γ. Γιαννακοπούλου, πτυχιούχου τοῦ Τμήματος Βιβλιοθηκονομίας τοῦ ΤΕΙ Ἀθηνῶν καὶ τοῦ Τμήματος Πολιτικῆς Ἐπιστήμης τοῦ Παντείου Πανεπιστημίου. Μὲ τὴν ἀνάληψη τῶν νέων του καθηκόντων καὶ μὲ τὴ σύμφωνη γνώμη τοῦ Διευθυντῆ ὁ νέος βιβλιοθηκονόμος τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν ἐπιχειρήσει τὴν ἀναδιάταξη τοῦ ὑλικοῦ τῆς βιβλιοθήκης γιὰ νὰ τὴν καταστήσει πρὸ λειτουργικῆ. Ἡ ἰδιαιτερότητα τῶν χώρων τοῦ νεοκλασικοῦ οἰκήματος τοῦ Κέντρου καὶ ἡ ἀνάγκη γιὰ τὴν ἀποτελεσματικὴ λειτουργία τῆς βιβλιοθήκης ἐπέβαλαν τὴν ἀποσυμφόρηση καὶ τὴν ἐκ νέου ταξινόμηση τῶν βιβλίων της. Ἡ πρωταρχικὴ φροντίδα τῆς προσπάθειας ἐπικεντρώθηκε ὅπως ἦταν φυσικὸ στὴν εἰδικὴ μικρασιολογικὴ συλλογὴ τοῦ Κέντρου, πὺ ἀποτελεῖ τὸ θεμελιῶδες ἐργαλεῖο τῆς ἐρευνητικῆς ἐργασίας τοῦ Ἰδρύματος. Ἰδιαίτερη προσοχὴ δόθηκε ἐπίσης στὴ συλλογὴ ἔργων ἑλληνικῆς ἱστορίας πὺ καταλογραφήθηκε ἔξαρχῆς καὶ ταυτόχρονα πλουτίστηκε μὲ βασικὰ ἱστοριογραφικὰ ἔργα πολλὰ ἀπὸ τὰ ὁποῖα ἀγοράστηκαν ἀπὸ τὸ ἐξωτερικὸ.

Ἡ πολῦτιμη συλλογὴ τῶν Καραμανλίδικων ἐντύπων (556 τόμοι), πυρήνας τῆς ὁποίας εἶναι ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Ἰορδάνη Παμπούκη πὺ ἀποκτήθηκε τὸ 1985, κατέστη πλέον ἀπολύτως λειτουργικῆ. Τὰ βιβλία της τοποθετήθηκαν κατὰ χρονολογικὴ σειρὰ σὲ δύο εἰδικὲς προθήκες, ἐνῶ τὰ πρὸ κατεστραμμένα ἀπὸ αὐτὰ συντηρήθηκαν ὥστε νὰ γίνουιν προσιτὰ στοὺς ἐρευνητές. Στὴ διάθεση τῶν ἐρευνητῶν εἶναι ἐπίσης καὶ ἡ ἀξιόλογη συλλογὴ τουρκικῶν βιβλίων (600 περίπου τόμοι), κυρίως ἱστορικῶν, γεωγραφικῶν καὶ λαογραφικῶν, πὺ γιὰ ἀρκετὸ διάστημα παρέμενε ἀνεργῆ. Ἡ συντήρηση τοῦ ὑλικοῦ ἀπορρόφησε ἓνα μεγάλο μέρος τοῦ ἰσχυροῦ προϋπολογισμοῦ τῆς βιβλιοθήκης. Συνολικὰ 1100 τόμοι βιβλιοδετήθηκαν, πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἦταν σὲ κακὴ κατάσταση καὶ ἡ ἀποκατάστασή τους εἶχε αὐξημένο κόστος. Ἡ χορηγία τῆς Ν. Demos Foundation βοήθησε ἀποφασιστικὰ στὴ συντήρηση παλαιῶν βιβλίων καὶ ἐφημερίδων.

Στὴν γενναιοδωρία τοῦ ἰδιοῦ ιδρύματος ὀφείλεται καὶ ἡ ἀγορὰ σπανίων μικρασιατικῶν ἐκδόσεων πὺ πλούτισαν τὴ συλλογὴ ἑλληνικῶν ἐκδόσεων τῆς Σμύρνης ἀλλὰ καὶ δημιούργησαν τὸν πυρῆνα γιὰ τὴ συγκρότηση ἀντίστοιχης συλλογῆς μὲ ἑλληνικὲς ἐκδόσεις τῆς Κωνσταντινουπόλεως.

Παρά τίς, δυστυχώς, περιορισμένες δωρεές πάνω από 3020 τόμοι προστέθηκαν στις συλλογές της βιβλιοθήκης. Τό 18% άπ' αυτούς άποκτήθηκε με άγορά. Ό άριθμός τών βιβλίων της βιβλιοθήκης του Κέντρου συνυπολογιζομένων τών βιβλίων τών ειδικών συλλογών άνέρχεται σε περίπου 10.500 τόμους. Στόν άριθμό αυτό δέν περιλαμβάνονται οί 1800 τόμοι της ειδικής βιβλιοθήκης του Μουσικού Λαογραφικού Άρχείου.

Ίδιαίτερα ίκανοποιητικά λειτουργεί τό πρόγραμμα άνταλλαγών με πάνω άπό έικοσι πέντε όμόλογα ιδρύματα της Έλλάδας και του έξωτερικού. Άξιζει νά αναφέρουμε ότι στόν κατάλογο τών ιδρυμάτων με τά όποία τό Κέντρο διατηρεί άνταλλαγές προστέθηκε τό Institut für Orientalistik του Πανεπιστημίου της Βιέννης που εκδίδει την Έπετηρίδα *Turkologischer Anzeiger*, όπου άποδελτιώνεται τό Δελτίο και τά άλλα δημοσιεύματα του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών. Άξιοσημείωτο είναι επίσης τό γεγονός ότι στό Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών άποθησαυρίζονται τά φύλλα τών εφημερίδων Άπογευματινή και Έχώ που εκδίδονται στην Κωνσταντινούπολη και φθάνουν στό Κέντρο με τη φροντίδα του εκεί Γενικού Προξενείου της Έλλάδος. Σχεδόν πλήρεις σειρές τών δύο αυτών εφημερίδων έχουν καταρτισθεί άπό τά έτη 1982 και έξης.

Κύρια επιδίωξη της έξαιτίας άπό τό 1986 και έξης ήταν ή όργάνωση της βιβλιοθήκης ώστε νά καταστεί λειτουργική, νά διευκολυνθεί ή προσπέλαση στό ύλικό της και νά θεθούν οί βάσεις της μελλοντικής της ανάπτυξης. Σημαντικότερη έξέλιξη προς αυτή την κατεύθυνση ήταν ή άρχη της προσπάθειας για τόν άυτοματισμό της.

Τό Κέντρο μετά άπό συστηματική έρευνα της άγοράς προχώρησε στην προμήθεια του άπαραίτητου έξοπλισμού (Hardware). Στο χώρο της βιβλιοθήκης έγκαταστάθηκε μιá κεντρική μονάδα ήλεκτρονικού ύπολογιστή με σκληρό δίσκο χωρητικότητας 40 MB (με δυνατότητα επέκτασεως άνάλογα με τίς άνάγκες), συνδεδεμένη σε δίκτυο με ένα τεμαχικό. Έπειδή τά έλάχιστα άλλωστε υπάρχουντα προγράμματα (software) άυτοματισμού βιβλιοθηκών δέν άνταποκρίνονταν στις άνάγκες και τίς ιδιαιτερότητες του Κέντρου άποφασίστηκε ή δημιουργία πρότυπου προγράμματος. Μετά άπό πολύμηνη συνεργασία του ύπευθύνου της βιβλιοθήκης του Κέντρου και του προγραμματιστή ήλεκτρονικών ύπολογιστών κ. Πάνου Άντύπα τό πρόγραμμα έχει πάρει την τελική του μορφή και δοκιμάζεται λεπτομερειακά ώστε νά άρχίσει ή τροφοδοσία της μνήμης του ύπολογιστή με τά στοιχεία τών βιβλίων. Τό πρόγραμμα άυτοματισμού της βιβλιοθήκης χρηματοδοτήθηκε με έκτακτη χορηγία 5.000.000 δραχμών του Έπουργείου Βιομηχανίας κατά τό έτος 1988.

Τό πρόγραμμα επιτρέπει την άνάκληση βιβλίων με βάση έξη διαφορετικά στοιχεία: όνομα, συγγραφέα, τίτλο, θεματικούς όρους, τόπο έκδοσης, χρόνο έκδοσης, ή με συνδυασμό αυτών. Τό Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών προτίθεται νά παραχωρήσει τό πρόγραμμα άυτοματισμού της βιβλιοθήκης του σε όσα συναφή ιδρύματα θελήσουν νά τό χρησιμοποιήσουν, με την

ἐλπίδα νὰ συγκεντρωθοῦν τελικὰ στὴ μνήμη ἐνὸς ὑπολογιστῆ ὅσο τὸ δυνατὸν περισσότερα στοιχεῖα βιβλίων σχετικῶν μὲ τὴν ἱστορία τοῦ Μικρασιατικοῦ ἑλληνισμοῦ. Ἦδη ἔχουν γίνεи συνεννοήσεις γιὰ παραχώρηση τοῦ προγράμματος τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν σὲ ἄλλες βιβλιοθήκες τῆς χώρας μὲ εἰδικεῖσεις παρεμφερεῖς μὲ ἐκεῖνες τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν.

Ἀρχεῖο

Ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς τῆς ἀναλήψεως τῆς διεύθυνσης τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν ἔθεσα ὡς μιὰ ἀπὸ τὶς πρωταρχικῆς μου μέριμνες τὴ μικροφωτογράφηση τοῦ ὀγκωδέστατου Ἀρχείου Προφορικῆς Παράδοσης τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν. Ἡ συναίσθηση ὅτι στὸ Ἀρχεῖο αὐτὸ ἔχει πράγματι ἀποθησαυριστεῖ μὲ κάθε δυνατὴ λεπτομέρεια ἡ τελευταία φάση τῆς μακραίωνης ἑλληνικῆς ἱστορίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας μὲ τὴν ἀποτύπωση τῆς φυσιογνωμίας 1375 οἰκισμῶν (ἐντοπίστηκαν συνολικὰ 2163 οἰκισμοί) ἀπὸ τὰ δυτικὰ παράλια ὡς τὰ βᾶθη τῆς μικρασιατικῆς χερσονήσου, καὶ ὅτι οἱ ἑκατοντάδες χιλιάδες χειρόγραφες σελίδες τοῦ Ἀρχείου ἀποτελοῦσαν μοναδικὰ καὶ ἀνεπανάληπτα τεκμήρια ἑλληνικῆς ἱστορίας, προσέδιδε στὴ μέριμνα αὐτὴ ἕνα πιεστικὰ ἐπείγοντα χαρακτήρα. Γιὰ τοῦτο, ὄχι χωρὶς δυσκολία ἀρχικὰ, προσπάθησα νὰ πείσω τὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο γιὰ τὴν ἀναγκαιότητα τῆς μικροφωτογράφησης τοῦ ὑλικοῦ τοῦ Ἀρχείου ὥστε νὰ διαφυλαχτεῖ τὸ πρωτότυπο ἀπὸ τὴ φθορὰ τοῦ χρόνου καὶ τῆς χρήσης καὶ νὰ ἐξασφαλιστεῖ σὲ κάθε περίπτωση ὁ ὄγκος τῶν πληροφοριῶν μὲ τὴν κατάθεση μιᾶς δεύτερης σειρᾶς μικροταινιῶν ἐκτὸς Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν. Ἡ πραγμάτωση τοῦ στόχου αὐτοῦ προσέκρουε μονίμως στὴν τεράστια δαπάνη ποῦ ἀπαιτοῦσε τὸ ἔργο τῆς μικροφωτογράφησης. Ἀφοῦ ἐξασφάλισα τὴν ἔγκριση τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου γιὰ τὸ πρόγραμμα ἀπευθύνθηκα σὲ γνωστοὺς καὶ κατὰ τεκμήριο ἀρμοδίους φορεῖς τῆς χώρας ποῦ θὰ μπορούσαν νὰ ἀναλάβουν εἴτε νὰ ὑποβοηθήσουν τὸ ἔργο. Πρῶτον ἀπευθυνθῆκα πρὸς τὸ Μορφωτικὸ Ἰδρυμα τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας τῆς Ἑλλάδος, τὸ ὁποῖο χάριε στὸ προσωπικὸ ἐνδιαφέρον τοῦ ἀειμνήστου ἀκαδημαϊκοῦ Λίνου Πολίτη συμφώνησε νὰ διαθέσει τὰ μηχανήματα καὶ μέρος τῶν ἀναγκαίων ὑλικῶν γιὰ ν' ἀρχίσει ἡ μικροφωτογράφηση, μὲ ἐργασία τοῦ προσωπικοῦ τοῦ Κέντρου. Οἱ ἐργασίες ἀρχισαν τὸ 1984 μετὰ τὴν ἐγκατάσταση τοῦ Κέντρου στὸ οἶκμα τῆς ὁδοῦ Κυδαθηναίων καὶ φωτογραφήθηκαν 227 φάκελοι ὑλικοῦ τῶν ἐπαρχιῶν Αἰολίδας, Βιθυνίας καὶ Ἀνατολικῆς Θράκης (56,162 καὶ 9 ἀντίστοιχα). Μετὰ τὸν θάνατο τοῦ ἀκαδημαϊκοῦ Λίνου Πολίτη ὁμως τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Μορφωτικοῦ Ἰδρύματος τῆς Ἐθνικῆς Τράπεζας τῆς Ἑλλάδος ἀτόνησε καὶ ἐν συνεχείᾳ ἀποσύρθηκαν τὰ μηχανήματα. Ἐτοῖ διακόπηκε τὸ πρόγραμμα. Ἐν συνεχείᾳ ἀπευθυνθῆκαμὲ στὰ Γενικὰ Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους, ὡς τὸν ἐπίσημο ὄργανισμὸ διαφύλαξης τοῦ ἀρχεῖακοῦ πλοῦτου τῆς χώρας, καὶ ἐζητήσαμε τὴ συνέχιση τοῦ προγράμματος. Χάρη στὸ προσωπικὸ ἐνδια-

φέρουν τῆς τότε διευθύνουσας τὰ Γενικά Ἄρχεῖα τοῦ Κράτους κυρίας Μαρίας Χαιρέτη καὶ μὲ τὴν ἐνεργὸ συμπάρασταση τῆς συνεργάτριάς της κυρίας Μαριάννας Κολουβά-Καραλέκα, ἐξασφαλίστηκε ἡ διάθεση μικρῶν πιστώσεων ἀπὸ τοὺς ἐτήσιους προϋπολογισμοὺς τῶν ΓΑΚ γιὰ τὴ μικροφωτογράφησιν τοῦ ἀρχείου τοῦ Κέντρου ἀπὸ τὸν ἐπαγγελματία φωτογράφο τῶν ΓΑΚ κ. Κώστα Μανώλη κατὰ τὰ ἔτη 1986 καὶ 1987. Μετὰ τὴ συνταξιοδότηση τῆς κυρίας Χαιρέτη ὅμως τὸ πρόγραμμα ἐγκαταλείφθηκε καὶ σχετικὲς ἀπόπειρές μας γιὰ συνέχισή του ὑπὸ τὴ νέα διεύθυνση τῶν ΓΑΚ δὲν ἔτυχαν ἀνταπόκρισης. Κατὰ τὸ ἔτος 1988 μὲ τὸ ἔγγραφο μας ἀρ. πρωτ. 544/30.6.1988 ἀπευθυνθήκαμε γιὰ τὸ ἴδιο ζήτημα στὴν τότε Ὑπουργὸ Πολιτισμοῦ καὶ Ἐπιστημῶν Μελίνα Μερκούρη. Μὲ τὸ ἔγγραφο αὐτὸ ἐκθέσαμε ἀναλυτικὰ τὸ ὄλο πρόβλημα τῆς συντήρησης καὶ διασφάλισης τοῦ ἀρχείου τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν καὶ προβαίναμε σὲ συγκεκριμένες προτάσεις γιὰ τὸν προγραμματισμὸ τῆς μικροφωτογράφησης τοῦ ὑλικοῦ. Καὶ τὸ διάβημα αὐτὸ ἔμεινε χωρὶς συνέχεια.

Τελικὰ ὁ παλαιὸς στόχος τῆς μικροφωτογράφησης τοῦ πολὺτιμου Ἀρχείου Προφορικῆς Παράδοσης τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν μπόρεσε νὰ μπεῖ στὸ στάδιο τῆς πραγματοποιήσεώς του μόνο χάρις στὴ γενναιοδωρία τοῦ Ἰδρύματος Α. Γ. Λεβέντη τὸ ὁποῖο ἀπὸ τὸ 1990 ἀνέλαβε τὴ δαπάνη τοῦ ἔργου. Μικροφωτογραφήθηκαν σὲ δύο ἀντίγραφα 1.130 φάκελοι τοῦ Ἀρχείου (ποὺ ἀντιστοιχοῦν σὲ 150.000 λήψεις) ἀπὸ τὶς παρακάτω μικρασιατικὲς ἐπαρχίες: Ἰωνία (117), Λυκία (13), Μυσία (40) Πισιδία (15), Παφλαγονία (23) καὶ 922 φάκελοι ἀπὸ τὸν Πόντο. Παράλληλα καταρτίστηκε εἰδικὸ πρόγραμμα (software) εὐρετηριάσεως τοῦ Ἀρχείου. Τὸ πρόγραμμα δίνει τὴ δυνατότητα ἐντοπισμοῦ ἐνὸς οἰκισμοῦ, τῶν οἰκισμῶν μιᾶς περιφέρειας, ἢ τῶν περιφερειῶν καὶ τῶν οἰκισμῶν μιᾶς ἐπαρχίας παραπέμποντας στοὺς ἀντίστοιχους φακέλους τοῦ Ἀρχείου. Τὰ στοιχεῖα τῶν 2227 οἰκισμῶν ποὺ ὑπῆρχαν στὸ χειρόγραφο γεωγραφικὸ εὐρετήριο πέρασαν ἤδη στὸν ἠλεκτρονικὸ ὑπολογιστὴ καὶ δημιουργήθηκε ἔτσι ἓνα ἐξαιρετικὰ εὐχρηστο καὶ ἀπολύτως ἀποτελεσματικὸ ἠλεκτρονικὸ εὐρετήριο.

Στὸ διάστημα τῆς ἐπισκοπούμενης ἐξαετίας τὴ βιβλιοθήκη καὶ τὸ ἀρχεῖο ἐπισκέφθηκαν 1613 μελετητές, ὅπως ἐμφαίνεται ἀναλυτικὰ στὸν Πίνακα Στ'.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΣΤ'
ΚΙΝΗΣΗ ΜΕΛΕΤΗΤΩΝ

1986	215
1987	425
1988	286
1989	197
1990	227
1991	236

Σύνολο 1.613

Ἐτήσιος μέσος ὅρος ἐπισκεπτῶν 1986-1991: 270.

Ίδιαίτερα ένθαρρυντικό είναι τὸ γεγονός ὅτι πολλοὶ ἀπὸ τοὺς ἐπισκέπτες ἦταν μεταπτυχιακοὶ φοιτητὲς ποὺ ἐτοιμάζουν διδακτορικές διατριβὲς σὲ πανεπιστήμια τοῦ ἐξωτερικοῦ. Οἱ συνεργάτες τοῦ Κέντρου καταβάλλουν κάθε δυνατὴ προσπάθεια νὰ ἐξυπηρετήσουν τοὺς χρήστες τῆς βιβλιοθήκης καὶ τοῦ ἀρχείου, ἰδιαίτερα τοὺς νεότερους. Γνωρίζοντας καλὰ ὄχι μόνον τὸ ὕλικό τοῦ Κέντρου ἀλλὰ καὶ τὸ ἀντικείμενο τῆς μικρασιολογικῆς ἔρευνας, τὸ προσωπικό τοῦ Κέντρου βοηθᾷ οὐσιαστικά τὸ ἔργο τῶν μελετητῶν. Ἐκτὸς ἀπὸ τὴν ἐπιτόπου ἐξυπηρέτηση, παρέχονται ἐπιστημονικὲς πληροφορίες μὲ ἀλληλογραφία σὲ ἐρευνητὲς τῆς Ἑλλάδας καὶ τοῦ ἐξωτερικοῦ. Ἀπὸ τοὺς ἐπιστήμονες τοῦ ἐξωτερικοῦ ποὺ ἐξυπηρετήθηκαν μὲ τὸν ἕνα καὶ τὸν ἄλλο τρόπο ἀναφέρουμε ἐνδεικτικὰ τοὺς κυρίους J. E. Davis τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης, Clive Foss τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Μασσαχουσέτης, Peter Mackridge τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης, Richard Clogg τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης, Harry Psomiales τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Νέας Ὑόρκης, İlber Ortaylı τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ἀγκύρας, Theodor Ikonomu τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Σάλτζμπουργκ, William Bechhoeter τοῦ Πανεπιστημίου Maryland, Πρωτοπρεσβύτερο Κωνσταντῖνο Χαλκιά, Μόντρεαλ, Natalie Depraz τοῦ Γαλλικοῦ Προξενείου τῆς Κωνσταντινουπόλεως, Γεράσιμο Αὐγουστῖνο τοῦ Πανεπιστημίου Βόρειας Καρολίνας, Niels Kadritzke τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Βερολίνου, Engin Berber τοῦ Πανεπιστημίου Σμύρνης, Cumhur Odabasioglu, Τραπεζοῦντα.

VII. Ἐκδόσεις

Στὸν τομέα τῶν ἐκδόσεων ἡ προσπάθειά μας κατὰ τὴν περίοδο 1986-1991 ἐπικεντρώθηκε στὴ δημοσίευση τοῦ *Δελτίου ΚΜΣ*, ποὺ εἶναι ἡ ἐπιστημονικὴ περιοδικὴ ἔκδοση τοῦ ἰδρύματος. Κατὰ τὴν ὑπὸ ἀνασκόπηση περίοδο κυκλοφόρησαν τρεῖς ὀγκώδεις τόμοι, οἱ ὁποῖοι καλύπτουν ἐργασίες δύο ἐτῶν ἕκαστος. Στὸ *Δελτίο* κατοπτρίζονται οἱ ἐρευνητικοὶ προσανατολισμοὶ τοῦ Κέντρου καὶ παρουσιάζονται συνεργασίες ἐξωτερικῶν συνεργατῶν οἱ ὁποῖες καλύπτουν ὅλο τὸ φάσμα τῆς ἱστορικῆς πορείας τοῦ Μικρασιατικοῦ ἑλληνισμοῦ ἀλλὰ καὶ γενικότερα θέματα, συναφῆ πρὸς τὴν ἐπιστημονικὴ ταυτότητα τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν. Ἡ ἐμβέλεια τῶν περιεχομένων καὶ ὁ διευρυνόμενος κύκλος τῶν συνεργατῶν τοῦ *Δελτίου* μαρτυροῦν ὅτι τὸ ἐπιστημονικὸ περιοδικὸ τοῦ Κέντρου ἔχει ἀποβεῖ τὸ διεθνῶς ἀναγνωρισμένο ὄργανο μελέτης τοῦ Μικρασιατικοῦ ἑλληνισμοῦ ἐνῶ οἱ βιβλιοκρισίες στὸν ἑλληνικὸ τύπο καὶ σὲ διεθνῆ ἐπιστημονικὰ περιοδικὰ καὶ οἱ διευρυνόμενες παραγγελίες ἀπὸ βιβλιοθήκες τοῦ ἐξωτερικοῦ ὑπογραμμίζουν ὅτι τὸ *Δελτίο* ἔχει πλέον καθιερωθεῖ ὡς ἕνα ἀπὸ τὰ κυριότερα ὄργανα ἱστορικῆς καὶ ἔθνογραφικῆς ἔρευνας στὴ χώρα μας.

Ἐκτὸς ἀπὸ τὸ *Δελτίο* κατὰ τὴν ὑπὸ ἀνασκόπηση περίοδο συνεχίστηκαν καὶ ἄλλες παλαιότερες σειρὲς δημοσιευμάτων τοῦ Κέντρου μὲ νέες ἐκδόσεις. Ἡ σειρά τῆς τουρκόφωνης ἑλληνικῆς βιβλιογραφίας (*Karamanlidika*), ποὺ

είχε ἐγκαινιάσει τὸ 1958 ἀπὸ τὸν Εὐγένιο Δαλλέζιο ἐμπλουτίστηκε μὲ δύο νέους τόμους μὲ τὴν ἐπιμέλεια τῆς Εὐαγγελίας Μπαλιᾶ. Ἐπίσης συνεχίστηκαν τὰ δημοσιεύματα τοῦ Μουσικοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου μὲ τὴν ἐκδοσι τῆς μελέτης τοῦ Μάρκου Φ. Δραγούμη γιὰ τὰ τραγούδια τοῦ Νικολάου Φαρδῦ.

Τὸ 1987 ἐγκαινιάσαμε μιὰ νέα σειρὰ ἐκδόσεων, τὰ *Δημοσιεύματα τοῦ Ἀρχείου Μέλλως καὶ Ὁκταβίου Μερλιέ*. Ἡ σειρὰ ἀποσκοπεῖ νὰ παρουσιάσει κείμενα ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τῶν ἰδρυτῶν καὶ ὑλικὸ πού βρίσκεται ἀποθησαυρισμένο στὸ Ἀρχεῖο Merlier, μὲ τὴν κατάλληλη φιλολογικὴ ἐπεξεργασία. Ἡ νέα σειρὰ παρουσίασε ἤδη τρεῖς ἐκδόσεις.

Ἡ σειρὰ τῶν ἐπιστημονικῶν μονογραφιῶν καὶ κριτικῶν ἐκδόσεων πηγῶν ποὺ ἐγκαινιάσαμε τὸ 1983 μὲ τίτλο *Βιβλιοθήκη Ἱστορικῶν Μελετῶν/Bibliotheca Asiae Minoris Historica* πλουτίστηκε μὲ μιὰ νέα σημαντικὴ ἐκδοση, τὴ μελέτη τῆς κυρίας Ἐλένης Φραγκάκη-Syrett, καθηγήτριας τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Πόλεως τῆς Νέας Ὑόρκης (CUNY) γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἱστορία τῆς Σμύρνης 1695-1820. Δεῖγμα τῆς ἐπιτυχίας τῆς σειρᾶς εἶναι ἡ ἐξάντληση τοῦ πρώτου τόμου, τοῦ ἔργου τοῦ κ. Ἀλέξη Ἀλεξανδρῆ γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ Μειονότητα τῆς Κωνσταντινουπόλεως, τοῦ ὁποῦ ἡ συνεχῆς ζήτηση μᾶς ὀδήγησε νὰ ἀναλάβουμε τὴν παρουσίαση δεύτερης ἐκδοσης μὲ ἔκτενεις δι-ορθώσεις τοῦ συγγραφέα. Ἡ νέα ἐκδοση θὰ κυκλοφορήσει ἐντὸς τοῦ 1992.

Ἀναποκρινόμενοι στὴ ζήτηση τοῦ ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ ἀλλὰ καὶ τιμῶντας τὴ σπουδαιότητα τοῦ ἔργου, προχωρήσαμε τὸ 1989 σὲ ἀνατύπωση μιᾶς ἀπὸ τίς σημαντικότερες ἐκδόσεις τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, τοῦ ἔργου τοῦ ἀειμνήστου καθηγητῆ Β. Ν. Τατάκη, *Ἡ συμβολὴ τῆς Καππαδοκίας στὴ χριστιανικὴ σκέψη*. Ἡ ἀνατύπωση αὐτὴ ἔγινε δυνατὴ χάρις στὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴ βοήθεια ποὺ μᾶς πρόσφερε ὁ ἔγκριτος ἱστορικὸς τῆς βυζαντινῆς φιλοσοφίας κ. Λίνος Γ. Μπενάκης, ὁ ὁποῖος ἐπίσης προέβη σὲ βιβλιογραφικὴ ἐνημέρωση τοῦ ἔργου. Τὸ πρόγραμμα τῶν ἀνατυπώσεων ἐξάντλημένων ἐκδόσεων τοῦ Κέντρου θὰ συνεχιστεῖ καὶ στὸ μέλλον.

Ἀναλυτικότερα οἱ ἐκδόσεις τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν κατὰ τὴν περίοδο 1986-1991 εἶναι οἱ ἑξῆς:

A. Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, τόμος Ε' (1984-1985), σσ. 608.

Κρίσεις

Κ. Μ. Προυσίης, *Νέα Ἐστία*, τχ. 1450 (1 Δεκεμβρίου 1987), σσ. 1568-1573.

A. Lily Macrakis, *Journal of Modern Greek Studies*, τόμ. 6, τχ. 1 (May 1988), σσ. 140-143.

Γ. Κ. Τελεκίδης, *Πρακτικὰ τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν*, τόμ. 63 (1988), σσ. 57-77.

Χ. Λαμπρινός, *Μακεδονία*, 19.1.1988.

P. J. Vatikiotis, *Middle Eastern Studies*, τόμ. 25, τχ. 2 (April 1989), σ. 279.

Elena Frangakis-Syrett, *Middle East Studies Association Bulletin*, τόμ. 23 (1989), σσ. 211-212.

Δημήτρης Σταμέλος, *Ἐλευθεροτυπία*, 5.7.89, σ. 33.

N. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, *Ἡ Καθημερινή*, 26.7.89.

W. Puchner, *Zeitschrift für Balkanologie*, τόμ. 27, τχ. 2 (1991), σσ. 75-76.

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, τόμος Στ' (1986-1987), σσ. 463.

Κρίσεις

- A.M., *Ἐξόρμηση*, 21.4.1989.
 Ο Βόρειος, *Μακεδονία*, 23.4.1989.
 Κωνσταντίνος Καλλιγιάς, *Ἡ Καθημερινή*, 21.5.1989, σ. 20.
 Κώστας Τρίγκατζης, *Κοινωνική*, 23.5.1989 καὶ 17.11.1989.
 Δημήτρης Σταμέλος, *Ἐλευθεροτυπία*, 5.7.1989.
 Θάνος Βερέμης, *Τὸ Βήμα*, 11.6.1989.
 Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, *Ἄντι*, 28.7.1989, σ. 56.
 Alex. Kitroeff, *Journal of Modern Greek Studies*, τόμ. 10, τχ. 1 (Μάιος 1992), σσ. 159-161.
 P. J. Vatikiotis, *Middle Eastern Studies*, τόμ. 27, τχ. 3, (Ἰούλιος 1991), pp. 535-536.
 W. Puchner, *Zeitschrift für Balkanologie*, τόμ. 27, τχ. 2 (1991), σσ. 76-77.

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, τόμος Ζ' (1988-1989), σσ. 373.

Κρίσεις

- Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, *Ἄντι*, 26.7.1991.
 Κ. Μωραϊτης, *Ριζοσπάστης*, 28.7.1991.
 Α. Γ. Σαββίδης, *Μικρασιατικά Χρονικά*, τόμ. Κ' (1992).

Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, τόμος Η' (1990-1991), σσ. 346.

Β. Δημοσιεύματα τοῦ Ἀρχείου Μέλπωσ καὶ Ὀκταβίου Μερλιέ

1. Solomos, *La vision prophétique du moine Dionysios ou La Femme de Zante, Essai d'anastylose de l'oeuvre*. Introduction, traduction et commentaires par Octave Merlier, 1987, pp. 280.

Κρίσεις

- Π. Δ. Μαστροδημήτρης, *Ἡ Λέξη*, τχ. 73 (Μάρτης-Ἀπρίλιος 1988), σσ. 318-320.
 P. D. Mastrodimitris, *Journal of Modern Greek Studies*, vol. 7, no. 1, (May 1989), σσ. 174-177.
 Peter Mackridge, *Modern Greek Studies Yearbook*, vol. IV (1988), σσ. 380-384.
 Δ. Ἀγγελάτος, *Ἑλληνικά*, τόμ. 40, (1989), σσ. 196-203.

2. Octave Merlier, *Solomos et Origène suivi de deux autres essais*, 1990, pp. 72.

Κρίσεις

- Π. Δ. Μαστροδημήτρης, *Προοπτικές καὶ Προσεγγίσεις*, Ἀθήνα 1991, σσ. 217-225 καὶ *Journal of Modern Greek Studies*, vol. 10, No 2 (October 1992).
 Γ. Κ. Μωραϊτης, *Ριζοσπάστης*, 20.6.1991.

3. Παπαδιαμάντης καὶ Σκιάθος. *Φωτογραφίες ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Merlier*, Ἀθήνα 1991. Πρόλογος Π. Μ. Κιτρομηλίδης, Εἰσαγωγή - Ἐπιμέλεια Φ. Α. Δημητρακόπουλος, σσ. 30 καὶ φωτογραφίες 83.

Κρίσεις

- Κ. Τσαούσης, *Ἔθνος*, 10.11.1991.
 Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλος, *Ἡ Καθημερινή*, 28.1.92, σ. 10.
 Ν. Α. Φοροπούλου, *Νέα Ἐστία*, τχ. 1556 (1 Μαΐου 1992), σσ. 647-648.

Γ. Διάφορα

Evangelia Balta, *Karamanlidika. Additions (1854-1900). Bibliographie analytique*, 1987, pp. 158.

Evangelia Balta, *Karamanlidika, XXe siècle. Bibliographie analytique*, 1987, pp. 184.

Κρίσεις

Π. Μαστροδημήτρης, *Τὸ Βῆμα*, 27.9.1987, σ. 52.

Χ. Λαμπρινός, *Μακεδονία*, 20.10.1987.

Π. Στάθη, *Διαβάζω*, 24.4.1988, σ. 115.

N. Beldiceanu, *Turcica*, XX (1988), σσ. 280-281.

P. Stathis, B. Berkol, *Tarih ve Zorlum* 11/62 (Subat 1989), σσ. 123-124.

Χαράλαμπος Πληζιώτης, *Ἀναμνήσεις τοῦ Μετώπου (1920-1921)*, Εἰσαγωγή-ἔπιμέλεια Ματούλα Ρίζου-Κουρουπού, Ἀθήνα 1991, σσ. 305.

Κρίσεις

Ἐλισάβετ Κοτζιά, *Ἡ Καθημερινή*, 29.3.1992, σ. 21.

Σωτήρης Ντάλλης, *Ἡ Αὐγή*, 20.5.1992.

Δ. Ἀνατυπώσεις

B. N. Τατάκη, *Ἡ συμβολὴ τῆς Καππαδοκίας στὴ χριστιανικὴ σκέψη*, 1960. Πρόλογος Π. Μ. Κιτρομηλίδης, Βιβλιογραφικὴ ἐνημέρωση: Λίνος Γ. Μπενάκης. Ἐπανεκδόση 1989.

Κρίσεις

Δ. Σταμέλος, *Ἐλευθεροτυπία*, 2.8.1989.

Κ. Μιχαηλίδης, *Εὐθὴνη*, τχ. 220, Ἀπρίλιος 1990, σ. 190-191.

Σ. Ἀλεξίου, *Ἡ Καθημερινή*, 11.10.1989.

E. N. Μόσχος, *Νέα Ἔστια*, τχ. 1514, 1.8.1990, σσ. 1041-1042.

Ἄλ. Γ. Σαββίδης, *Τετράμηνα*, τχ. 44-45 (Ἀμφισσα 1991), σσ. 3015-3016.

Albert Failler, *Revue des Etudes Byzantines*, τόμ. 49 (1991), σ. 321.

Ε. Δημοσιεύματα Μουσικοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου

Μ. Φ. Δραγούμη, *Ὀγδόντα πέντε Δημοτικὲς Μελωδίες ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τοῦ Νικολάου Φαρδῦ*, 1991, σσ. 122.

Κρίσεις

Φ. Ἀπέργης, *Ἐλευθεροτυπία*, 11.7.1991.

Δίσκοι

1. Χουλιαράδες. Αὐθεντικὰ ἠπειρωτικὰ τοῦ 1930 ἀπὸ τὴ Συλλογὴ Μέλπως Μερλιὲ μὲ τοὺς Γάκη Σόντη καὶ Νίκο Τζάρα. Ἐπιμέλεια Μ. Φ. Δραγούμη, 1988.

2. Τραγούδια ἀπὸ τὴν Αἴγινα. Ἀθήνα 1990.

Κρίσεις

Φ. Ἀπέργης, *Ἐλευθεροτυπία*, 31.1.1991.

N. Μαρκογιάννης, *Εἰκόνες*, 17.4.1991.

VIII. 'Επιστημονικά Προγράμματα

1. 'Η έλλιπής επιστημονική στελέχωση του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών είχε ανασταλτικά αποτελέσματα στην προώθηση τών έρευνητικών και έκδοτικών προγραμμάτων του ίδρύματος κατά την περίοδο 1986-1991. 'Η ανάθεση της συγκρότησης του τρίτου τόμου της 'Εξόδου σέ έξωτερική συνεργάτρια με τή σύναψη σύμβασης έργου, προκάλεσε σοβαρότατες καθυστερήσεις και καθ' όλη τήν υπό ανασκόπηση περίοδο επιτεύχθησαν ήκιστα ικανοποιητικά αποτελέσματα. Τό έργο ανατέθηκε με κοινή πρόταση του μέλους του Διοικητικού Συμβουλίου κ. 'Οδυσσέα Λαμφίδη και του Διευθυντή στη συντάκτρια του Κέντρου 'Ερεύνης τής 'Ελληνικής Λαογραφίας τής 'Ακαδημίας 'Αθηνών κυρία Μιράντα Τερζοπούλου, ή όποία εγκρίθη ως τό ένδεξιγμένο πρόσωπο λόγω τής πείρας της στην Ποντιακή λαογραφία. Τό γεγονός όμως ότι ή κυρία Τερζοπούλου δέν μπορούσε νά άπασχοληθεί αποκλειστικά με τή διεκπεραίωση του έργου είχε ανασταλτικά αποτελέσματα. Σέ συνδυασμό με τόν όγκο και τήν άνισομέρεια του ύλικού ή άδιαθεσιμότητα τής υπεύθυνης του προγράμματος προκάλεσε τήν καθυστέρηση στην πρόοδο του έργου. Για νά προωθηθεί τό σημαντικότερο αυτό πρόγραμμα του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών κρίνεται άναγκαία ή άπόσπαση τής κυρίας Τερζοπούλου για άποκλειστική άπασχόληση με τό έργο στα γραφεία του Κέντρου σέ άμεση άναστροφή με τό ύλικό.

2. Κατά τήν υπό ανασκόπηση περίοδο ή έρευνήτρια του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών κυρία Ματούλα Ρίζου-Κουρουπού άσχολήθηκε με τά έξής επιστημονικά προγράμματα. Τό 1987 άρχισε τήν προπαρασκευή τής έκδοσης του χειρογράφου ήμερολογίου 'Αναμνήσεις του Μετώπου (1920-1921) του Συρναίου στρατιώτη Χαράλαμπου Πλησιώτη, πού βρίσκεται κατατιθεμένο στη συλλογή χειρογράφων του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών. 'Η έκδοση τελικά πραγματοποιήθηκε τό τέλος του 1991 (βλ. 'Εκδόσεις). Κατά τήν ίδια περίοδο ή κυρία Κουρουπού διεξήγαγε τίς ακόλουθες έρευνητικές εργασίες:

(α) Σέ συνεργασία με τήν έρευνήτρια Εύαγγελία Μπαλτά άρχισαν νά μελετούν τούς κώδικες του Ταμείου 'Ανταλλαξίμων πού βρίσκονται στα Γενικά 'Αρχεία του Κράτους. Οί κώδικες θά παρουσιαστούν σέ τρεις ένότητες: α) Καππαδοκία· β) 'Αδριανούπολη - Δυτικά παράλια Μικράς 'Ασίας· γ) Πόντος. Μέχρι τέλους του 1991 είχαν μελετήσει και περιγράψει τούς όγδόντα από τούς διακόσιους πενήντα ελληνικούς και караμανλίδικούς κώδικες, πού περιέχει ή ένότητα τής Καππαδοκίας.

(β) Στα πλαίσια του προγράμματος «Συλλογικοί φορείς όργάνωσης του έλληνισμού τής Μικράς 'Ασίας» συνέλεξε συμπληρωματικά στοιχεία για τά έντυπα συλλόγων και άλλων όργανώσεων τών Μικρασιατικών κοινοτήτων, τά όποία σκοπεύει νά δημοσιεύσει ως προσθήκες στη βιβλιογραφία τών συλλόγων πού παρουσίασε στο Δελτίο ΚΜΣ, τόμ. Γ' (1982), σσ. 149-183.

(γ) Σε συνεργασία με τὸ βιβλιοθηκονόμο τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν κ. Γ. Γιαννακόπουλο ἄρχισε τὴν προετοιμασία τῆς ἔκδοσης τοῦ ἀρχείου τοῦ Κωνσταντινουπολίτη ἀρχιτέκτονα Περικλῆ Φωτιάδη ποῦ βρίσκεται κατατιθεμένο στὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν.

Κατὰ τὴν ὑπὸ ἀνασκόπηση περίοδο ἡ κυρία Κουρουπού ὁλοκλήρωσε τὸ σημαντικὸ ἐπιστημονικὸ ἔργο τὸ ὁποῖο τὴν εἶχε ἀπασχολήσει ἐπὶ μακρὰ σειρά ἐτῶν, τὸν κατάλογο τῶν ἑλληνικῶν κωδίκων τοῦ Μουσείου Μπενάκη στοὺς ὁποίους περιλαμβάνονται καὶ πολλὰ χειρόγραφα Μικρασιατικῆς προελεύσεως. Τὸ ἔργο ἐκδόθηκε μετὰ τὸν τίτλο *Κατάλογος Ἑλληνικῶν Χειρογράφων τοῦ Μουσείου Μπενάκη 10ος-16ος αἰώνας*, Ἀθήνα 1991. Ἐλπίζεται ὅτι ἡ κυρία Κουρουπού θὰ παρουσιάσει σὲ εἰδικὸ ἄρθρο στὸ *Δελτίο ΚΜΣ* τὰ πορίσματα τῆς μελέτης τοῦ ὑλικοῦ αὐτοῦ σὲ ὅτι ἀφορᾷ τὰ Μικρασιατικῆς προελεύσεως χειρόγραφα τοῦ Μουσείου Μπενάκη.

3. Ἡ ἑρευνήτρια Ἰωάννα Πετροπούλου συνέχισε καὶ κατὰ τὴν ὑπὸ ἀνασκόπηση περίοδο νὰ ἐργάζεται συστηματικὰ στὸ πλαίσιο τοῦ προγράμματος «Ἀδράνειες καὶ τομὲς στὴ συλλογικὴ νοοτροπία τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μικρασιατικῆς ἐνδοχώρας». Ἀπὸ τὶς ἑρευνές της στὸ πλαίσιο τοῦ προγράμματος αὐτοῦ προέκυψαν τὰ ἐξῆς δημοσιεύματα:

(α) «Ὁ ἐξαρχαϊσμός-ἐξελληνισμός τῶν ὀνομάτων στὴν Καππαδοκία τὸν 19ο αἰώνα», *Δελτίο ΚΜΣ*, τομ. 7, Ἀθήνα 1988-1989, σσ. 141-200.

(β) «Ἡ πνευματικὴ ζωὴ στὴν Καππαδοκία τοῦ 19ου αἰώνα: Μιὰ σκιαγράφηση», *Καππαδοκία, περιήγηση στὴν χριστιανικὴν Ἀνατολή*, φωτογραφίες Λ. Ἐβερτ, Ν. Μνηαῖδη, Μ. Φακίδη, κείμενα: Α. Μπαλλίαν, Ν. Παντελεάκη, Ι. Πετροπούλου, Ἀθήνα 1991, σσ. 40-51.

Ἐρύτερος στόχος τῆς ἑρευνας τῆς κυρίας Πετροπούλου εἶναι ἡ συγγραφὴ διδακτορικῆς διατριβῆς μετὰ θέμα τὸν Καππαδόκη λόγιο καὶ δάσκαλο τῆς Νεάπολης (Νέφεσεχιρ) Φίλιππο Παπαγρηγορίου Ἀριστόβουλο (1830-1903). Ἡ ἐργασία αὐτὴ βασίζεται σὲ μεγάλο μέρος στοὺς τέσσερες κώδικες τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ Φίλιππου Ἀριστόβουλου ποῦ βρίσκονται κατατεθειμένοι στὴ συλλογὴ χειρογράφων τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, τοὺς ὁποίους ἡ κυρία Πετροπούλου ἔχει ἀποδελτιώσει καὶ μελετήσει ἐνδελεχῶς. Συνολικὰ ἔχουν ἀποδελτιωθεῖ 2630 ἐπιστολές τῶν ἐτῶν 1852-1903, ποῦ ἀνταλλάσσει ὁ Ἀριστόβουλος μετὰ ἄλλα πρόσωπα καὶ οἱ ὁποῖες παρέχουν πληθώρα πληροφοριῶν γιὰ τὴν πνευματικὴ ζωὴ στὴν Καππαδοκία τὴν ἐποχὴ τοῦ «καθυστερημένου Διαφωτισμοῦ».

4. Ὁ βιβλιοθηκονόμος τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν κ. Γ. Γιαννακόπουλος ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ἔργο τῆς κύριας ἀπασχόλησής του ποῦ εἶναι ἡ ἐνημέρωση, καταγραφή καὶ κατάταξη τοῦ περιεχομένου τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Κέντρου, ἔχει ἀναλάβει τὴν εὐθύνη μόνιμου προγράμματος βιβλιογραφικῆς τεκμηρίωσης ἔργων ποῦ ἀφοροῦν τὸν Μικρασιατικὸ ἑλληνισμό καὶ ἔχει ἐπίσης ἀσχοληθεῖ συστηματικὰ μετὰ τὴν ἱστορία τῶν βιβλιοθηκῶν στὸ

Μικρασιατικό χῶρο. Ἐὰν τὶς ἔρευνητικὲς αὐτὲς ἀπασχολήσεις ἔχουν προκύψει τὰ ἐξῆς δημοσιεύματα:

(α) «Ἡ βιβλιοθήκη τοῦ Ἑλληνικοῦ Φιλολογικοῦ Συλλόγου Κωνσταντινουπόλεως (1863-1922)», *Δελτίο ΚΜΣ*, τομ. 6 (1986-1987), σσ. 287-322.

(β) «Ἑλληνικά βιβλία τυπωμένα στὴ Σμύρνη (1894-1922): Βιβλιογραφικὴ συμβολή», *Δελτίο ΚΜΣ*, τομ. 7 (1988-1989), σσ. 247-294.

Ἐπίσης ὁ κ. Γ. Γιαννακόπουλος ἐπιμελήθηκε ἐπίσης τὴν ἑλληνικὴ ἔκδοση τοῦ ἔργου τοῦ Gaston Deschamps, *Στοὺς δρόμους τῆς Μικρασίας*, Ἀθήνα 1990 (α΄ ἔκδοση: Παρίσι 1894), γιὰ τὴν ὁποία συνέγραψε εἰσαγωγή καὶ σχόλια.

5. Ἀπόπειρά μας νὰ προωθηθεῖ τὸ πρόγραμμα «Ἡ Ἐκκλησιαστικὴ γεωγραφία τῆς μεταβυζαντινῆς Μικρᾶς Ἀσίας (1390-1924)» μετὰ τὴν ἀνάθεση τοῦ ἔργου στὸν εἰδικὸ ἔρευνητὴ κ. Παρασκευᾶ Κονόρτα, δὲν ἐτελεσφόρησε. Ἐφ’ οὗ ζήτηθηκε ἀπὸ τὸν κ. Κονόρτα ἡ ὑποβολὴ σχετικῆς προτάσεως καὶ συνάφθηκε κατόπιν τούτου μετὰ αὐτὸν σύμβαση ἔργου, ὃ ἐρευνητὴς διαπίστωσε ὅτι τὸ ἔργο ἀπαιτοῦσε συστηματικὴ ἔρευνα καὶ ἀποδελτίωση πέραν τῶν χρονικῶν του δυνατοτήτων καὶ ζήτησε νὰ ἀπαλλαγεῖ ἀπὸ τὴ συμβατικὴ ὑποχρέωση ποὺ ἀνέλαβε.

6. Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν ἐπικέντρωσε τὶς ἔρευνητικὲς καὶ συγγραφικὲς του προσπάθειες σὲ ὅ,τι ἀφορᾶ τὰ ἐπιστημονικὰ ἀντικείμενα τοῦ Κέντρου, σὲ δύο κυρίως χώρους: πρῶτον ἀσχολήθηκε μετὰ τὴν προώθηση τοῦ προγράμματος «Ἐθνικὴ συνείδηση καὶ ἐθνικὴ ταυτότητα τοῦ Μικρασιατικοῦ ἑλληνισμοῦ, μετὰ εἰδικὴ ἀναφορὰ στὴν Καππαδοκία. Συγκριτικὴ μελέτη». Σὲ σχέση μετὰ τὸ πρόγραμμα αὐτὸ μελέτησε τὸ χειρόγραφο τοῦ Ἰωάννη Κουγιουμτζόγλου *Ὀδοιπορικὸ ἀπὸ τὴν Καισάρεια στὴν Ἀθήνα* (1883) (ἀρ. χειρογράφου: Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν Α/24), τοῦ ὁποίου προγραμματίζει σχολιασμένη ἔκδοση. Ἐπίσης δημοσίευσε τὰ ἐξῆς ἐπιστημονικὰ ἄρθρα στὰ ὁποῖα τὰ συναφῆ ἱστορικὰ στοιχεῖα ποὺ ἀφοροῦν στὸ Μικρασιατικὸ ἑλληνισμὸ ἐντάσσονται στὸ πλαίσιο εὐρύτερων ἀναλύσεων τῶν φαινομένων τῆς διαμόρφωσης τῶν ἐθνικῶν συνειδήσεων στὴ Νοτιοανατολικὴ Εὐρώπη καὶ τὴν Ἀνατολικὴ Μεσόγειο:

(α) «Imagined Communities and the Origins of the National Question in the Balkans», *European History Quarterly*, τόμ. 19, τχ. 2 (Ἀπρίλιος 1989), σσ. 149-192. Ἀνατύπωση: *Modern Greece: Nationalism and Nationality*, ed. by Martin Blinkhorn and Thanos Veremis, Ἀθήνα 1990.

(β) «Greek Irredentism in Asia Minor and in Cyprus», *Middle Eastern Studies*, τόμ. 26, τχ. 1 (Ἰανουάριος 1990), σσ. 3-12.

(γ) «Ἀπὸ τὴν Ὀρθόδοξη Κοινοπολιτεία στὶς ἐθνικὲς κοινότητες: ἑλληνορωσικὲς πνευματικὲς σχέσεις», *Ἱστορικά*, τόμ. 6ος, τχ. 10, Ἀθήνα 1989, σσ. 29-46.

Δεύτερον ὁ Διευθυντὴς τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν ἀσχολήθηκε μετὰ τὸ γενικότερο ζήτημα τῆς ἱστορίας τῶν Μικρασιατικῶν σπουδῶν

και την ειδικότερη θέση των έρευνών του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών στο χώρο αυτό των ιστορικών έπιστημών. Σε σχέση με το θέμα αυτό δημοσίευσε το έξης άρθρο:

«The Intellectual Foundations of Asia Minor Studies. The R. M. Dawkins-Melro Merlier correspondence», *Δελτίο Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών*, τόμ. Στ' (1986-1987), σσ. 9-30.

Επιπλέον συνεχίζοντας τις έρευνές του για την ιστορία του πνευματικού βίου και την προσωπογραφία του Τουρκοκρατούμενου έλληνισμού, ο διευθυντής του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών έχει αρχίσει να μελετά τη δράση και τη σκέψη του ιδρυτή του Φροντιστηρίου της Τραπεζούντος Σεβαστού Κυμνήτη με στόχο τη συγγραφή ειδικής μελέτης. Σε σχετική ανακοίνωση έχει προβεί στο Κέντρο Βυζαντινών, Όθωμανικών και Νεοελληνικών Σπουδών του Πανεπιστημίου του Birmingham τον Μάρτιο του 1990 (βλ. Έπιστημονικές Δραστηριότητες).

ΙΧ. Έπιστημονικές Δραστηριότητες

Σεμινάρια - Διαλέξεις

Η επίπλωση και ο κατάλληλος έξοπλισμός των χώρων του μεσαίου όρφου του οικήματος, με τη διαμόρφωση της αίθουσας διαλέξεων Α. Γ. Λεβέντη, επέτρεψε στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών να επιτελέσει ανετότερα τις έπιστημονικές του δραστηριότητες. Έκτός από τις τακτικές έπιστημονικές συναντήσεις του προσωπικού, στις όποιες συχνά καλούνται και καθ' ύλην άρμόδια μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου, κατά την υπό άνασκόπηση περίοδο είχαμε την ευκαιρία να φιλοξενήσουμε στο Κέντρο ειδικούς μελετητές οί όποιοι μās παρουσίασαν τὰ πορίσματα των έρευνών τους. Οί σημαντικότερες από τις σεμιναριακές αυτές συναντήσεις ήταν οί έξης:

17 Ιανουαρίου 1986: Η κυρία Έλένη Φραγκάκη του Πανεπιστημίου της Πόλεως της Νέας Υόρκης (CUNY) παρουσίασε σε συγκέντρωση συνεργατών του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών την έρευνά της για τὸ εμπόριο της Σμύρνης τὸν δέκατο ὄγδοο αἰώνα και τις προοπτικές για επέκτασή της έρευνας ὡστε να διερευνηθεῖ και ὁ δέκατος ἔνατος αἰώνας.

13 Μαρτίου 1986: Ο πρωτοπρεσβύτερος π. Γεώργιος Δ. Μεταλληνός και ἡ κυρία Βαρβάρα Καλογεροπούλου-Μεταλληνού παρουσίασαν τὸν πρῶτο τόμο τῆς ἔκδοσής τους *Ἀρχεῖον τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τῆς Μεγάλης τοῦ Χριστοῦ Ἐκκλησίας - Ἱεράς Θεολογικῆς Σχολῆς Χάλκης - Σχολαρχία Μητροπολίτου Σταυρουπόλεως Κωνσταντίνου Τυπάλδου-Ἰακωβάτου 1844-1864* (Ἀθήνα 1985) και συζήτησαν με τὸ προσωπικό του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών και τὸς προσκεκλημένους ἔξωτερικούς συνεργάτες τὰ προβλήματα που παρουσιάζει τὸ ἔκδοτικό αὐτὸ πρόγραμμα.

5 Αύγουστου 1987: Ο καθηγητής του Πανεπιστημίου της Βοστώνης κ. Clive Foss, ειδικός Μικρασιολόγος, παρουσίασε τὰ πορίσματα τῶν ἔρευνῶν του γιὰ τὶς ἑλληνικὲς πόλεις τῆς Μικρᾶς Ἀσίας κατὰ τὴ Μεσαιωνικὴ περίοδο μὲ τὸ γενικὸ θέμα: «Transformation of city life in Medieval Asia Minor».

19 Ὀκτωβρίου 1987: Ἡ ἑρευνήτρια τοῦ Βαλκανικοῦ Ἰνστιτούτου τῆς Σόφιας κυρία Nadja Danova παρουσίασε τὴν ἔρευνά της γιὰ τὸν Βούλγαρο ἐκδόστη τῆς Σμύρνης Κωνσταντῖνο Fotinov (1785-1857) καὶ τὶς ποικίλες πολιτισμικὲς καὶ συγγραφικὲς του δραστηριότητες στὸν ἀξονα τῶν ἑλληνοβουλγαρικῶν πνευματικῶν σχέσεων.

Στὴν αἴθουσα Α. Γ. Λεβέντη ὁργανώθηκαν οἱ ἐξῆς δημόσιες ἐκδηλώσεις:
8 Ὀκτωβρίου 1987: Ὁ ἔγκριτος ἑλληνιστὴς καὶ Μικρασιολόγος καθηγητὴς George L. Huxley ἔδωσε διάλεξη μὲ θέμα «Continuity and Convergence in Cappadocian Hellenism», συνοδευμένη ἀπὸ προβολὴ φωτεινῶν διαφανειῶν. Στὸ πυκνὸ ἀκροατήριο περιλαμβανόταν καὶ ὁ φίλος τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν πρέσβυς τῆς Φιλανδίας στὴν Ἀθήνα κ. Paul Jyrkankallio. Τὴν ἑπαύριο 9 Ὀκτωβρίου 1987 ὁ κ. Huxley παρουσίασε σὲ στενότερο κύκλο προσκεκλημένων ἐιδικῶν, σεμινάριο γιὰ ἐιδικότερα ζητήματα σὲ σχέση μὲ τὸ θέμα ποὺ πραγματεύτηκε στὴ δημόσια διάλεξή του.

3 Φεβρουαρίου 1988: Τὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν ὁργάνωσε δημόσια ἐκδήλωση στὴ μνήμη τοῦ ἑλληνιστῆ καὶ μουσικολόγου Samuel Baud-Bony, παλαιοῦ συνεργάτη τῆς Μέλπωσ Μερλιῆ καὶ διευθυντῆ τοῦ Μουσικοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχεῖου. Μετὰ ἀπὸ εἰσαγωγικὴ ὁμιλία τοῦ Διευθυντῆ τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν τὴν προσωπικότητα τοῦ Samuel Baud-Bony παρουσίασε ἡ μουσικολόγος Δέσποινα Μαζαράκη ἐνῶ ὁ προϊστάμενος τοῦ Μουσικοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχεῖου κ. Μ. Φ. Δραγούμης παρουσίασε καὶ σχολίασε μουσικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὸ ἔργο τοῦ Baud-Bony γιὰ τὴν ἑλληνικὴ δημοτικὴ μουσική. Στὴν ἐκδήλωση παρέστη καὶ ὁ διάδοχος τοῦ Baud-Bony στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Γενεύης καθηγητὴς κ. Bertrand Bouvier.

4 Νοεμβρίου 1988: Ὁ καθηγητὴς τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Birmingham καὶ Διευθυντὴς τοῦ ἐκεῖ Κέντρου Βυζαντινῶν, Ὁθωμανικῶν καὶ Νεοελληνικῶν Σπουδῶν κ. Α. Α. Μ. Bryer ἔδωσε διάλεξη μὲ θέμα «Ecclesiastical Orgnaization in Pontos in Ottoman Times». Τὴν ἑπαύριο 5 Νοεμβρίου 1988 ὁ κ. Bryer συζήτησε μὲ κοινὸ προσκεκλημένων ἐπιστημόνων ἐιδικότερα θέματα ποὺ ἀνέκυπταν ἀπὸ τὸ ἀντικείμενο τῆς διάλεξής του. Ἡ ἐκδήλωση αὐτὴ συνδιοργανώθηκε ἀπὸ τὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν καὶ τὴ Γεννάδειο Βιβλιοθήκη.

Ἐπίσης στὴν Αἴθουσα Α. Γ. Λεβέντη σὲ συγκεντρώσεις φίλων τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν καὶ δημοσιογράφων ὁργανώνονται κατὰ καιροὺς δημόσιες παρουσιάσεις τῶν ἐκδόσεων τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν (17 Σεπτεμβρίου 1987 καὶ 20 Ἀπριλίου 1989).

Ἐπιστημονικά Συνέδρια

Κατὰ τὴν ὑπὸ ἀνασκόπηση περίοδο τὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν ἐκπροσωπήθηκε ἀπὸ τὸ Διευθυντὴ στὰ ἐξῆς ἐπιστημονικά συνέδρια:

Μαῖος 1986, Ἀργοστόλι Κεφαλληνίας, Ε΄ Διεθνὲς Πανιόνιο Συνέδριο. Ἀνακοίνωση: «Ἡ πολιτικὴ σκέψη τοῦ Εὐγενίου Βούλγαρη» (βλ. περιοδικὸ *Τὰ Ἱστορικά*, τόμος 7, τχ. 12-13, Ἀθήνα 1990, σσ. 167-178).

Ὀκτώβριος 1989, Ἐθνικὸ Ἴδρυμα Ἐρευνῶν, Ἀθήνα, Διεθνὲς Συνέδριο «Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση καὶ ὁ Νεότερος Ἑλληνισμός». Ἀνακοίνωση: «Ἡ Γαλλικὴ Ἐπανάσταση καὶ ἡ Νοτιοανατολικὴ Εὐρώπη: Ἡ πολιτικὴ διάσταση» (βλ. *La Revolution Française et l'hellénisme moderne*, Ἐκδοσὴ Κέντρου Νεοελληνικῶν Ἐρευνῶν/ Ἐθνικὸ Ἴδρυμα Ἐρευνῶν, Ἀθήνα 1989, σσ. 223-245).

Νοέμβριος 1988, Εὐγενίδειο Ἴδρυμα, Ἀθήνα, Διεθνὲς Συνέδριο «Χίλια Χρόνια πολιτιστικῶν καὶ οἰκονομικῶν δεσμῶν Ἑλληνισμοῦ-Ρωσίας». Ἀνακοίνωση: «Ἀπὸ τὴν Ὀρθόδοξην Κοινοπολιτείαν στὶς ἐθνικὲς κοινότητες: ἑλληνορωσικὲς πνευματικὲς σχέσεις κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν». Βλ. περ. *Τὰ Ἱστορικά*, τόμος 6, τχ. 10, Ἀθήνα 1989, σσ. 29-46.

Ἰούλιος 1989, Πανεπιστήμιο Σορβόννης, Παρίσι. Παγκόσμιον Συνέδριο τοῦ Ἰνστιτούτου Ἱστορίας τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως «L'Image de la Revolution Française». Ἀνακοίνωση: «La Revolution Française et le Sud Est de l'Europe. La dimension politique». Βλ. *L'image de la Revolution Française*, Paris-Oxford: Pergamon Press, 1982, vol. II, σσ. 1460-1469.

Αὐγουστος 1991, Μόσχα. Ἐκ μέρους τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν κατετέθη στὴ Γραμματεία τοῦ 18ου Διεθνoῦς Βυζαντινολογικοῦ Συνεδρίου περίληψη ἀνακοινώσεως τοῦ Διευθυντῆ μὲ θέμα: «Research Resources on Byzantine and post-Byzantine History. The Centre for Asia Minor Studies». Βλ. XVIIIe Congres International des Etudes Byzantines. *Resumés des Communications*, Moscou 1991, Vol. I, σσ. 546-547.

Σεπτέμβριος 1991, Σκιάθος, Διεθνὲς Συνέδριο «Ἀλέξανδρος Παπαδιαμάντης». Ὁ Διευθυντὴς τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν ἀπηύθυνε χαιρετισμὸ πρὸς τὸ Συνέδριο, τὸ ὁποῖο μὲ εἰδικὸ ψήφισμά του ἐτίμησε τὸ ἴδρυμα γιὰ τὴν διαφύλαξιν τοῦ Ἀρχείου Παπαδιαμάντη καὶ τὴ συμβολὴν του στὴν προαγωγὴ τῶν Παπαδιαμαντικῶν σπουδῶν.

Σεπτέμβριος 1991, Τὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν κλήθηκε νὰ ἀντιπροσωπευθεῖ στὸ ἕκτο Ἑλληνο-Αὐστραλιανὸ Συμπόσιον Προφορικῆς Ἱστορίας στὴ Μελβούρνη τῆς Αὐστραλίας, τὸ ὁποῖο εἶχε θέμα: «Ἑλληνες τῆς Μικρᾶς Ἀσίας στὴν Αὐστραλία». Ὡς ἐκπρόσωπος τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν ὀρίστηκε ὁ βιβλιοθηκονόμος κ. Γ. Γιαννακόπουλος, ὁ ὁποῖος ἐτοίμασε ἀνακοίνωσιν μὲ θέμα: «Τὸ Ἀρχεῖον Προφορικῆς Παράδοσης τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν». Ἐπειδὴ ἡ Γενικὴ Γραμματεία

Ἀπόδημου Ἑλληνισμοῦ παρά τις ἐκκλήσεις τῶν ὀργανωτῶν τοῦ συνεδρίου δὲν ἐμερίμνησε ὅπως εἶχε ὑποχρέωση γιὰ τὴν ἔκδοση τοῦ εἰσιτηρίου τοῦ κ. Γ. Γιαννακόπουλου, ἀπεστάλη τὸ κείμενο τῆς ἀνακοίνωσης τὸ ὁποῖο παρουσιάστηκε στὸ συνέδριο ἀπὸ τὸν κ. Μίμη Σοφοκλέους, ὑφηγητὴ τοῦ τμήματος Νεοελληνικῶν Σπουδῶν τοῦ Philips Institute of Technology τῆς Μεμβούρνης.

Κατὰ τὴ διάρκεια τῆς ἐκπαιδευτικῆς του ἀδειας στὴ Μεγάλη Βρετανία τὸ ἀκαδημαϊκὸ ἔτος 1989-1990, ὁ Διευθυντὴς τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν φιλοξενήθηκε ὡς Visiting Fellow στὸ μεταπτυχιακὸ κολλέγιο Clare Hall τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Cambridge. Κατὰ τὸ διάστημα αὐτὸ πραγματοποίησε μεταξὺ ἄλλων τὶς ἐξῆς δημόσιες διαλέξεις: «Ὁ Διαφωτισμὸς καὶ ἡ Ἑλληνικὴ Παράδοση» στὸ Πανεπιστήμιο Cambridge (Ἰανουάριος 1990), στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ὁξφόρδης καὶ στὸ Ἴνστιτούτο Ἱστορικῆς Ἐρευνας τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Λονδίνου (Φεβρουάριος 1990) ἐνῶ τὸν Μάρτιο τοῦ 1990 ἔκαμε ἐπιστημονικὴ ἀνακοίνωση στὸ Κέντρο Βυζαντινῶν, Ὀθωμανικῶν καὶ Νεοελληνικῶν Σπουδῶν τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Birmingham μὲ θέμα «Ὁ Σεβαστὸς Κυμνήτης καὶ ἡ μεταβυζαντινὴ πολιτικὴ σκέψη». Οἱ ἐπαφὲς πού συνόδευαν τὶς ἐπιστημονικὲς αὐτὲς ἐμφανίσεις ἔδιδαν στὸν Διευθυντὴ τὴν εὐκαιρία νὰ ἐνημερώσει ξένους συναδέλφους, ἰδίως νεοελληνιστές, τουρκολόγους, μεσανατολιστές καὶ βαλκανιολόγους στὰ βρετανικὰ πανεπιστήμια πού ἐπισκέφθηκε γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν.

Χ. Διεθνεῖς Ἐπιστημονικὲς Συνεργασίες

1. Συνεργασία τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν μὲ τὸ Laboratoire d'Ethnologie τοῦ E.K.E.E. τῆς Γαλλίας

Στὸ πλαίσιο τῆς Ἑλληνο-Γαλλικῆς συμφωνίας γιὰ ἐπιστημονικὲς καὶ μορφωτικὲς ἀνταλλαγὲς στελέχη τοῦ Laboratoire d'Ethnologie et de Sociologie Comparative τοῦ Ἐθνικοῦ Κέντρου Ἐπιστημονικῶν Ἐρευνῶν (C.N.R.S.) τῆς Γαλλίας, τὸ ὁποῖο ἐδρεύει στὸ Πανεπιστήμιο Παρισίων Χ (Nanterre), πρότειναν στὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν τὴ διεξαγωγὴ κοινῶν τριετοῦς προγράμματος γιὰ ἀλληλοενημέρωση, ἀνταλλαγὴ ἐπιστημονικῶν πληροφοριῶν καὶ τὴ συγκριτικὴ μελέτη ἀρχαϊκοῦ ὕλικου γιὰ τὴ λαογραφία τοῦ Μικρασιατικοῦ χώρου. Ἐπίκεντρο τῆς συνεργασίας θὰ ἦταν ἡ συγκριτικὴ μελέτη λαογραφικοῦ ὕλικου ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Προφορικῆς Παράδοσης τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν καὶ ὕλικου ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Boradav τὸ ὁποῖο ἐναπόκειται στὸ Laboratoire d' Ethnologie.

Τὸ πρόγραμμα κάλυψε τὰ ἔτη 1987, 1988 καὶ 1989 καὶ ἀπὸ πλευρᾶς τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν πραγματοποιήθηκαν οἱ ἐξῆς ἐπιστημονικὲς ἀποστολὲς στὸ Παρίσι:

Ε. Μπαλτά	24.8.1987-6.12.1987
Π. Μ. Κιτρομηλίδης	9.1.1988-17.1.1988
	26.11.1988-6.12.1988
Γ. Γιαννακόπουλος	7.10.1989-15.10.1989

Ἐκ τὸ Laboratoire d'Ethnologie πραγματοποιήσαν ἐπισκέψεις γιὰ ἔρευνα στὸ ΚΜΣ ἢ ἐρευνήτρια κυρία Μαρία Κουρούκλη καὶ ἡ βιβλιοθηκονόμος κυρία Marie Dominique Mouton στὶς 7.12.1987-14.12.1987 καὶ στὶς 5.12.1988-22.12.1988.

Κατὰ τὶς ἐπισκέψεις τοὺς στὸ Παρίσι ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἐπαφὲς καὶ τὴ συνεργασία μὲ τοὺς ὁμολόγους τοὺς στὸ Laboratoire d'Ethnologie, ἢ μὲν Εὐαγγελία Μπαλτὰ πραγματοποιήσε συμπληρωματικὲς ἔρευνες καὶ τελικοὺς ἐλέγχους σὲ σχέση μὲ Καραμανλίδικες ἐκδόσεις, ὁ δὲ Διευθυντὴς τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν ἔδωσε διάλεξη γιὰ τὸ ἀρχεῖο καὶ τὸ ἐπιστημονικὸ ἔργο τοῦ ἰδρύματος στὸ Laboratoire d'Ethnologie (13 Ἰανουαρίου 1988) καὶ ἐπισκέφθηκε τὸ Institut d'Études Turques στὸ Πανεπιστήμιο Paris III. Γιὰ περαιτέρω λεπτομέρειες βλ. *Δελτίο ΚΜΣ*, τόμος Στ' (1986-1987), σσ. 447-450. Κατὰ τὴ δευτέρη του ἐπίσκεψη στὸ Παρίσι τὸν Νοέμβριο-Δεκέμβριο τοῦ 1988 ὁ Διευθυντὴς συνέχισε τὶς ἐνημερωτικὲς ἐπαφὲς μὲ τοὺς ὁμολόγους του τοῦ Laboratoire d'Ethnologie καὶ πραγματοποιήσε ἔρευνες στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Γαλλίας. Σημειώνεται ὅτι ἡ παραμονὴ στὸ Παρίσι τὴν περίοδο αὐτὴ ἔδωσε στὸ Διευθυντὴ τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν τὴν εὐκαιρία νὰ παραστῇ στὴν πανηγυρικὴ συνεδρίαση τῆς Γαλλικῆς Ἀκαδημίας κατὰ τὴν ὁποία βραβεύτηκε ὁ Πρόεδρος τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν Ἀκαδημαϊκὸς Γ. Κ. Τενεκίδης (βλ. Institut de France/Académie Française, *Palmarès*, Année 1988, Παρίσι 1988, σ. 2).

Κατὰ τὴν ἀποστολὴ του στὸ Παρίσι τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1989 ὁ βιβλιοθηκονόμος τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν κ. Γ. Γιαννακόπουλος ἐπισκέφθηκε ἐπιστημονικὰ καὶ ἐρευνητικὰ ἰδρύματα τὰ ὁποῖα θεραπεύουν ἀντικείμενα συναφῆ πρὸς τὸ ἔργο τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν καὶ κατ' ἐντολὴν τοῦ Διευθυντῆ συνέλεξε βιβλιογραφικὲς πληροφορίες γιὰ ἐνημέρωση τῶν συλλογῶν τῆς βιβλιοθήκης τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν. Τὰ μέλη τοῦ ΚΜΣ ποὺ συμμετέσχον στὸ πρόγραμμα τῶν ἀνταλλαγῶν συνέτασσαν ἀνελλιπῶς σχετικὲς ἐκθέσεις γιὰ τὴν ἀποστολὴ τους οἱ ὁποῖες διεβιβάστηκαν στὴν ἀρμόδια ὑπηρεσία τῆς Γενικῆς Γραμματείας Ἐρευνας καὶ Τεχνολογίας.

Ὡς πρὸς τὴ συμμετοχὴ τῶν κυριῶν Κουρούκλη καὶ Mouton στὸ πρόγραμμα σημειώνονται τὰ ἑξῆς: Οἱ διαπιστώσεις τῆς ἀρχικῆς διερευνητικῆς ἀποστολῆς τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1987 καταγράφονται σὲ σχετικὴ ἔκθεση τὴν ὁποία κατὰ παράκλησίν τους δημοσιεύσαμε στὸ *Δελτίο ΚΜΣ*, τόμ. ΣΤ' (1986-1987), σσ. 429-445. Μὲ βάση τὶς προτάσεις τῆς ἔκθεσης αὐτῆς συμφωνήσαμε στὴν πραγματοποίησιν συγκριτικῆς ἔρευνας γιὰ τὴν ἀγιολατρεία

στη Μικρά 'Ασία. 'Η έρευνα θα προέβαινε σε συγκριτική μελέτη ύλικού από το 'Αρχείο Boratan και το 'Αρχείο της Προφορικής Παράδοσης του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών. Προς το σκοπό αυτό και κατ' εξαίρεση της παγίας πολιτικής του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών χορηγήθηκε μεγάλος αριθμός φωτοτυπιών από το ύλικό του αρχείου του Κέντρου στην κυρία Κουρούκλη κατά την δεύτερη επίσκεψή της στο Ίδρυμα τον Δεκέμβριο του 1988. Από πλευράς της ή κυρία Κουρούκλη ανέλαβε να συνθέσει σχετική μελέτη με άφετηρία την από κοινοῦ λατρεία του 'Αγίου Χαράλαμπος από χριστιανικούς και μη χριστιανικούς πληθυσμούς στη Μικρά 'Ασία (βλ. *Δελτίο Στ'*, σ. 436) προς δημοσίευση αρχικά στο *Δελτίο*. Τελικός στόχος θα ήταν ή συγγραφή εύρύτερης μελέτης ή όποια θα υπεβάλλετο για κρίση και αυτότελή έκδοση από το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών. Τά κείμενα αυτά δέν έχουν παραδοθεί μέχρι στιγμής, όποτε παραμένει ή εκκρεμότητα αυτή από πλευράς των μελών τῆς Laboratoire d'Ethnologie που έλαβαν μέρος στο πρόγραμμα των ανταλλαγών με το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών.

2. Συνεργασία με το Κέντρο 'Επιστημονικών 'Ερευνών Κύπρου

'Η συνάφεια του αντικειμένου, ή όποια κατοπτρίζει μιá βαθύτερη συνάφεια ιστορικού πεπρωμένου μεταξύ του Μικρασιατικού και του Κυπριακού έλληνισμού στην κατ' ανατολάς περιφέρεια του έλληνικού κόσμου, καθιστούν εκ των πραγμάτων το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών και το Κέντρο 'Επιστημονικών 'Ερευνών Κύπρου αδελφά Ίδρύματα. Οί παλαιότερες τυπικές ανταλλαγές δημοσιευμάτων μεταξύ των δύο Ίδρυμάτων, οί όποιες κατά τά έτη 1982-1987 όπισθοδρόμησαν σοβαρά λόγω άτυχών χειρισμών της τότε διεύθυνσης του Κέντρου 'Επιστημονικών 'Ερευνών, άναθερμάνθηκαν αίσθητά μετά την άνάληψη της διευθύνσεως του επίσημου Ίδρύματος επιστημονικής έρευνας της Κυπριακής Δημοκρατίας από τον έγκριτο ιστορικό της έν Κύπρω 'Αγγλοκρατίας Δρα Γ. Σ. Γεωργαλλίδη. 'Υπό τις νέες συνθήκες λειτουργίας του το Κέντρο 'Επιστημονικών 'Ερευνών ενέταξε στον επιστημονικό του προγραμματισμό την πρόταση του Διευθυντή του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών για τή συγκρότηση *'Αρχείου Προφορικής Παράδοσης των Κατεχομένων Περιοχών της Κύπρου*. Προς το σκοπό αυτό ζητήθηκε ή συνεργασία του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών το όποιο ανέλαβε να συμβάλει στην καθίδρυση του νέου προγράμματος με βάση την μακροχρόνια έμπειρία της συγκρότησης του δικού του 'Αρχείου Προφορικής Παράδοσης. Στο πλαίσιο της συνεργασίας αυτής ή φιλόλογος έρευνήτρια του Κέντρου 'Επιστημονικών 'Ερευνών Κύπρου κυρία Θεοφανώ Κυπρή φιλοξενήθηκε επί ένα μήνα κατά τον Σεπτέμβριο του 1989 στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών και ένημερώθηκε συστηματικά σε όλα τά ζητήματα συγκρότησης και λειτουργίας του 'Αρχείου Προφορικής Παράδοσης. 'Επίσης ή κυρία Κυπρή ένημερώθηκε για το περιεχόμενο και την όργάνωση των άλλων τμημάτων του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών (Τμήμα Χαρτογραφίας, Μουσικό Λαογραφικό 'Αρχείο, 'Αρχείο Merlier). Με την πείρα αυτή μετά

τήν επάνοδο της στην Κύπρο ανέλαβε την οργάνωση και διεύθυνση του νέου προγράμματος του Κέντρου 'Επιστημονικών 'Ερευνών Κύπρου. Το πρόγραμμα βρίσκεται τώρα σε πλήρη εξέλιξη και αποδίδει πλούσιους καρπούς χάρη στο ζήλο και τη συστηματική εργασία των συνεργατών του Κέντρου 'Επιστημονικών 'Ερευνών αλλά και χάρη στα τελειότερα τεχνικά μέσα με τα όποια επιτελούν το έργο της συλλογής και ταξινομήσης των στοιχείων. 'Η συλλογή και κατάταξη του υλικού γίνεται με βάση το έρωτηματολόγιο που εξεπόνησε αρχικά το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών για την έρευνά του, κατάλληλα προσαρμοσμένο στις Κυπριακές συνθήκες.

'Ο Διευθυντής του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών κλήθηκε να συμβάλει στην έναρξη του έργου με επιτόπια παρουσία στην Κύπρο τον 'Οκτώβριο του 1990, όποτε έλαβε μέρος σε έντατικό σεμινάριο της έρευνητικής ομάδας που ασχολείται με τη συλλογή του προφορικού υλικού και συμμετέσχε σε εμπειρική έρευνα συλλογής στοιχείων από πληροφορήτρια από την Κερύνεια σε συνεργασία με την κυρία Κυρή. Για το όλο πρόγραμμα βλ. την σχετική έκθεση της κυρίας Θεοφανώς Κυρή στην 'Επετηρίδα του Κέντρου 'Επιστημονικών 'Ερευνών, τόμ. XVIII (1991), σσ. 23-33.

Με βάση τα έως τώρα αποτελέσματα του προγράμματος μπορεί ανεπιφύλακτα να λεχθεί συμπερασματικά ότι πρόκειται για μια εξαιρετικά γόνιμη περίπτωση επιστημονικής συνεργασίας, όπου ή συγκεκριμένη πείρα ενός έρευνητικού ιδρύματος αξιοποιήθηκε στο μέγιστο δυνατό βαθμό χάρη στη σοβαρότητα και ύψηλης ποιότητας εργασία του συνεργαζομένου επιστημονικού φορέα. 'Ελπίζουμε ότι ή πρόοδος της εργασίας για τη συγκρότηση του 'Αρχείου Προφορικής Παράδοσης του Κέντρου 'Επιστημονικών 'Ερευνών Κύπρου θα επιτρέψει μελλοντικά ακόμη στενότερη συνεργασία με το Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών με τη διοργάνωση κοινών σεμιναρίων για τη συγκριτική μελέτη του υλικού των δύο αρχείων.

XI. 'Εκθέσεις

Οί πίνακες της μεγάλης έκθεσης του έργου του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών την όποια διοργάνωσε ό Octave Merlier το 1974 με τό γενικό τίτλο «'Ο τελευταίος 'Ελληνισμός της Μικρᾶς 'Ασίας», αποτελούν μία σημαντική παρακαταθήκη όπτικού υλικού και πληροφοριακών στοιχείων για την παρουσία του έλληνισμού στις διάφορες περιοχές του Μικρασιατικού χώρου. 'Επιλογές πινάκων από την έκθεση διατίθενται περιοδικά από τό Κέντρο κατόπιν σχετικών αιτημάτων για νά παρουσιάζονται σε διάφορα μέρη της 'Ελλάδος, ως συμπλήρωμα έκδηλώσεων μνήμης για τις Μικρασιατικές πατρίδες των 'Ελλήνων. Κατά την υπό ανασκόπηση περίοδο πίνακες από την έκθεση «'Ο τελευταίος 'Ελληνισμός της Μικρᾶς 'Ασίας» διατέθηκαν για την πραγματοποίηση εκθέσεων ως εξής:

Αύγουστος 1987: Πολιτιστικό Κέντρο του Δήμου Πατρέων, Πάτρα.

Σεπτέμβριος 1987: Ίωνική Έστία Δήμου Θεσσαλονίκης, Θεσσαλονίκη.

Σεπτέμβριος 1991: Δήμος Νέας Έρυθραίας Άττικής στο πλαίσιο τών εκδηλώσεων «Άλλοτινές Πατρίδες».

Ή εμφάνιση τής έκθεσης τού Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών κατά κανόνα χαιρετίζεται στόν τύπο και γίνεται πάντοτε δεκτή με ένθουσιασμό από τò κοινό.

Σε πραγματοποίηση παλαιότερης σχετικής υπόσχεσης τού Octave Merliet μιá πλήρης σειρά τής εκθέσεως «Ή τελευταίος Έλληνισμός τής Μικράς Άσίας» σέ πιστό αντίγραφο τού πρωτοτύπου πού φυλάσσεται στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών, παραχωρήθηκε ως καταπίστευμα με τόν ρητό όρο νά εκτεθεί στους χώρους τού Μουσείου τού Έλληνισμού τής Ανατολής στη Νέα Σμύρνη. Σχετικό έγγραφο υπέγραψε ό άείμνηστος Άντιπρόεδρος Γ. Π. Κουρνούτος τήν 19 Δεκεμβρίου 1989 (άρ. πρωτ. ΚΜΣ 720) και τò πρωτόκολλο παραδόσεως υπεγράφη από τήν κυρία Α. Α. Άγιουτάντη στις 19.12.1989. Έβδομήντα όκτώ πίνακες παρελήφθησαν από εκπροσώπους τού Μουσείου τού Έλληνισμού τής Ανατολής, όι όποιοι ανέλαβαν τήν ύποχρέωση τής προσεκτικής συντήρησης τού ύλικού και τής δημόσιας εκθέσεώς τους σέ κατάλληλους χώρους. Τò Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών διατηρεί τήν κυριότητα τού ύλικού αυτού και επιφυλάσσει εις έαυτό τò δικαίωμα νά ανακαλέσει τò καταπίστευμα άν τò ύλικό δέν τύχει τής κατάλληλης αξιοποίησής.

ΧΙΙ. Μουσικό Λαογραφικό Άρχείο

Τò Μουσικό Λαογραφικό Άρχείο είναι τò παλαιότερο και ιστορικότερο τμήμα τού Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών. Άποτελεί τήν έρευνητική μονάδα ή όποία υπήρξε ή άφετηρία τών έρευνών τής Μέλπως Μερλιέ σέ σχέση με τή μουσική παράδοση και τò λαϊκό πολιτισμό τού έλληνικού κόσμου. Τò ύλικό, μουσικές ήχογραφήσεις και χειρόγραφα, πού βρίσκεται άποθησαυρισμένο στο Μουσικό Λαογραφικό Άρχείο συνιστά σέ μέγιστο ποσοστό μέρος τού πολυτιμότερου πλούτου πού φυλάσσεται στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών. Σημειώνεται ότι τò μουσικολογικό ύλικό πού φυλάσσεται στο Μουσικό Λαογραφικό Άρχείο δέν αναφέρεται μόνο στη Μικρά Άσία αλλά καλύπτει όλες τες περιοχές τής Έλλάδας καθώς και άλλα τμήματα τού έλληνισμού. Για τούς λόγους αυτούς τò ενδιαφέρον μας για τò Μουσικό Λαογραφικό Άρχείο και ή σημασία πού αποδίδουμε στην όσο τò δυνατόν καλύτερη λειτουργία του άποτελούν μιá από τες πρωταρχικές μέριμνες τού έργου τής διεύθυνσης τού Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών.

Όι λεπτομέρειες τής δραστηριότητας τού Μουσικού Λαογραφικού Άρχείου κατά τήν περίοδο 1986-1991 παρουσιάζονται στην έκθεση τού προϊσταμένου τού Μουσικού Λαογραφικού Άρχείου κ. Μ. Φ. Δραγούμη, ή όποία δημοσιεύεται άμέσως έν συνεχεία στόν παρόντα τόμο τού *Δελτίου*.

Ἐκ τῆς σκοπιᾶς τῆς διευθύνσεως τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν θὰ ἤθελα νὰ ἐπισημάνω ἐδῶ τρία μόνον ζητήματα σὲ σχέση μετὰ τὴ λειτουργία τοῦ Μουσικοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου. Πρῶτον σημειώνεται μὲ ἰδιαίτερη ἱκανοποίηση ἢ μετὰ μακρὰ διακοπὴ ἐπαναδραστηριοποίηση τῆς σειρᾶς τῶν δημοσιευμάτων τοῦ Μουσικοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου μετὰ τὴν ἐκδόσιν τῆς μελέτης τοῦ Μ. Φ. Δραγούμη, *Ὀγδόντα πέντε δημοτικὲς μελωδίαι ἀπὸ τὰ κατάλοιπα τοῦ Ν. Φαρδῦ*, Ἀθήνα 1991 (βλ. Ἐκδόσεις). Ἐλπίζουμε ὅτι ἡ ἐξεύρεση τῶν ἀναγκαίων πόρων θὰ μᾶς ἐπιτρέψει νὰ πραγματοποιήσουμε καὶ ἐπανεκδόσεις ὀρισμένων ἀπὸ τὰ παλαιότερα δημοσιεύματα τοῦ Μουσικοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου, τὰ ὁποῖα ἐξακολουθοῦν νὰ ἔχουν ζήτησιν ἀπὸ τοὺς μελετητές.

Δεύτερον αἰσθάνομαι ὅτι ὀφείλω νὰ σημειώσω καὶ ἀπὸ αὐτὴ τὴ θέση τὴ διαπίστωση στὴν ὁποία ἔχουμε ἀπὸ πολλοὺ καιροὺ προβεῖ ἀπὸ κοινοῦ μετὰ τὸν κ. Φ. Μ. Δραγούμη σχετικὰ μετὰ τὴν ἐπιγίγουσα ἀνάγκη νὰ διευρυνθῆ ἡ στελέχωση τοῦ Μουσικοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου μετὰ τὴν πρόσληψιν σὲ σταθερὴ βάση ἐνὸς βοηθοῦ ἔθνομουσικολόγου. Τοῦτο ἐπιβάλλεται τόσο γιὰ νὰ βοηθηθῆ ὁ κ. Δραγούμης στὸ ἔργον αὐτοῦ, ὅσο καὶ γιὰ νὰ ἐπιτευχθῆ ἡ πληρέστερη ἀξιοποίηση τοῦ πλούσιου ὕλικου τοῦ Μουσικοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου καὶ ἡ ἐνεργότερη παρουσία τοῦ τμήματος αὐτοῦ τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν στὸ *Δελτίο*. Ἐλπίζεται ὅτι θὰ ὑπάρξουν οἱ πιστώσεις γιὰ νὰ καταστῆ δυνατὴ ἡ κάλυψιν τῆς ἀνάγκης αὐτῆς, ποὺ θὰ ἐπιτρέψῃ στὸν κ. Δραγούμην νὰ ἐκπαιδεύσῃ ἕνα νέο στέλεχος τοῦ Μουσικοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου.

Τρίτον ἀναφέρω μετὰ αἰσθήματα πραγματικῆς χαρᾶς τὴ βράβευσιν τοῦ προΐσταμένου τοῦ Μουσικοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου κ. Μ. Φ. Δραγούμη ἀπὸ τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν κατὰ τὴν πανηγυρικὴ συνεδρίασιν τῆς 30ῆς Δεκεμβρίου 1991. Τὸ σκεπτικὸν τῆς βράβευσιν τοῦ κ. Δραγούμη ἀπὸ τὸ ἀνώτατον πνευματικὸν ἴδρυμα τῆς χώρας ἀναφέρει ὅτι τὸ βραβεῖον τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἀπονέμεται «εἰς τὸν βυζαντινὸν-ἔθνομουσικολόγον κ. Μάρκον Δραγούμην, διὰ τὴν ἐπὶ δεκαετίας συμβολὴν του εἰς τὴν ἀνάπτυξιν καὶ προβολὴν τῆς ἔθνομουσικολογίας τῆς χώρας μας.»

Ἡ τιμὴ αὐτὴ πρὸς τὸ πρόσωπον τοῦ κ. Δραγούμη ἀντικατοπτρίζεται φυσικὰ καὶ στὸ ἔργον τοῦ Μουσικοῦ Λαογραφικοῦ Ἀρχείου καὶ ἀποτελεῖ ἀπὸ μάρτυρά τῆς γενικότερης ἀπήχησιν τῆς προσφορᾶς τοῦ τμήματος αὐτοῦ τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν στὴν πολιτιστικὴ ζωὴ τοῦ τόπου. Οἱ συνάδελφοι τοῦ κ. Δραγούμη στὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν συγκαίρως εἰλικρινῶς γιὰ τὴ βράβευσίν αὐτοῦ, ἢ ὁποῖα ἀποτελεῖ τὴν τρίτην διάκρισιν ποὺ ἀπονέμει ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν στὸ ἴδρυμά μας μετὰ τὴν ἀπονομὴν τοῦ βραβεῖου Κώστα καὶ Ἐλένης Οὐράνην στὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν γιὰ τὴν προαγωγὴν τῆς ἑλληνικῆς λαογραφίας τὸ 1972 καὶ τὴν ἀπονομὴν τοῦ Χαλκοῦ Μεταλλίου τῆς Ἀκαδημίας πρὸς τὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν τὸ 1983 μετὰ τὴν εὐκαιρίαν τῆς ἐκδόσεως τοῦ Β' τόμου τῆς *Ἐξόδο* (βλ. *Δελτίο Ε'*, σσ. 582-583).

XIII. 'Αρχείο Μερλιέ

Τὸ 'Αρχεῖο Μέλπωσ καὶ 'Οκταβίου Μερλιέ ἀποτελεῖ ἰδιαίτερο τμήμα τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν καὶ στεγάζεται σὲ εἰδικὰ διαμορφωμένο χῶρο τοῦ οἰκήματος, ὅπου φυλάσσονται τὰ γραφεῖα καὶ ἄλλα προσωπικὰ ἐνθύμια τῶν ἰδρυτῶν. Περιεχόμενα τοῦ ἀρχείου εἶναι τὰ κατάλοιπα καὶ ἡ ἐκτενέστατη ἀλληλογραφία τῶν ἰδρυτῶν καθὼς καὶ χειρόγραφα καὶ ἀρχαῖα-κὸ ὑλικὸ σημαντικῶν ἐκπροσώπων τῆς νεοελληνικῆς λογοτεχνίας πού εἶχε συγκεντρώσει ὁ Octave Merlier. Μεταξὺ τοῦ ὑλικοῦ αὐτοῦ ἐξέχουσα θέση κατέχουν τὰ χειρόγραφα τοῦ ἄγγελου Σικελιανοῦ καὶ τὸ 'Αρχεῖο Ἄλεξάνδρου Παπαδιαμάντη.

Κατὰ τὴν ὑπὸ ἀνασκόπηση περίοδο ὀλοκληρώθηκε πλήρως ἡ τακτοποίηση καὶ κατάταξη τοῦ 'Αρχείου Merlier ἀπὸ τὶς κυρίες Α. Α. Ἁγιουτάντη καὶ Ἑλένη Παπανικολάου. Ἡ κυρία Παπανικολάου συντάξε ἐπίσης χρῆσιμο εὑρετήριο τῶν χειρογράφων τοῦ ἄγγελου Σικελιανοῦ πού ἐναπόκειται στὸ 'Αρχεῖο Μερλιέ. Τὸ ὑλικὸ τοῦ 'Αρχείου Μερλιέ, ἐκτὸς ἀπὸ ὀρισμένα τμήματα ἀλληλογραφίας, εἶναι ἀνοικτὸ στὴν ἔρευνα καὶ προσιτὸ σὲ κάθε ἐρευνητὴ πού ἐπιθυμεῖ νὰ τὸ χρησιμοποιήσῃ γιὰ ἐπιστημονικὴ μελέτη. Ἄδεια δημοσίευσης δίδεται κατόπιν σχετικῆς ἀίτησῆσος στὸ Διοικητικὸ Συμβούλιο τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν.

Μὲ βάση τὰ πρωτογενῆ στοιχεῖα τοῦ 'Αρχείου Μερλιέ, ὁ Διευθυντὴς συνέθεσε τὶς βιογραφίες τῶν ἰδρυτῶν τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν Μέλπωσ καὶ 'Οκταβίου Μερλιέ πρὸς δημοσίευση στὸ *Παγκόσμιο Βιογραφικὸ Λεξικὸ* τῆς Ἐκδοτικῆς Ἀθηνῶν, τομ. 6 (Ἀθῆνα 1987), σσ. 147-148.

Ἡ σύνθεση τῶν βιογραφικῶν αὐτῶν κειμένων ἀπὸ τὸν Διευθυντὴ καθὼς καὶ ἡ ἀνάρτηση τῶν ὀρειχάλκινων μεταλλίων τῶν ἰδρυτῶν στὴν αἴθουσα ἐκδηλώσεων τοῦ Κέντρου συνιστοῦν μαρτυρίες τῆς ἀπαρασάλευτης ἀφοσίωσῆσος μας στὴ μνήμη τους καὶ μικρὰ δείγματα τῆς εὐγνωμοσύνης πού τρέφουμε πρὸς τὴν προσφορά τους.

Κατὰ τὴν ὑπὸ ἀνασκόπηση περίοδο τὸ ὑλικὸ τοῦ 'Αρχείου Μερλιέ μελέτησαν οἱ ἐξῆς ἐρευνητές:

Ἀπρίλιος 1988: Ἡ καθηγήτρια στὸ College Year in Athens, Terese Sellers γιὰ μιὰ ἔκδοση σχετικὴ μετὴν Εὐᾶ Σικελιανοῦ, τὴν οἰκογένειά της καὶ τὶς Δελφικὲς Ἑορτές.

Ἰούλιος 1988: Ἡ μεταπτυχιακὴ φοιτήτρια Μαρία Λιάπη γιὰ ἔργασια της σχετικὴ μετὸ Γαλλικὸ Ἰνστιτοῦτο Ἀθηνῶν καὶ τὴ διδασκαλία τῆς γαλλικῆς στὴ Μέση Ἐκπαίδευση στὸ διάστημα τοῦ μεσοπολέμου.

Ἰούλιος 1988: Ἡ φιλόλογος Ἄννα Κατσιγιάννη γιὰ μελέτη της σχετικὴ μετὰ πεζὰ σχεδιάσματα ποιημάτων τοῦ ἄγγελου Σικελιανοῦ.

Σεπτέμβριος 1988: Ἀντιπρόσωπος τῆς ἐταιρείας Telerama ΕΠΕ ἐπέλεξε ὑλικὸ γιὰ νὰ χρησιμοποιηθεῖ σὲ σειρὰ ἐκπομπῶν μετὴ θέμα «τὴ γενιά τοῦ Mataroa».

Σεπτέμβριος 1988: Ἡ κοινωνιολόγος Σταυρούλα Γάκη-Πανατζή πήρε στοιχειὰ γιὰ τὴν ἐκπόνηση τῆς διατριβῆς της στὸ Πανεπιστήμιο Paris X (Nanterre) μὲ θέμα «Μορφές τῆς Ἑλληνικῆς διανόησης στὸ Παρίσι μετὰ τὸ Β΄ Παγκόσμιο Πόλεμο (1945-1955)».

Σεπτέμβριος 1988: Ὁ κ. Ἐμμανουὴλ Χ. Κάσδαγλης, μελέτησε τὸ ὕλικό τοῦ Ἀρχείου γιὰ ἐντοπιισμό στοιχείων σὲ σχέση μετὰ τὸ βιβλίο του, *Γιάννης Κεφαλληνός, ὁ χαρακτήρας*, Ἀθήνα 1991.

Ὀκτώβριος 1988: Ἡ φιλόλογος κ. Εὐθαλία Παπαδάκη γιὰ μελέτη της σχετικῆ μετὰ τὶς Δελφικὲς γιορτὲς 1927-1930.

Μάρτιος 1989: Ἡ μεταπτυχιακὴ φοιτήτρια τοῦ St. Cross College τοῦ Πανεπιστημίου τῆς Ὁξφόρδης Sarah Ekdawī μελέτησε χειρόγραφα ποιήματα τοῦ Σικελιανοῦ γιὰ τοὺς σκοποὺς τῆς μελέτης της μὲ θέμα «The poetic practice of Sikelianos».

Μάρτιος 1989: Ὁ φιλόλογος κ. Γιώργος Νικολόπουλος γιὰ τὴ μελέτη του μὲ θέμα: «Σικελιανὸς καὶ Δελφικὲς Ἑορτὲς».

Μάϊος-Ἰούνιος 1991: Οἱ φιλόλογοι κύριοι Φ. Α. Δημητρακόπουλος καὶ Γεώργιος Χριστοδοῦλου μελέτησαν ἐνδελεχῶς τὸ Ἀρχεῖο Παπαδιαμάντη καὶ ἐντόπισαν πολλὰ σημαντικὰ νέα στοιχεῖα. Σὲ σχετικὴ ἀνακοίνωση προέβησαν στὸ διεθνὲς συνέδριο γιὰ τὸν Ἀλέξανδρο Παπαδιαμάντη στὴ Σκιάθου στὶς 20-24 Σεπτεμβρίου 1991. Λεπτομέρειες γιὰ τὸ περιεχόμενο τοῦ Ἀρχείου Παπαδιαμάντη ἐκτίθενται στὴν εἰσαγωγὴ τοῦ ἀριθμ. 3 Δημοσιεύματος τοῦ Ἀρχείου Μέλπωσ καὶ Ὀκταβίου Μερλιέ, *Παπαδιαμάντης καὶ Σκιάθος. Φωτογραφίες ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Μερλιέ*, Ἀθήνα 1991, σσ. 11-28.

Μὲ ἱκανοποίηση σημειώνουμε ἄλλωστε ὅτι ἀπὸ τὶς ἔρευνες τῶν μελετητῶν ποὺ ἔχουν κατὰ καιροὺς ἐργαστεῖ στὸ Ἀρχεῖο Μερλιέ τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν ἔχουν προκύψει σημαντικὲς ἐκδόσεις καὶ ἀξιόλογα φιλολογικὰ δημοσιεύματα ποὺ ἐμπλουτίζουν τὴ νεοελληνικὴ φιλολογικὴ ἐπιστήμη. Μνημονεύουμε ἐνδεικτικὰ τὸ βιβλίο τοῦ ἀειμνήστου ἀκαδημαϊκοῦ Παντελεῖ Πρεβελάκη, *Ἄγγελος Σικελιανός. Τρία κεφάλαια βιογραφίας καὶ ἓνας πρόλογος* (Ἀθήνα 1984), στὸ ὁποῖο ἐκδίδονται τρία ἀνέκδοτα γράμματα τοῦ Σικελιανοῦ πρὸς τὸν Ν. Καζαντζάκη, προερχόμενα ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Μερλιέ, τὸν Ε΄ τόμο τῶν *Ἀπάντων* τοῦ Ἄγγελου Σικελιανοῦ, *Πεζὸς Λόγος (1945-1951)*, ἐπιμέλεια Γ. Π. Σαββίδη (Ἀθήνα 1985), ὅπου δημοσιεύονται ἐπίσης ἀνέκδοτα πεζὰ κείμενα τοῦ Σικελιανοῦ ποὺ ἐντόπισε ὁ καθηγητὴς Γ. Π. Σαββίδης στὸ Ἀρχεῖο Μερλιέ, τὸ μελέτημα (τοῦ Γ. Π. Σαββίδη, «Ἀνέκδοτοι στίχοι τοῦ Σικελιανοῦ, Β΄», *Μολυβδοκονδυλοπελεκητής*, τχ. Ι (Ἀθήνα 1989), σσ. 116-121 καὶ τέλος τὴν ἔκδοσιν τῆς *Ἀλληλογραφίας* τοῦ χαρακτὴ Γιάννη Κεφαλληνοῦ, μὲ ἐπιμέλεια Ε. Χ. Κάσδαγλη ἀπὸ τὸ Μορφωτικὸ Ἰδρυμα τῆς Ἐθνικῆς Τραπεζῆς τῆς Ἑλλάδος (Ἀθήνα 1991), ὅπου δημοσιεύονται δύο γράμματα τοῦ Κεφαλληνοῦ πρὸς τὸν Octave Merlier, προερχόμενα ἀπὸ τὸ Ἀρχεῖο Merlier (σσ. 216-217).

Συστηματικὴ βοήθεια ἐπίσης προσέφερε τὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν

Σπουδών από τα στοιχεία του 'Αρχείου Μερλιέ στην πραγματοποίηση της νέας κριτικής έκδοσης των *'Απάντων* και της *'Αλληλογραφίας* του 'Αλέξανδρου Παπαδιαμάντη που παρουσιάζει ο έκδοτικός οίκος «Δόμος» με φιλολογική επιμέλεια του κ. Ν. Δ. Τριανταφυλλόπουλου, με την άποστολή φωτοαντιγράφων και άλλων πληροφοριών όσakis μās εξητούντο. 'Η σχετική αλληλογραφία με τα συγκεκριμένα αίτήματα του κ. Τριανταφυλλόπουλου βρίσκεται αρχαιοθετημένη στο *'Αρχείο Μερλιέ* ως τεκμήριο της συμβολής του ιδρύματος στη σημαντική αυτή έκδοτική πρωτοβουλία.

Τέλος θά πρέπει να σημειωθεί ότι κατά την υπό ανασκόπηση περίοδο το *'Αρχείο Μέλπας* και *'Οκταβίου Μερλιέ* εγκαινίασε σειρά Δημοσιευμάτων που παρουσιάζουν με την κατάλληλη φιλολογική επεξεργασία υλικό που βρίσκεται άποθησαυρισμένο στο *'Αρχείο*. Οί σχετικές λεπτομέρειες εκτίθενται στο τμήμα VII του παρόντος *'Απολογισμού* ('Εκδόσεις). 'Η έναρξη της νέας αυτής έκδοτικής σειράς του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών, ή όποια κατά κοινή όμολογία εμπλουτίζει τη νεοελληνική φιλολογική βιβλιογραφία (βλ. π.χ. τις σχετικές κρίσεις του καθηγητή της Νεοελληνικής Φιλολογίας στο Πανεπιστήμιο 'Αθηνών κ. Π. Δ. Μαστροδημήτρη στο βιβλίο του, *Προοπτικές και Προσεγγίσεις*, 'Αθήνα 1992, σσ. 211-225), κατέστη δυνατή χάρη στη γενναιοδωρία του 'Ιδρύματος Κώστα και 'Ελένης Ουράνη της 'Ακαδημίας 'Αθηνών, που ανέλαβε τη δαπάνη της έκδοσης του πρώτου έργου της σειράς, της κριτικής «άναστήλωσης» του έργου του Διουσίου Σολωμού *Γυναίκα της Ζάκυνθος* από τον Octave Merlier.

'Αντί 'Επιλόγου

'Η παρούσα έκθεση των πεπραγμένων του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών κατά την περίοδο 1986-1991 άποτελεί σε μεγαλύτερο ποσοστό χρονικό προβλημάτων και δυσκολιών, παρά εξιστόρηση νέων ανοιγμάτων και εκκινήσεων. Στην κατακλείδα λοιπόν του άπολογισμού επιβάλλεται να επιχειρηθεί πρώτον μία γενική στάθμιση των όσων επιτελέστηκαν και δεύτερον να διαγραφεί ό επιστημονικός όρίζοντας προς τον όποιο πρέπει να κατατείνει, παρά τα προβλήματα, τό έργο του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών. 'Ως προς τό πρώτο ζητούμενο, τη γενική αξιολόγηση των πεπραγμένων, θά μπορούσαν να επισημανθούν τα εξής: Κατά την υπό ανασκόπηση περίοδο τό Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών λειτούργησε κυρίως ως κέντρο τεκμηρίωσης και ως έκδοτικός όργανισμός. Στους δύο αυτούς τομείς συντελέστηκαν γενικώς ίκανοποιητικά άποτελέσματα. 'Η τεκμηρίωση που διαθέτει τό Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών πλουτίστηκε ουσιαστικά ιδίως χάρη στις ενισχύσεις του 'Ιδρύματος Ν. Demos ενώ συγχρόνως πραγματοποιήθηκαν σημαντικότερες εργασίες συντήρησης του υλικού και έκσυγχρονισμού του τρόπου χρήσης της διαθέσιμης τεκμηρίωσης με τη μηχανοργάνωση της. Τέλος προχώρησε σοβαρά τό μέγα έργο της μικροφωτογράφησης του αρχείου του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών χάρη στη γενναιοδωρία του 'Ιδρύματος

Α. Γ. Λεβέντη. Τὰ ἔργα αὐτὰ ἔκαναν τὸ ὑλικὸ τοῦ Κέντρου πρὸ λειτουργικὸ καὶ αὐτὸ φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴ διεύρυνση τοῦ κοινοῦ τῶν ἐρευνητῶν καὶ ἄλλων μελετητῶν πρὸς τὸ χρησιμοποιοῦν.

Στὸν τομέα τῶν ἐκδόσεων συνεχίστηκε κανονικὰ ἡ συγκρότηση καὶ ἔκδοση τοῦ *Δελτίου* τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν, τοῦ ὁποῦ ἐκδόθηκαν τρεῖς ὀγκώδεις τόμοι μὲ σημαντικὲς μελέτες, ὀρισμένες ἀπὸ αὐτὲς πραγματικὲς μονογραφίες, καὶ ἄλλο πρωτότυπο ὑλικό. Ἐπίσης ἔγκαινιάστηκε ἡ σειρά τῶν Δημοσιευμάτων τοῦ Ἀρχείου Μερλιέ ἡ ὁποία παρουσίασε ἤδη τρεῖς τίτλους καὶ ἐκδόθηκαν σημαντικὰ ἐργαλεῖα τῆς ἔρευνας ὅπως οἱ δύο τόμοι τῆς Καραμανλίδικης βιβλιογραφίας. Στὸν τομέα τῶν ἐκδόσεων ὁμως αὐτὸ πρὸς ἔχει βαρύνουσα σημασία δὲν εἶναι τὸ ποσοτικὸ ἀλλὰ τὸ ποιοτικὸ ἀποτέλεσμα. Ἀντὸς ἄλλωστε ὑπῆρξε ἐξ ἀρχῆς καὶ ὁ σταθερὸς γνώμονας τῆς ἐκδοτικῆς πολιτικῆς τοῦ ιδρύματος. Ὡς πρὸς τὸ κριτήριο αὐτὸ τὰ ἀποτελέσματα τῶν προσπαθειῶν μας μποροῦν νὰ κριθοῦν ὡς ἀπολύτως ἱκανοποιητικά. Τὸ *Δελτίο* θεωρεῖται τόσο στὴν Ἑλλάδα ὅσο καὶ στὸ ἐξωτερικὸ ὡς ἓνα ἀπὸ τὰ σημαντικότερα ὄργανα ἱστορικῆς ἔρευνας πρὸς παράγει ἡ χώρα. Αὐτὸ καταφαίνεται ἰδίως ἀπὸ τὴν σταθερὴ προσέλκυση συνεργασιῶν τόσο ὄριμων καὶ διακεκριμένων ἐπιστημόνων ὅσο καὶ νεότερων ἐρευνητῶν, οἱ ὅποιοι τὸ θεωροῦν τιμὴ τους νὰ δημοσιεύσουν κείμενά τους στὸ *Δελτίο*. Ἡ ἔκδοση κάθε τόμου τοῦ *Δελτίου* χαιρετίζεται ὡς ἐπιστημονικὸ γεγονός τόσο στὸν ἑλληνικὸ τύπο, ὅσο καὶ σὲ εἰδικὰ διεθνῆ περιοδικά. Στους κύκλους τῆς διεθνούς ἔρευνας τόσο τῶν νεοελληνικῶν θεμάτων ὅσο καὶ τῶν Μεσανατολικῶν σπουδῶν, ὅπως δείχνουν οἱ σχετικὲς βιβλιοκρισίες σὲ ἔγκυρα ἐπιστημονικὰ περιοδικά, τὸ *Δελτίο* τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν ἀξιολογεῖται εὐνοϊκὰ ὡς ὄργανο προαγωγῆς τῆς ἐπιστημονικῆς γνώσης. Ἡ ἀναγνώριση τῆς σημασίας τοῦ ἐπιστημονικοῦ ἔργου πρὸς ἐπιτελεῖ τὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν φαίνεται καὶ ἀπὸ τὴν ἀποδελτίωση τῶν δημοσιευμάτων του σὲ σοβαρὰ ὄργανα τῆς διεθνούς ἔρευνας ὅπως ὁ *Turkologischer Anzeiger* τῆς Βιέννης, καθὼς καὶ ἀπὸ γενικὰ σχόλια ἔγκυρων διεθνῶν περιοδικῶν, ἐπιπλέον τῶν συγκεκριμένων βιβλιοκρισιῶν τῶν ἐπὶ μέρους ἐκδόσεων τοῦ ιδρύματος. Ἐνδεικτικὰ εἶναι τὰ ὅσα γράφονται στὸ *European History Quarterly*, τόμος 19, τχ. 2 (Ἀπρίλιος 1989), σ. 273. Τέλος ἡ παρουσία τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν στὴ διεθνῆ ἐπιστημονικὴ κοινότητα ἔχει καὶ ἐπισημῶς καθιερωθεῖ μὲ τὴν τακτικὴ συμπερίληψή του ἀπὸ τοῦ 1989 στὸν ἔγκυρο παγκόσμιον ὁδηγὸ ἐπιστημονικῶν ιδρυμάτων *The World of Learning*, πρὸς ἐκδίδει ὁ οἶκος Europa Publications στὸ Λονδίνο. Τὰ βασικὰ στοιχεῖα πρὸς συνθέτου τὴν ἐπιστημονικὴ φυσιογνωμία τοῦ Κέντρου, ἐνημερωμένα ἐπὶ ἐτησίως βάσει, δημοσιεύονται στὴν ἐτήσια αὐτὴ ἐπισκόπηση τῶν ἀκαδημαϊκῶν καὶ ἐρευνητικῶν ὀργανισμῶν ὄλων τῶν χωρῶν τοῦ κόσμου.

Θὰ πρέπει τώρα νὰ σημειωθοῦν καὶ οἱ τομεῖς ἐκεῖνοι τῆς δραστηριότητάς μας, ὅπου τὰ ἀποτελέσματα δὲν μποροῦν νὰ κριθοῦν ἱκανοποιητικά. Πιστεύω ὅτι ἡ σημαντικότερή μας ἀποτυχία σημειώθηκε στὸ χῶρο τῆς ἐκπαί-

δευσης προσωπικού. Κατά την εξαετία 1986-1991 κατορθώσαμε να εκπαιδύσουμε ένα μόνο νέο στέλεχος, ενώ παραμένουν κενές τρεις από τις πέντε θέσεις έρευνητών που προβλέπει ο έσωτερικός κανονισμός του ιδρύματος. Στο σημείο αυτό φαίνεται με απόλυτη σαφήνεια ή επενέργεια της οικονομικής στενότητας ως άνασταλτικού παράγοντα του επιστημονικού έργου. 'Η αδυναμία μας να διαθέσουμε τις αναγκαίες πιστώσεις δεν μᾶς αφήνει ούτε τη διέξοδο της ανάθεσης συγκεκριμένων ερευνητικών προγραμμάτων σε νέους επιστήμονες με τη μορφή της συμβάσεως έργου, ώστε να έμπλακούν στην προβληματική της μελέτης του Μικρασιατικού έλληνισμού και να εξοικειωθούν με τὸ μοναδικό υλικό που έχει αποθησαυριστεί στο Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών. Δεν μπορεί ἄλλωστε να κριθεί ίκανοποιητική και ἡ παραγωγικότητα του υπάρχοντος επιστημονικού προσωπικού. Τόσο ἡ τακτική παρουσία στο *Δελτίο*, ὅσο και ἡ συμμετοχή σε συνέδρια γιά προβολή του υλικού και τῆς θεματικῆς του Κέντρου θά μπορούσαν να εἶναι ἐνεργότερες. 'Η ἀνεπάρκεια στη στελέχωση ἀποστερεί τὸ Κέντρο ἀπὸ τὴ δυνατότητα να προωθεῖ τὰ προγράμματα και τις ἐκδόσεις του δι' ἰδίων δυνάμεων και να διασφαλίζει ἀντίστοιχα στὸν χῶρο τῆς ειδικότητάς του τὴν ἐπιθυμητή παρέμβαση στὸν επιστημονικό διάλογο. 'Εδῶ ἐντοπίζεται και τὸ κρισιμότερο πρόβλημα πὸν πηγάζει ἀπὸ τὴν καχεξία του Κέντρου και ἀφορᾷ στὴν καλλιέργεια τῶν Μικρασιατικῶν σπουδῶν στὴ χώρα μας.

Τὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν ἀποτελεῖ τὸν μόνο ἑλληνικό φορέα με τὴν ἱστορία, τὴν πείρα, τὴν επιστημονικά συγκροτημένη τεκμηρίωση και τὴν ἀνταπόκριση πρὸς τὰ μέτρα τῆς διεθνούς ἐπιστήμης, πὸν θά μπορούσε να προαγάγει ἀποτελεσματικά τὴ μελέτη τῆς Μικρᾶς 'Ασίας και ἐιδικότερα τὸν μεταβυζαντινὸ ἑλληνισμό στὴ Μικρασιατικὴ χερσόνησο. 'Ενόσω οἱ οικονομικοί περιορισμοὶ ὅμως ἐπενεργοῦν ἀνασταλτικά με ὅσους τρόπους ἔχουν περιγραφεῖ στὸν παρόντα ἀπολογισμό, τὸ ζητούμενο αὐτὸ δὲν ἐπιτυγχάνεται. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι ἐκεῖνο πὸν βλέπουμε να συντελεῖται σήμερα ὡς πρὸς τὴν καλλιέργεια τῶν Μικρασιατικῶν σπουδῶν. 'Η μὲν ἐνασχόληση με τις παλαιότερες φάσεις τῆς ἱστορίας, περιλαμβανομένης τῆς Βυζαντινῆς, με τὰ μνημεῖα τῆς ἑλληνορωμαϊκῆς ἀλλὰ και τῆς βυζαντινῆς τέχνης και ἡ σοβαρὴ ἀρχαιακὴ ἔρευνα ἔχουν ἀφεθεῖ κατὰ μέγιστο ποσοστὸ σὲ ξένους επιστήμονες και ὀργανισμούς. 'Η δὲ μελέτη του Μικρασιατικῶν ἑλληνισμού στὴ μεταβυζαντινὴ ἐποχὴ και μέχρι τῆς ἐποχῆς τῆς ἐξόδου ἔχει ἀφεθεῖ σὲ ἔρασιτέχνες και ἐπιτηδεῖους, πὸν γνωρίζουν να ἐκμεταλλεῖνται τις ἔθνικες εὐαισθησίες. 'Ετσι βλέπουμε σήμερα τὴν περιαγωγή τῆς μελέτης τῆς Μικρᾶς 'Ασίας στὴ χώρα μας σὲ ἕναν γραφικό φολκλорισμό ἢ στὴν ἐρειπιολογία τῆς κατὰ κανὸνα ἀνιστόρητης φωτογραφικῆς ἀποτύπωσης. Εἶναι δὲ πρᾶγματι θλιβερό να σκέπτεται κανεὶς τὴν καθοδικὴ πορεία τῶν Μικρασιατικῶν σπουδῶν ἀπὸ τις κορυφές τῆς ἑλληνικῆς ἱστοριογραφικῆς ἐπιστήμης, τὸν Κωνσταντίνο Ἀμαντο και τὸν Νίκο Βέη, πρὸς τὴν ὑποβάθμιση πὸν ἔχει καταστήσει ἐιδικότητα τουριστικῶν ξεναγῶν ἢ πεδίο ἡμιαμθοῦς λογοκοπίας.

Ἡ δωδεκαετής πείρα μου στήν ὑπηρεσία τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν μέ πείθει ὅτι μόνο ἡ ἐνίσχυση τοῦ ἰδρύματός μας, πού θά τοῦ παράσχει τά μέσα γιά ἐνεργό παρέμβαση στήν ἐπιστημονική ζωή τοῦ τόπου μέ τήν ἐκπαίδευση νέων ἐρευνητῶν, θά μπορούσε νά ἀνατρέψει αὐτή τήν ἀνησυχητική τάση. Τόσο ἡ σύνθεση τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου, στό ὁποῖο μετέχουν οἱ κατά τεκμήριον κορυφαῖοι εἰδικοί, ὅσο καί ἡ σέ βάθος γνώση τοῦ ἀντικειμένου τῆς μικρασιολογίας σέ ὅ,τι ἀφορᾷ τόν ἑλληνισμό ἀπό τὸ μικρὸ ἀλλά ἔμπειρο ἐπιστημονικὸ δυναμικὸ τοῦ Κέντρου, ἐγγυῶνται ὅτι τὸ ἴδρυμα διαθέτει τὴ δυνατότητα νά ἀποβεῖ κυψέλη θεραπείας καί προαγωγῆς τῆς σοβαρῆς γνώσης τοῦ Μικρασιατικοῦ ἑλληνισμοῦ καί χώρος καλλιέργειας τῆς εἰδικότητος αὐτῆς, ἀπ' ὅπου θά μπορούσαν νά διοχετεύονται ἐκπαιδευμένα στελέχη πρὸς τὴν εὐρύτερη ἐπιστημονική κοινότητα τῆς χώρας. Τὸ ζητούμενο ἀπὸ ὄμως δὲν μπορεί νά προωθηθεῖ ἐνός ἡ ἐπιχορήγηση τοῦ ἑλληνικοῦ δημοσίου πρὸς τὸ ἴδρυμα ἀκολουθεῖ τὴν πτωτική τάση πού παρατηρήθηκε τὰ τρία τελευταῖα χρόνια (1989, 1990, 1991) καί ἐνός ὁ Μικρασιατικὸς κόσμος τῆς χώρας παραμένει ἀδιάφορος πρὸς τὴ μακροπρόθεσμη κατοχύρωση τῆς ὑψηλῆς ποιοτικῆς στάθμης τῶν Μικρασιατικῶν σπουδῶν.

Ἐπειδὴ τὸ τελευταῖο αὐτὸ ζητούμενο ἐπιβάλλεται νά ἀποτελεῖ τὸ στόχο κάθε βιώσιμης ἐπιστημονικῆς στρατηγικῆς, ὡς κατακλεῖδα τοῦ παρόντος ἀπολογισμοῦ θά ἤθελα νά ἐκθέσω μερικὲς διαπιστώσεις σέ σχέση πρὸς τὴν ἐνδεδειγμένη πορεία τῆς ἔρευνας τοῦ μικρασιατικοῦ ἑλληνισμοῦ, μέ εἰδικὴ ἀναφορὰ στὸν ἐπιστημονικὸ προγραμματισμὸ τοῦ Κέντρου Μικρασιατικῶν Σπουδῶν. Ἡ ἐπιστημονικὴ βιωσιμότητα τῆς μελέτης τοῦ Μικρασιατικοῦ ἑλληνισμοῦ μπορεί νά διασφαλιστεῖ μόνο ἐὰν ἡ θεραπεία τοῦ εἰδικοῦ αὐτοῦ ἀντικειμένου ἐνταχθεῖ σέ εὐρύτερους χώρους ἐπιστημονικοῦ προβληματισμοῦ καί διαλόγου. Ἡ ἐνταξή αὐτῆ θά παράσχει τὴ διέξοδο γιά τὴν προσέγγιση τῶν εἰδικῶν θεμάτων μας μέ τὴν ἀρμόζουσα καί διεθνῶς ἀποδεκτὴ μέθοδο, ἡ ὁποία διαλαμβάνει δύο στοιχεῖα: πρῶτον τὴ σύνδεση τοῦ εἰδικοῦ θέματος μέ γενικότερους θεωρητικὸς προβληματισμοὺς οὕτως ὥστε ἡ μελέτη του νά συμβαδίζει μέ τὴν πρόοδο τῆς ἐπιστήμης καί δεύτερον τὴ συγκριτικὴ του ἀνάλυση καί ἑρμηνεία ὥστε νά ἀποφεύγεται ὁ θεμελιώδης σκόπελος τῆς ἐπιστημονικῆς κατανόησης, πού εἶναι ἡ παγίδευση στήν ἐντύπωση τῆς ἰδιαιτερότητας ἢ τῆς μοναδικότητας ἐνός ἐρευνητικοῦ ἀντικειμένου, ἐντύπωση πού δόγγει τὴν ἔρευνα σέ στασιμότητα καί ἐπαρχιωτισμὸ.

Γιὰ νὰ εὐδοωθοῦν τὰ δύο αὐτὰ ζητούμενα τῆς ἐπιστημονικῆς μεθόδου στήν περίπτωση τῆς μελέτης τοῦ Μικρασιατικοῦ ἑλληνισμοῦ πιστεύω ὅτι ἡ ἀκολουθητέα στρατηγικὴ θά ἔπρεπε νά ἀποβλέπει στὰ ἑξῆς: Πρωταρχικὸ ζητούμενο θά ἔπρεπε νά εἶναι ἡ ἐνεργότερη ἐνταξή τῆς σχετικῆς ἔρευνας στὸ εὐρύτερο πεδίο τῶν Ὀθωμανικῶν σπουδῶν. Στὸ χῶρο αὐτὸ ἡ μελέτη τῶν ἱστορικῶν φαινομένων τοῦ συλλογικοῦ βίου τοῦ χριστιανικοῦ πληθυσμοῦ τῆς Μικρᾶς Ἀσίας θά προσέθετε τὴν ὀπτική ἐκ τῶν κάτω, ἀπὸ τὴ σκοπιὰ τῶν ὑπόδουλων λαῶν καί τοῦ πολιτισμοῦ τους, στοιχεῖα πού τείνουν νά

άγνοούνται όταν ή έρευνα διεξάγεται μόνο από τη σκοπιά τών κυριάρχων και βάσει μόνο τών δικών τους πηγών. Αύτη ή προσέγγιση τής ιστορίας του Μικρασιατικού έλληνισμού τέμνεται με την ιστορία τών βαλκανικών λαών υπό 'Οθωμανική κυριαρχία και εντάσσει τη σπουδή του χριστιανικού πληθυσμού τής Μικράς 'Ασίας στο ευρύτερο πλαίσιο τής ιστορίας τής Νοτιοανατολικής Εύρώπης.

Δύο άλλες παράμετροι τής μελέτης του Μικρασιατικού έλληνισμού πού θα μπορούσαν νά άναδειχθούν με την κατάλληλη επεξεργασία του προσφερομένου πραγματολογικού ύλικού, προσδίδοντάς του γενικότερο θεωρητικό ενδιαφέρον, θα ήταν άφ' ενός ή συγκριτική μελέτη τών 'Ορθόδοξων κοινοτήτων τής Μικράς 'Ασίας στο πλαίσιο τής μελέτης τών μειοψηφιών σε πολυεθνικές κοινωνίες και ειδικότερα στο πλαίσιο τής έρευνας τών μειοψηφιών στο χώρο τής Μέσης 'Ανατολής. Τό θέμα συνάπτεται άφ' έτέρου με τό κρίσιμο ζήτημα τής διαμόρφωσης τής έθνικης ταυτότητας, πού βρίσκεται στο έπίκεντρο τής σύγχρονης ιστοριογραφίας. 'Η περίπτωση του Μικρασιατικού έλληνισμού προσφέρεται ως κλασικό παράδειγμα τής μελέτης τών φαινομένων αυτών, πρós έλεγχο θεωρητικών ύποθέσεων και προτάσεων. 'Απόπειρες πρós την κατεύθυνση αύτη άποτελούν τά άρθρα πού μνημονεύονται στο κεφάλαιο VIII, παράγραφος 6 άνωτέρω, ιδίως τό ύπ' άριθμό (α) για τό όποιο πρβλ. τά σχόλια του ειδικού Μικρασιολόγου καθηγητή Α. Α. Μ. Bryer στο ειδικό άφιέρωμα «'Η 'Οδύσσεια τών 'Ελλήνων του Πόντου» του περιοδικού *Journal of Refugee Studies*, τόμ. 4, τχ. 4 (1991), σ. 331.

Τέλος στη μελέτη του Μικρασιατικού έλληνισμού ένυπάρχει μία πρακτική διάσταση πού τη συνδέει με την ένεργό πολιτική και την έπικαιρότητα. Πρόκειται για τό πασιφανές γεγονός πού τείνει δυστυχώς συχνά νά άγνοείται άκόμη και από «ειδικούς» ότι τό άντικείμενο τής έρευνας του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών άποτελεί τό υπόβαθρο για την κατανόηση τών 'Ελληνοτουρκικών σχέσεων. 'Η λειτουργία του Κέντρου Μικρασιατικών Σπουδών ως μονάδας τεκμηρίωσης για τό κρίσιμο αυτό ζήτημα τής έλληνικής έθνικης πολιτικής θα έπρεπε νά είναι μεταξύ τών προτεραιοτήτων μας και εύρίσκεται μέσα στις δυνατότητές μας από την άποψη τής διαχείρισης του σχετικού ύλικού πού θα μπορούσε νά συγκεντρωθεί και νά αξιοποιηθεί με φορέα τό ίδρυμά μας.

'Η προδιαγραφή αύτης τής ευρύτερης έπιστημονικής στρατηγικής δέν σημαίνει ότι θα παραμεληθούν οι παραδοσιακοί χώροι τής έρευνας του Κέντρου, όπως π.χ. ή ιστορία τών κοινοτήτων, ή ιστορία τής παιδείας και ή λαογραφία του Μικρασιατικού έλληνισμού. Ουσίωδες ζητούμενο τών Μικρασιατικών σπουδών παραμένει ό συγκερασμός τών προσεγγίσεων ώστε νά προσδοθεί θεωρητικό και συγκριτικό ενδιαφέρον στη μικρασιολογική έρευνα χωρίς νά έξασθενίζει τό πραγματολογικό της υπόβαθρο και ή ιστορική της θεμελίωση.

Για την πραγμάτωση τών στόχων αυτών τό Κέντρο Μικρασιατικών Σπουδών άναμένει την ένίσχυση του Μικρασιατικού κόσμου αλλά και τής

πολιτείας. Ἐντὶ νὰ φυτοζωεῖ ὡς ἀποθέτης ἑνὸς πλούσιου ὕλικου ποὺ κινδυνεύει νὰ καταστεῖ ἀνενεργὸ ἑλλείψει πόρων γιὰ τὴν ἀξιοποίησίν του, τὸ Κέντρο Μικρασιατικῶν Σπουδῶν ἀναζητᾷ τὴν ὕλική καὶ ἠθικὴ ἐνίσχυση γιὰ νὰ ἀτενίσαι πρὸς τὸ ἐνδεδειγμένο ἐπιστημονικὸ του μέλλον καθὼς ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία προσεγγίζει τὸ κατὰφλι τοῦ εἰκοστοῦ πρώτου αἰῶνα.

ΠΑΣΧΑΛΗΣ Μ. ΚΙΤΡΟΜΗΛΙΔΗΣ